— *Каго любіш?*

— *Люблю Беларусь!*

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

13 ВЕРАСНЯ 1996 г. № 37 (3861) Кошт 2 500 руб.

"СЁННЯ СУМЛЕННЫ ЧАЛАВЕК МОЖА ТОЛЬКІ РАЗВЕСЦІ РУКАМІ..."

Васіль БЫКАЎ: "У гэткіх абставінах, асабліва ў палітычных абставінах апошняга часу, — адзінае, што, можа быць, застаецца для дзеячаў культуры, — гэта кансерваваць тое, што ёсць — у галіне культуры, нацыянальнай ідэалогіі. Таму што калі і надалей справа пойдзе гэтак жа, то будуць зроблены захады дзеля таго, каб матэрыяльна панішчыць тое, што напрацавана за гэты час. А ў дадатак будзе разгорнута шалёная кампанія па дыскрэдытацыі — спярша ідэй, затым канкрэтных твораў, а пасля — іх аўтараў".

5, 12

"АБДЫМАЮ ДУШОЙ БЕЛЫ СВЕТ..."

16 верасня вядомаму паэту, галоўнаму рэдактару часопіса "Полымя", лаўрэату Дзяржаўнай прэміі Беларусі Сяргею Іванавічу ЗАКОННІКАВУ спаўняецца 50 гадоў.

8—9

МАЯ НАДЗЕЯ

Сябры-лімаўцы! Ёсць у Бібліі, у кнізе Эклезіяста, такія радкі: "Калі ты ўбачыш у якой вобласці прыцясненне беднаму і парушэнне суда і праўды, то не здзіўляйся гэтаму: таму што над высокім назірае вышэйшы, а над імі ёсць яшчэ вышэйшы. Перавага ж краіны ў цэлым ёсць цар, які клапоціцца аб краіне.

Прыцясняючы іншых, мудры робіцца неразумным, і падарункі псуюць сэрца..."

Ім можна адняць у нас Веру ў справядлівасць, Любоў паміж людзьмі, але Надзея памірае апошняй. У мяне гэтая Надзея — ваша газета. Яна той агеньчык, які грэе зледзянелую душу. Чытаючы "ЛіМ", я яшчэ спадзяюся, што назва маёй Радзімы не знікне назаўсёды, не растворыцца ў славянскай прасторы, што мае дзеці і ўнукі будуць ганарыцца сваёй гісторыяй і культурай, не саромеючыся, будуць зваць сябе беларусамі, гаварыць на спрадвечна роднай мове.

Над маёй Беларуссю ўзыдзе сонца Свабоды! Малю аб гэтым усемагутнага Бога.

Ваша чытачка Таццяна БАРЭЛЬ

г. Асіповічы

АД РЭДАКЦЫІ:

Мо і ніякавата самім нам друкаваць такія лісты, аднак жа ёсць, мусіць, праўда і ў словах: "Калі не сам, дык хто?" А друкуем найперш дзеля таго, каб нагадаць, што падпіска на чацвёрты квартал прадоўжана **да 20 верасня,** прадоўжана на ўсе выданні, у тым ліку і на "ЛіМ". Значыць, ёсць яшчэ ў запасе тыдзень, дарагія сябры, каб завітаць на пошту, ахвяраваць *21 тысячу рублёў* і... атрымліваць наш штотыднёвік у кастрычніку, лістападзе і снежні. Спадзяёмся на ўзаемнасць!

КУЛЬТУРА... ВЫМАГАЕ РАДАСЦІ

Іван ПІНІГІН — кіраўнік і рэжысёр праграмы "Абібок" незалежнай тэлекампаніі ФІТ, пэўна, з радасцю саступіў бы камусьці "радасць" збіраць праграму на сюжэтах, а сам тым часам прыдумваў бы новыя хады ды сюжэты, падымаў бы свайго "Абібока" — на якасна новую ступень. Раз на тыдзень пад ягоным кіраўніцтвам ды пры дзейсным удзеле ў эфіры разгортваецца стракаты вахлік самых вартых (будзем спадзявацца) нашай увагі з'яў, праяў ды падзей мастацкага і, як сцвярджаюць, — свецкага жыцця. Паспрабуйце сабраць 14—16 сюжэтаў за тры васьмігадзінныя змены, ды калі на адным такім — сто-дзвесце сутыкаў! Пры такой рабоце абібокам можна толькі звацца.

(Працяг на стар. 16)

ЛіМ КОЛА ДЗЁН

Палітычнае жыццё на Беларусі перайшло ў фазу найвышэйшай напругі. Супрацьстаянне акрэслілася і развязкай яго цяпер можа стаць толькі скасаванне адной з галін улады. І прэзідэнт, і апазіцыя спадзяюцца на народ. Прэзідэнт — на ягоную вернасць, апазіцыя — на мудрасць. Але народ рэдка бывае верным і яшчэ радзей — мудрым. Абодва бакі гэта разумеюць. І таму развязка можа наступіць значна раней, чым мяркуецца, і задоўга да рэферэндуму. Тым больш, што прэзідэнт задаў сабе і іншым такі тэмп, які цяжка вытрымаць нават здароваму чалавеку...

НЕЧАКАНАСЦЬ ТЫДНЯ

Паколькі "лімаўскі" тыдзень ад пятніцы да пятніцы, то і пачынаем мы з сенсацыйнай падзеі, якая, здаецца, была ўжо вельмі даўно, але не ўвайшла ў мінулае "Кола дзён": абранне Віктара Ганчара старшынёй Цэнтрвыбаркама. Гэта быў першы ход парламента ў адказ на "ініцыятывы" прэзідэнта, гэта быў першы знак таго, што парламент не збіраецца здавацца. "Прэзідэнцкая калона" ў парламенце спрабавала супрацьстаяць абранню Ганчара, палохала канфрантацыяй, але парламент зрабіў гэты крок. Гэта потым ужо пачаліся размовы пра нелегітымнасць абрання ды іншыя прычэпкі, а на той момант "прэзідэнцкая раць" аказалася ў шоку.

ПРЫНЦЫПОВАСЦЬ ТЫДНЯ

Парламент пайшоў і далей: прэзідэнта выслухаў, аднак рашэнне па рэферэндуме прыняў сваё — дадаў да чатырох прэзідэнцкіх пытанняў тры ўласныя. А самае галоўнае, не падтрымаў прэзідэнцкае рашэнне правесці рэферэндум 7 лістапада і прызначыў сваю дату — 24 лістапада, аб'яднаўшы рэферэндум з давыбарамі ў Вярхоўны Савет. Лагічна, але на гэтым фоне яскрава высветлілася абсурднасць прэзідэнцкіх прапаноў. Акрамя таго, сам прэзідэнт не чакаў, што, здавалася б, апрацаваны, дэмаралізаваны і запалоханы парламент здолее сабрацца з сіламі і паспрабаваць даць бой надыходу дыктатуры.

ГАРАЧКА ТЫДНЯ

Прэзідэнт, адчуўшы, што трон пад ім захістаўся, замітусіўся. З беларускай правінцыі, у суботу, ён кінуўся ў Маскву да старэйшых братоў па падтрымку. Там яго, зразумела, ніхто не чакаў... Мы яшчэ даведаемся, з якім "пакетам прапаноў" ездзіў у Маскву А.Лукашэнка. Але, мяркуючы па ўсім, Масква прыняла яго холадна і не адважылася пакуль зрабіць дзяржаву Беларусь расійскай правінцыйнай губерніяй. "Дзяржаўныя" справы так, з наскоку, не робіцца. Падобна, Масква здольна наступіць на горла сваім імперскім амбіцыям. Але ці доўга яна будзе ўстрымлівацца ад спакусы?

ПРЫЗНАННЕ ТЫДНЯ

"Што ў цвярозага ў галаве, у п'янага на языку", — кажа народ. Гэтакім "п'яным" сярод расійскіх палітыкаў можна лічыць У.Жырыноўскага. Многія "спрэчныя" і, здавалася б, цалкам абсурдныя ідэі ды ідэйкі былі спачатку кінуты ў народ ім, а потым абкатаны дзяржаўнай машынай у крыху спрошчаным варыянце. Вось і кінуўся на мінулым тыдні У.Жырыноўскі на абарону А.Лукашэнкі. "Независимая газета" надрукавала ягоны артыкул "Чаму мы павінны біцца за Лукашэнку", які адразу ж перадрукавала прэзідэнцкая "Народная газета". Прачыталі мы ў артыкуле і такія радкі: "...Есць сур'ёзная небяспека, што чубайсаўскі Крэмль адвернецца ад Лукашэнкі. Гэтага нельга дапусціць ні ў якім выпадку. Патрыятычныя сілы ў расійскай палітыцы не павінны дапусціць пахаладання ў адносінах з Мінскам. Дрэнны Лукашэнка ці добры, але ён перратварыўся ў сімвал аб'яднання народаў у постсавецкі перыяд. Знішчыць гэты сімвал азначае надоўга адсунуць перспектыву адраджэння імперыі". Вядома, У.Жырыноўскі мае на ўвазе не ВКЛ, а Расійскую імперыю з адзіным і недзялімым рускім народам, у "якім" няма месца розным там чукчам, татарам ды беларусам...

ПАЗІЦЫЯ ТЫДНЯ

У сувязі з дзеяннямі прэзідэнта і парламента, у якім, як вядома, няма ніводнага прадстаўніка БНФ, цікава было б ведаць пазіцыю гэтай адной з самых уплывовых сёння палітычных партый Беларусі. Чарговае пасяджэнне Сойма БНФ доўжылася амаль шэсць гадзін. Рашэнне аб адносінах да рэферэндуму і да давыбараў у Вярхоўны Савет давалася цяжка. Гучалі самыя розныя, часам палярныя, прапановы, але размова вялася вакол аднаго: удзельнічаць — не ўдзельнічаць, байкатаваць — не байкатаваць. У рэшце рэшт прынята рашэнне: "не ўдзельнічаць у кампаніі выбараў і рэферэндуме". Але БНФ пакідае за сабой права змяніць гэтае рашэнне і прыняць удзел у выбарах, калі ў бліжэйшы час у краіне будуць створаны сапраўды дэмакратычныя ўмовы для правядзення выбараў і рэферэндуму.

ЗВАРОТ ТЫДНЯ

"Людзі, будзьце пільнымі! У рэспубліцы запахла фашызмам" — пад такім назвам "Народная воля" (N 81) надрукавала зварот да народа Беларусі Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі Сямёна Шарэцкага. Запомнім гэты дзень: фактычна 11 верасня, публікацыяй гэтага артыкула на Беларусі распачалася адкрытая барацьба з рэжымам Лукашэнкі, з ягонымі планамі стаць аднаасобным кіраўніком краіны. Сямён Шарэцкі звяртаецца да ўсіх грамадзян Беларусі "з просьбай зразумець, што адбываецца на самой справе ў нашай краіне... адстаяць сваю будучыню, зрабіць усё, каб не дапусціць ператварэння нашай цудоўнай краіны ў канцэнтрацыйны лагер!" На жаль, нават спікер парламента вымушаны друкаваць свае артыкулы, звароты ў малатыражнай незалежнай прэсе. Дзяржаўнае тэлебачанне і радыё, дзяржаўны друк — нават газеты — "органы Вярхоўнага Савета РБ" — для яго зачынены...

АБАЛВАНЬВАННЕ ТЫДНЯ

У прэзідэнта з'явіліся "новыя ворагі" — парламент, старшыня парламента і яго намеснікі. І адразу ж распачалася кампанія па "дыскрэдытацыі" працўнікаў, а дакладней — кампанія па абылганні, паклёпе і г.д. Прычым, сродкі ўсё тыя ж, даўно знаёмыя. Ліст з-за мяжы, у якім аўтар выкрывае сам сябе, а заадно і "ворага прэзідэнта", "дакументальны" фільм, "чутка", раздзьмутая да памераў "факту" і г.д. Дзіўна толькі, што фільм пра С.Шарэцкага не паўтарылі заўтра і паслязаўтра "па шматлікіх просьбах гледачоў", а "факт" набыцця зброі для абароны парламента не пацвердзілі паказам рагаткі ўнука Новікава, Карпенкі, Багданкевіча ці каго іншага. Наогул прэзідэнцкая прапагандысцкая машына дзейнічае пакуль беспрабойна. Асабліва тэлебачанне і радыё. Што і дзіўна. Бо бачым мы — мала людзей пайшло на службу прэзідэнту: каторы месяц на БТ адны і тыя ж твары. Інтэлігенцыя на прыгожыя абяцанні ўсё-ткі не купілася. Што і дае нам надзею на лепшую будучыню.

З нагоды

ЯК У НЯДЗЕЛЮ ХРАМ НАВЕДАЦЬ...

8 верасня ў імпрэзе, прысвечанай Дню беларускай вайсковай славы, бралі ўдзел не замоўленыя арганізатарамі трыццаць тысяч, а недзе разоў у шэсць меней. Прыблізна столькі ж, колькі і 2 верасня каля Палаца культуры чыгуначнікаў у час сустрэчы з народнымі дэпутатамі. У параўнанні з мінулымі гадамі, калі Дзень беларускай вайсковай славы збіраў дзесяткі тысяч удзельнікаў і меў агульнанацыянальны розгалас, сёлетняя імпрэза атрымалася сціплай.

Але калі не браць да галавы лічбы, дык мітынгі і шэсці ў сённяшняй сітуацыі для палітызаванай часткі грамадства — тое ж самае, што для верніка ў пэўныя дні наведванне храма. Пакуль людзі ходзяць у храм маліцца і слухаць казані — храм стаіць, і ніхто не здолееператварыць яго ў краму, склад альбо зруйнаваць. Так што на мітынгі хадзіць трэба, а сапраўдных вернікаў многа ніколі не бывае.

Свята беларускай вайсковай славы ў момант нараджэння трактавалася як сродак прапаганды сапраўднай гісторыі Беларусі. Колькі год таму шмат для каго было немагчыма ўявіць, што Масква неадноўчы была адносна Беларусі агрэсарам. Ды і сёння такіх хапае. Недарма на першых святкаваннях дамінаваў, так бы мовіць, знешні аспект: Масква, Расія была і застаецца рэальнай пагрозай незалежнасці Беларусі, Масква рыхтуе "пятую калону", а кіраўніцтва Беларусі з Масквою заадно.

На сённяшняй імпрэзе адбыўся зрух у бок іншай трактоўкі сітуацыі. Масква, маўляў, клапоціцца пра свае інтарэсы, і ў гэтым нічога дзіўнага. Перш чым разбірацца з Масквою, трэба разабрацца з тымі сіламі ў Беларусі, якія ўяўляюць пагрозу для нашага суверэнітэту. Зразумела таму, што выступленні на мітынгу мелі антыпрэзідэнцкі змест.

Праўда, зараз эпіцэнтр палітычнай барацьбы перамясціўся з мінскіх вуліц, дзе вясною тварылася вялікая палітыка, у авальную залу і калідоры Дома ўрада. Дэпутаты не асмеліліся адмовіць сп. Лукашэнку ў рэферэндуме, але ўнеслі ў яго альтэрнатыўныя пытанні, чым таксама моцна сапсавалі прэзідэнту настрой. Трэба разумець псіхіку люмпена: ён не здольны даць уцямнага адказу, калі яму прапаноўваецца выказацца па пытаннях, якія ўзаемна выключаюць адно другое. Год назад было проста. Чатыры пытанні, на кожнае з якіх прэзідэнт хацеў адказу "так". Цяпер жа ёсць пытанне і пра дадатковыя паўнамоцтвы прэзідэнту, і пра скасаванне інстытута прэзідэнцтва. На прэзідэнцкім рэферэндуме — антыпрэзідэнцкае пытанне? Гэтак можа і "крыша паехаць"... Можа атрымацца, як з тым пытаннем пра суверэнітэт — шмат хто адначасова за суверэнную Беларусь і за яе "ўз'яднанне" з Расіяй.

Дарэчы, Расія паказала на сваім тэлеэкране мінскі мітынг у той жа дзень, 8 верасня. Каментарый быў нейтральны.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Імпрэзы

СВЯТКАВАЛІ ДВА ДНІ

У мінулыя суботу і нядзелю ў Століне прайшоў І Рэспубліканскі фестываль-кірмаш "Дажынкі — 96". У першы дзень каля трыццаці фальклорных калектываў з усёй Беларусі, выступіўшы на цэнтральнай плошчы горада, раз'ехаліся па калгасах раёна. Павіншаваў гасцей са святам віцэ-прэм'ер Уладзімір Гаркун, які не ўстрымаўся, каб не пахваліцца, што ў гэтым годзе валавы збор збожжа склаў амаль шэсць мільёнаў тон — гэта на 400 тысяч тон больш за леташні. А ў асноўным першы дзень свята быў аддадзены на падрыхтоўку да другога, калі прыехаў прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка. І ўжо з васьмі гадзін раніцы адчынілі свае дзверы крамы і шынкі, у якіх прылаўкі прагіналіся пад вэнджанымі парасятамі, кумпячкамі ды рознымі ўежнымі спакусамі. Людзі хадзілі і дзівіліся на ўсё гэтае багацце, але больш за ўсё на цэны.

У другой палове нядзелі прэзідэнт А. Лукашэнка 12 лепшым камбайнерам (пераможцам сацспаборніцтва) уручыў аўтамашыны. Такімі ж падарункамі былі ўзнагароджаны і шэсць райвыканкомаў. Пасля прэзідэнта сцэну занялі зоркі беларускай эстрады, якіх у Столін прыехала ажно каля 100 чалавек. Не абышлося свята і без тых паэтаў, якія апошнім часам любяць пабыць сярод людзей і, калі не воддаль з прэзідэнтам, дык з любым іншым кіраўніком дзяржавы, пакрасавацца на тэлеэкране.

Свята доўжылася да глыбокай ночы. І калі змяркалася, неба асвяціў святочны феерверк.

На здымках: моманты з І Рэспубліканскага фестывалю-кірмашу "Дажынкі — 96".

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА

КАБ ЧУТКІ НЕ СПРАЎДЗІЛІСЯ...

Здзіўленне, насцярожанасць і разам з тым рашучую гатоўнасць бараніць свае правы выказалі ўдзельнікі бацькоўскага сходу, які адбыўся на пачатку тыдня ў Беларускім гуманітарным ліцэі. Прычынай хваляваняў з'явіліся распаўсюджаныя чуткі аб тым, што будынак на Кірава, 21, дзе колькі гадоў таму размяшчаліся карпусы партыйнай школы, падабаецца не толькі яе цяперашнім законным гаспадарам, але і прэзідэнцкай Адміністрацыі.

"Афіцыйных папер нам яшчэ ніякіх не паступала, — сказаў дырэктар ліцэя Уладзімір Колас. — Аднак я падзяляю трывогу бацькоў і ліцэістаў і не лічу яе зайчаснай. Папераджальныя, прэвентыўныя метады найбольш эфектыўныя, а сітуацыя настолькі недарэчная, што нагадвае правакацыю. Я не думаю, каб улады пайшлі на такі крок".

Да слоў спадара Коласа варта дадаць, што ўчыняць маёмасную цяганіну на пачатку новага навучальнага года можа дазволіць сабе толькі бездаказны чыноўнік. У тым выпадку, праўда, калі палітыка тут ні пры чым. Бо ліцэй як —беларускамоўны.

Віталь ПРОШЧА

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

З трыццатых гадоў, калі Беларусь прымушалі сеяць кок-сагыз, жыве ў народзе прыпеўка: "Дзякуй Сталіну-грузіну, што пасеяў нам рызіну". Надаўна ў аўтобусе пачуў праццяг: "З той рызіны, з той рызіны нарабілі нам дубіны". Быццам і не пралягла паміж дзвюма прыпеўкамі эпоха.

●

Дзеля пастаяннай санацыі нацыі ўсямерна падтрымліваць спартыўныя арганізацыі. Спрыяючы далейшай іх камерцыялізацыі, дазволіць бяспошлінны гандаль спіртным, не зважаючы на страты для нацыі.

●

У пункт абмену валюты ўварваліся рабаўнікі. — Долары! — грозна патрабавалі яны ад касіра. — Можа, гэтыя неяк наладзяць абмен, — зашапталіся ў чарзе ля вакенца. — Гэй, хлопцы, колькі будзе ў вас каштаваць нарабаваны долар?.. Баюць, такім чынам запрацаваў у горадзе адзін з абменных пунктаў.

●

Мова цяпер наша вось, паратунак ад дэфармацыі. У мове ўсё ўжо ёсць, каб абараніць нацыю. Мова — як мацярык, гаючы закутак. Не трэба мне іншы "язык", не трэба адзінства з манкуртамі!

●

Парадныя скульптуры, "аздоба" родных гарадоў, я б тыя фігуры знёс, і не з меркаваннаў кан'юнктуры — фігуры фармуюць густы сённяшніх кіраўнікоў, і, можа, усю для плошчаў ёсць новыя кандыдатуры.

●

Надпіс на базарным шапіку: "Грамадзяне Рэспублікі Беларусь абслугоўваюцца ў першую чаргу". Рэклама, скажам прама, не сусветнага маштабу. Чэргаў няма. Але льгота вабіць.

●

"Кожная мова — медаль, адчаканены гісторыяй. Мне кожнага слова жаль, страчанага, непаўторанага" *(З Антуана дэ Рывароля, французскага публіцыста 18 ст.).*

Надзённае

Леанід ГАЛУБОВІЧ

БАЛАДА ПРА БЕЗНАЗОЎНАЕ

**...ён прыйшоў і сказаў
Не пра тое, як жыць,
А пра тое — як нам паміраць...
Час спыніўся паўсюль —
цёмным небам ляжыць,
Ды зямля, з-пад навіслага
неба бяжыць —
Не дае нас жывых забіраць...**

**...ён задумаўся зноў
Не пра тое, як быць,
А пра тое —
як памяць забраць...
Перасохла зямля —
просіць кнігаўкай піць,
І ў глыбінях яе
нашым продкам баліць —
Так! —
што з іншага свету чуваць...**

**...і наважыўся ён
Волі-хлеба нам даць —
Летуценняў пазбавіць ярма,
Каб маглі мы ад ранку
да ночы араць...
Але вочы ў аратых
па-воўчы гараць —
Не ўтрымаюць загон і турма...**

**...стаў няўцям разважаць:
Хто ж па сутнасці ён —
Божы раб ці то сын Сатаны,
Ці то ява ў вачах
ці то вычварны сон,
Алілуя спяваюць
яму ці праклён,
Трубяць мір
ці пачатак вайны?..**

**...бы жыцця затрымцеў
Мацярынскіх вачэй
Ды ступіць на сірочы парог...
Як памкнецца туды —
час наперад цячэ,
Як заплача слязой —
кроў бруіць па шчацэ —
Там, дзе йшоў,
чырванее мурог...**

**...ні сям'і, ні радні,
Ні сяброўскай рукі —
Як не вылюдзець
з лёсам такім?! —
Прыхінецца зямлі —
точаць дол чарвякі,
Зажадае нябёс —
ткуць сіло павукі...
Заявіўся нічый і знікае нікім**

7 ліпеня 1996 г.
г. Менск

Пошта

ПАДМАН

Прыпамінаю падзеі двухгадовай даўнасці. За кафедрай у Авальнай зале стаіць толькі што абраны прэзідэнт і, паклаўшы руку на тэкст яшчэ зусім маладой Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, клянецца верна і самааддана служыць народу і краіне, стаяць на варце яе незалежнасці і законнасці. Прайшоў час, і стала відавочна, што для беларусаў у іх нацыянальнай дзяржаве прэзідэнт амаль нічога не зрабіў. Гаворыць ён адно, а робіць іншае. Прыпомнім хоць бы мінулы рэферэндум. Стрыжнявым пытаннем на ім была "інтэграцыя". Слова гэта не беларускае, і яно патрабавала сэнсавага тлумачэння. І прэзідэнт такое тлумачэнне даў — цеснае эканамічнае супрацоўніцтва з Расіяй. А я сабе падумаў: тут хаваецца маскіруемае ашуканства. Бо ні адна ж краіна свету не праводзіла рэферэндуму па пытаннях эканамічных сувязей з іншымі краінамі. Зараз выявілася, што нашага прэзідэнта цікавілі не столькі ўзаемавыгадныя эканамічныя стасункі з Расіяй, колькі пачатак аднаўлення спарахнелай на корані савецкай імперыі. Ён так яе шкадуе. Памятаеце яго плач: "Такую страну развалили..." Або возьмем пытанне наконт мовы. Прэзідэнт асабіста яе не проста не любіць, а ненавідзіць. Рыхтуючы глебу для яе ўдушэння, ён у Гомелі абазваў мову недзеяздольнай з-за яе беднасці. А каб пад гільяціну падаслаць дыванок, былі праведзены "круглы стол" з удзелам хоць і не народных, але "вялікіх" беларускіх літаратараў, навукоўцаў і генералаў. Мяне вельмі абрадавала і я да сённяшняга дня ўдзячны прафесару Жураўскаму, літаратарам Скобелеву і Спрынчану за зробленае за тым сталом калектыўнае навуковае адкрыццё: пры ўвядзенні двухмоўя руская мова будзе стымуляваць развіццё беларускай, будзе "падпітваць яе". Што ж, паважаныя паэты і шматпаважаны праф. Жураўскі: ну і "падпітала ж". Можа, вы таго не бачыце, а ўсім дужа добра відаць: ад гэтай "падпіткі" пасля "судьбоносного" рэферэндуму атрымаўся перанасычаны раствор, у якім беларускае вуснае і друкаванае слова проста захлынаецца і канае. Яшчэ раз дзякуй вам, шаноўныя творцы! Да гэтага скону і вы прыклалі сваю руку.

Зараз наша гаспадарка ў каматозным стане. Калі гэта не так, то хто з вышэйшых кіраўнікоў краіны аспрэчыў даклад старшыні Камісіі Шлындзікава? Ніхто! Значыць, даявілі, "запусцілі".

Пры такім становішчы эканомікі распачалася кампанія падрыхтоўкі да новага рэферэндуму. Для чаго ён? Каб памагчы рабочым працаваць поўны рабочы дзень? Каб не было нерэалізаванай прадукцыі на прадпрыемствах? Каб прафесар атрымліваў зарплату вышэйшую, чым сяржант ці прапаршчык? Ды не! Пытанні, што выносяцца на ўсенароднае адабрэнне, не варты таго, каб на іх вырашэнне траціць такія сродкі. Сярод іх вартае ўвагі адно пытанне — аб Канстытуцыі. Толькі вось нешта не чуваць ад яе ненавіснікаў: а чым жа вам не дагаджае наш Асноўны Закон? Што, Канстытуцыя разбурае толькі што народжаную дэмакратыю? Ці стрымлівае шлях да рынку? Не тлумачаць! І атрымліваецца, як з той "Пагоняй" ці сцягам: а мне не падабаецца! Тут ні тысячагадовая гісторыя, ні неаспрэчныя навуковыя доказы ў разлік не бяруцца. Мне не падабаецца! Я — тварэц гісторыі, я — карыфей навукі, я — бацька Канстытуцыі.

У пытанні з Канстытуцыяй таксама бачу скрытую міну. Арганізатары і прапагандысты цяперашняга рэферэндуму не раскрываюць сваіх намераў. Зноў падман, хлусня. Не ў рэферэндумы б гуляць, а кіраваць краінай, ратаваць гаспадарку і народ ды свята выконваць цяперашнюю Канстытуцыю дзяржавы. І з ёй мы зможам збудаваць цывілізаванае і дэмакратычнае грамадства ды суверэнную прававую дзяржаву, толькі трэба працаваць на сваю годнасць, а не выстаўляць сябе на сусветнае пасмешышча і сорам.

В. СКАРАХОД

г. Мінск

Варункі

НАШАЕ ЖЫЦЦЁ

Нашае сённяшняе жыццё — цікавая рэч. Я гляджу на гэты свет шырока расплюшчанымі вачыма. Якія ўсё ж цікавыя людзі жывуць сярод нас! Вось, напрыклад, спадар Ганчар. То ён шчыруе ў завале рэферэндуму па роспуску папярэдняга парламента (заўважым, што калі б гэтая тагачасная ініцыятыва Фронту спрацавала, сёння б мы, верагодна, і ведаць не ведалі, што такое — прэзідэнт), то ён падстаўляе сваё моцнае плячо юрыста, падсаджваючы Аляксандра Рыгоравіча на прэзідэнцкі трон... І вось жа — лёс: зараз ён — старшыня камісіі, якая, па законе, мусіць арганізоўваць правядзенне рэферэндуму, пазаруз неабходнага Лукашэнку. Проста сапраўдны Тарас Бульба.

А вось іншыя дэпутаты Вярхоўнага Савета, якія ішлі ў парламент пад лозунгам еднасці са "старэйшым братам", а пабыўшы там і наглядзеўшыся, колькі гэты "брат" цягне з недарэкі-беларуса, усё часцей і часцей пачалі гаварыць аб праўдзівай незалежнасці і каштоўнасці беларускай культуры.

А паглядзіце — старшыня парламента спадар Шарэцкі, які так доўга спрабаваў знайсці агульную мову з прэзідэнтам. Хоць зрэдку, але праўду сказаў Лукашэнка аб тым, што амаль кожны з дэпутатаў, калі выбіраўся, імкнуўся абаперціся на ягоны аўтарытэт. Менавіта таму Фронт, які адразу ж выступіў у паслядоўнай крытыкай прэзідэнта, не здолеў правесці ніводнага дэпутата ў гэты парламент. Пра гэтую няўдачу часам любіў паўтараць і Сямён Георгіевіч. Але пасля рэгулярных стасункаў з прэзідэнтам некуды знікла хітрасць Шарэцкага. І вось ён ужо сядзіць за круглым сталом з Фронтам і думае, як бы ацверазіць "усенародна абранага".

Яшчэ большую цікавасць у мяне выклікае, напрыклад, начальнік юрыдычнага аддзела мінскай гарадской "вертыкалі". Вось ён міла размаўляе з табой і ўсмешка не сыходзіць з ягонага твару — хоць да раны прыкладай. А вось, смешна надзьмуўшыся, бо сам маленькі, як хлопчык, ён грозна вяшчае на выканкаме, абвінавачваючы цябе, заяўляльніка адной з чарговых палітычных імпрэзаў, у экстрэмізме і нядобранадзейнасці. "Васіль Васільевіч, — пытаюся я ў яго праз паўгадзіны на калідоры, — чаго вы так раскрычаліся?" — "А мяне ўсе тут, — зноў весела пасміхаецца ён, — Напалеончыкам завуць. Калі ўсё дазваляць, які ж парадак тады будзе? Можа, кавы пап'ём, Алесь Віктаравіч?" — "Не да кавы, — ветліва адказваю я, — падумайце лепш пра Ро Дэ У ды ягоных юрыстаў". І здзіўляюся, здзіўляюся...

А вось высокі міліцэйскі начальнік, з якім ты спакойна абмяркоўваеш, як бы правесці вулічны мітынг без клопатаў. Ён запэўнівае цябе, што міліцыя будзе вельмі-вельмі карэктнай. З якой гэта нагоды, пакутліва думаеш ты, усміхаешся яму і ціснеш на развітанне вялікую вялую руку. У гэты кабінет, на павышэнне, ён перабраўся пасля сёлетніх мінскіх веснавых падзеяў.

Усё ў нас змяняецца, усё цячэ, і калі я аптыміст, дык мне здаецца, што да лепшага. Адзін толькі Калос стаіць над Беларуссю, раскірэчыўшы ногі. Яшчэ нядаўна яны былі сталёвымі, а зараз? Падыдзі, пагрукай!

Алесь БЯЛЯЦКІ

Адгалоскі

НА СУМЛЕННІ АЎТАРА

У рэдакцыю даслаў ліст начальнік Дзяржаўнай геральдычнай службы, член журы конкурсу на лепшае апісанне Дзяржаўнага герба і Дзяржаўнага сцяга Рэспублікі Беларусь В. Л. Насевіч. У лісце гаворыцца: "У 34-м нумары вашай газеты быў надрукаваны верш Пятра Прыходзькі, у прадмове да якога ён сцвярджае, што не прымаў удзелу ў конкурсе на апісанне Дзяржаўнага герба і Дзяржаўнага сцяга. У сувязі з гэтым накіроўваю для інфармавання чытачоў вершы, дасланыя на конкурс пад дэвізам "Белавежская пушча" і "Зорка над Бесяддзю", а таксама копіі ўласнаручных лістоў спадара П. Прыходзькі на адрас журы конкурсу, у якіх ён пазначае сваё аўтарства гэтых вершаў і прапануе ў іх некаторыя змены. Арыгіналы лістоў знаходзяцца сярод матэрыялаў конкурсу ў Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь". А ў канверце разам з гэтым лістом, — сапраўды машынапісныя копіі вершаў паэта-ветэрана, пасланыя ў журы конкурсу яшчэ ў пачатку красавіка г. г. пад адпаведнымі дэвізамі, а таксама рукапісныя копіі вершаў, дасланыя пазней, з папраўкамі і 'просьбамі: "Гэты тэкст прапаную замест першага варыянта, які прашу не друкаваць. П. Прыходзька" і "Гэты верш у першым варыянце пад назвай "Сцяг рэспублікі" быў напісаны яшчэ тады, калі быў зацверджаны Вярхоўным Саветам новы сцяг БССР. Твор друкаваўся ў многіх выданнях, ім адкрываўся чытанка па беларускай літаратуры для 5-га класа. Зараз верш значна перапрацаваны. Але асноўная думка і вобразы ў ім пакінуты амаль дасло̀ўна. Аўтар".

Усё гэта напісана несумненна П. Прыходзькам: машынку Пятра Фёдаравіча і ягоны почырк лімаўцы за многія гады супрацоўніцтва з ім вывучылі добра. Шчыра скажам, здзіўлены мы такім кульбітам нашага сталага і даўняга аўтара. Гэтак завесці ў зман лімаўскіх чытачоў! Сумна і горка ад усяго гэтага! Ды, як кажуць, што ёсць — тое ёсць. Ці яшчэ: напісанае — застаецца. У тым ліку і на сумленні аўтара.

У РЭДАКЦЫЮ "ЛіМа"

Дазвольце мне праз Вашу газету "Літаратура і мастацтва" падзякаваць за добрыя пажаданні ўсім тым, хто павіншаваў мяне з 90-годдзем з дня нараджэння. А тым, хто маладзейшы за мяне, — жадаю перажыць мой узрост на шмат гадоў у добрым здароўі і шчасці.

Ігнат ДУБРОЎСКІ

У РЭДАКЦЫЮ "ЛіМа"

Шчыра ўдзячны ўсім, хто ўспомніў пра мяне ў дзень шасцідзесяцігоддзя і прыслаў сяброўскія віншаванні і добрыя пажаданні.

Генадзь БУРАЎКІН

Меркаванне

ДА РЭАЛЬНАГА СУВЕРЭНІТЭТУ

У апублікаваным 12 ліпеня 1996 года артыкуле "На мяжы дэнацыяналізацыі" Станіслаў Дубянецкі выказаў свой пункт гледжання на сітуацыю ў грамадстве, якая складваецца ў галіне нацыянальнага адраджэння і захавання беларускай культуры. Артыкул у вышэйшай ступені актуальны, аб'ектыўны і праграмны. Гэта таксама артыкул даследчыка, які сваёй працай і розумам актыўна садзейнічае сапраўднаму працэсу адраджэння Беларусі. З усяго комплексу праблем, узнятых у артыкуле, хацелася б пракаментаваць наступную. У ёй аўтар артыкула піша, "на вялікі жаль, яе (г. зн. Беларусі) спрадвечнае імкненне да ўласнай самабытнасці і палітычнай незалежнасці не можа быць рэалізавана і сёння, ва ўмовах дэклараванага суверэнітэту і фармальна дзеючай Канстытуцыі".

Мінула шэсць гадоў пасля абвяшчэння дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце. За гэты час сфармаваны і дзейнічаюць інстытуты дзяржаўнай улады, прынята Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь, абраны ўсенародным галасаваннем Прэзідэнт і Вярхоўны Савет. У сталіцы функцыянуюць дыпламатычныя прадстаўніцтвы з дзесяткаў краін свету.

І ўсё ж рэальнасць такая, што многія задумваюцца, чаму ў нашай маладой дзяржавы на міжнароднай арэне няма свайго "твару"? Іншыя ўстрывожаны працэсам аб'яднання з Расіяй, які зайшоў далёка. Тым больш, што мы ад яго губляем шмат свайго, беларускага. Асабліва ў станаўленні дзяржаўнасці, адраджэнні нацыянальнай самабытнасці. Увогуле набыткаў на шляху незалежнасці не так ужо і шмат, яны ўвогуле-то мізэрныя, у параўнанні, скажам, з нашымі суседзямі, былымі рэспублікамі СССР. А галоўнае, у апошні год заўважная тэндэнцыя на згортванне працэсу суверэнізацыі, адступленне ад заваяваных пазіцый. Гэтымі ўстрывожаны аўтар артыкула, адзначаючы адначасова, што дадзены працэс пагражае вялікімі адмоўнымі вынікамі. У той жа час аб'ектыўна новае дзяржаўнае ўтварэнне — Беларусь можна пабудаваць толькі тады, калі ў ягоным падмурку — пэўная нацыянальная сукупнасць, яе гістарычны лёс, яе характар, культура і мова, яе жыццёвыя здольнасці і творчая энергія. Нармальная дзяржаўнасць — гэта дзяржаўнасць нацыянальная. Імкненне не заўважаць нацыянальную аснову, нацыянальную сутнасць дзяржавы прыводзіць не толькі да размывання сутнасці нацыянальнай дзяржавы, але і спарадже да уніфікацыі праблемы.

Станаўленне Беларусі як дзяржаўнага ўтварэння пакуль яшчэ знаходзіцца ў пачатковай фазе. Яна мае патрэбу ў дадатковых імпульсах і развіцці. Пры гэтым цэнтральным накірункам сацыяльна-гістарычнага развіцця павінна стаць тое, што звязана са станаўленнем суверэннай нацыянальнай дзяржаўнасці. Тэндэнцыю на сапраўдны суверэнітэт рэспублікі адлюстроўваюць тыя палітычныя сілы, якія: а) зыходзяць з факта прыналежнасці беларускага народа да еўрапейскай цывілізацыі; б) разумеюць неабходнасць уласнага, самастойнага гістарычнага шляху беларускага народа; в) сваёй практычнай дзейнасцю садзейнічаюць адраджэнню духоўна-культурных каштоўнасцей беларускага народа. Актыўна ёй перашкаджаюць тыя ўладныя структуры, партыі і рухі, якія, як піша С. Дубянецкі, заражаны "беларусафобіяй". Як, напрыклад, Беларускі патрыятычны рух.

У практычных адносінах праблема зводзіцца да ажыццяўлення шэрагу сур'ёзных крокаў на шляху да сапраўднага суверэнітэту. Гэта значыць ажыццяўляць знешнепалітычныя акцыі, якія забяспечваюць незалежнасць нашай дзяржавы. Гэта таксама азначае паклясці ідэю незалежнасці, суверэнітэту ў аснову дзейнасці ўсіх вышэйшых органаў улады: Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, Кабінета Міністраў, Вярхоўнага Савета, іншых. Варта крытычна ацаніць становішча спраў у галіне нацыянальнай культуры, зразумець, што пасля рэферэндуму 1995 года ў наяўнасці другая крайнасць, якая шкодзіць сапраўднаму суверэнітэту. У еўрапейскай супольнасці Беларусь можа вылучыцца перш за ўсё сваёй культурай, моваю, самабытнасцю. Працэсу набыцця незалежнасці, замацавання суверэнітэту шкодзяць крайнасці, надуманасці. Тыпу вынясення на рэферэндум пытання аб пераносе даты незалежнасці на 3 ліпеня. Палітычным сілам, перш за ўсё тым, хто ва ўладзе, час зразумець, што далейшае паглыбленне аб'яднальнага працэсу з Расіяй якраз і будзе тармазіць працэс дасягнення сапраўднага суверэнітэту. Час, як кажуць, спыніцца на дасягнутым. Да гэтага і заклікае аўтар артыкула.

І. КАТЛЯР,
дацэнт Брэсцкага універсітэта

АБ УВЕКАВЕЧАННІ ПАМЯЦІ БАРЫСА САЧАНКІ

Паводле пастановы Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь аб увекавечанні памяці вядомага беларускага пісьменніка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі імя Якуба Коласа Барыса Сачанкі, у 1997 годзе на доме N 29 па вуліцы Пуліхава ў Мінску, дзе жыў пісьменнік, будзе ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

Запланавана стварыць дакументальны фільм аб жыцці і творчасці Б.Сачанкі. У 1996—2000 гадах будзе падрыхтаваны і выдадзены Збор твораў Б.Сачанкі ў шасці тамах.

Велікаборская базавая школа Хойніцкага раёна атрымае імя Б.Сачанкі. Гомельскаму аблвыканкому сумесна з Хойніцкім райвыканкомам рэкамендавана вывучыць пытанне аб стварэнні філіяла Хойніцкага краязнаўчага музея ў вёсцы Вялікі Бор, дзе нарадзіўся пісьменнік, і прыняць адпаведнае рашэнне. Рэкамендавана таксама Хойніцкаму райвыканкому прыняць рашэнне аб наданні адной з вуліц Хойнік імя Б.Сачанкі.

ПЕРШЫЯ РАКАЎСКІЯ ЧЫТАННІ

2 верасня 1996 г. адбыліся першыя Ракаўскія чытанні. Правядзенне такіх штогадовых імпрэзаў у невялікіх гарадах Беларусі становіцца ўжо добрай традыцыяй — падобныя чытанні існуюць у Наваградку, Мёрах, Карэлічах і г.д. Але ўпершыню (дзякуючы, перадусім, намаганням ураджэнца Ракава, прэзідэнта Міжнароднага Купалаўскага фонду, акадэміка Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі, прафесара БДУ Вячаслава Рагойшы, ідэю якога падтрымалі мясцовыя ўлады), такая падзея адбылася не ў горадзе, а ў мястэчку.

На чытанні прыйшлі ўсе тыя, хто цікавіцца гісторыяй і культурай Ракаўшчыны і ўсяго Валожынскага раёна, у першую чаргу — вучні мясцовай сярэдняй школы. З дакладамі выступілі кандыдат гістарычных навук В. Шаблюк, краявед В. Налецкі, доктар філалагічных навук В. Рагойша, святар В. Перагудаў, кандыдат філалагічных навук Я. Янушкевіч і Т. Кабржыцкая, акадэмік жывапісу Ф. Янушкевіч.

Старшыня аргкамітэта чытанняў В. Рагойша выказаў спадзяванне, што ў наступным годзе яны ператворацца ўжо ў міжнародныя, таму што Ракаў добра вядомы й за межамі Беларусі.

Усё гэта яшчэ раз засведчыла, што культурніцкая дзейнасць існуе не толькі ў Мінску, але і ў невялікіх мястэчках, гісторыя якіх, аднак, не менш цікавая за сталічную.

А. Ш.

"КАНТАКТЫ І ДЫЯЛОГІ" ЛЕТАМ

Чэрвеньскі нумар інфармацыйна-аналітычнага бюлетэня "Кантакты і дыялогі" прапануе ўвазе чытачоў артыкул Аляксея Рагулі пад назвай "Культура утапічнага мыслення і выбар нацыянальнага шляху". Галоўнай прычынай нерэалізаванасці беларускага духоўнага скарбу, лічыць аўтар, гэта адсутнасць па-сапраўднаму суверэннай прававой дзяржавы, што не можа не адбіцца на развіцці культуры. "Палітыка моўнага нігілізму разбуральна ўплывае на творчы патэнцыял асобы. (...) Выйсце з тупіка адно — пераадоленне двухмоўя, а заадно і раздваення асобы".

А . Тоўсцік узнімае пытанне пра крыж святой Ефрасінні. Ёсць ускосныя звесткі, што шукаць яго варта ў запасніках Эрмітажа або іншых расійскіх музеяў.

Рубрыка "Беларусы ў свеце" прадстаўляе мастачку Тамару Стагановіч (ЗША), інжынера-авіябудаўніка Міхала Гедройця (Англія), фармацэўта Лаўрэна Клыбіка (Бельгія).

У здвоеным нумары 7—8 пра ментальнасць грамадзян Беларусі разважае Эдуард Дубянецкі. Ён прыходзіць да высновы, што "архаічна-язычніцкая па сваёй глыбіннай сутнасці ментальнасць была як бы "закансервавана" ў асяроддзі беларускага сялянства на многія стагоддзі". У далейшым адбылася канвергенцыя дзвюх ментальнасцей — язычніцкай і хрысціянскай, а таксама дадалася "савецкасць". У выніку маем усе прыкметы інерцыйнасці, кансерватыўнасці мыслення. Досыць цікавым падаецца аналіз грамадска-палітычнай арыентацыі, у многім звязанай са ступенню самасвядомасці нашага народа.

З беларусаў свету прадстаўлены гісторык і пісьменнік Янка Запруднік (ЗША), дырэктар Беларускага музея і Бібліятэкі імя Скарыны ў Лондане Аляксандр Надсан, празаік Сакрат Яновіч (Польшча), які, да слова сказаць, нядаўна быў узнагароджаны Афіцэрскім крыжам ордэна Адраджэння Польшчы, і іншыя.

Г. З.

Адгалоскі

"УНИЗИТЕЛЬНЫЙ ХОЛУЯЖ"

Словы, пастаўленыя ў загалоўку, — не мая выдумка. Гэта — выніковая фраза артыкула "Подстрекатели", што надрукаваны "Знаменем юности" 22.8.1996 г. Яны выкарыстаны, каб назаўжды абліць брудам "противников курса на интеграцию с братской Россией; противников подлинного народовластия...", носьбітаў "подстрекательских призывов и провокационных спекуляций", якія "хотят превратить Беларусь в полигон по реализации сценария установления диктатуры криминального капитализма и агрессивного национализма". У адпаведнасці з тэкстам артыкула атрымліваецца, што "противниками", "подстрекателями" і рознымі "спекулянтами" з'яўляюцца прадстаўнікі беларускай нацыянальнай эліты. Слова "холуяж" там не адзінокае. Ёсць і "национал-мафиозные структуры", і "тандем с радикал-националистами". Ёсць і лідэр фракцыі "коммунистов С. Калякин, заболевший звездной болезнью провинциального парня". Маецца і "бээнэфовская бредятина".

Мэта артыкула "Подстрекатели" сфармулявана так: "Боевики погромы не начинают. Погромы начинают интеллектуальные подстрекатели. Их надо вовремя остановить." Праўда, не напісана, што ж гэта за "боевики" ў "интеллектуалов". Але з намёкаў атрымліваецца, што ў Беларусі ёсць амаль што бандфарміраванні БНФ. А журналіст газеты "Свабода" В. Цыганкоў "провел своеобразный смотр сил местных боевиков". Далей ідзе такая бязглуздзіца, з якой можна зрабіць вывад аб існаванні якогасьці страшэннага "Белого легиона" "ў выглядзе некалькіх згуртаваных і добра арганізаваных груп". Усё гэта падаецца ад імя народа. Таму, калі не "остановить" тых "подстрекателей", то "действительно народ не простит". Значыць, уперад, на знішчэнне гэтых новых ворагаў народа! Паміж радкоў чытаюцца і метады, якімі можна тое зрабіць: маральнае знішчэнне (любымі метадамі!) тых "подстрекателей" і спыненне выплачвання ім зарплаты "за подстрекательскую болтовню", зняццё з дзяржаўных датацый газет "Наша слова", "ЛіМ" і часопісаў "Вожык", "Полымя". Але ж тыя самыя прадстаўнікі беларускай нацыянальнай эліты дзяржаўную зарплату атрымліваюць за пэўную працу на дзяржаву, пад якою разумеецца ўвесь народ, а не прэзідэнт асабіста. Набытыя ж нацыянальнай элітай веды і навыкі іх выкарыстоўвання — галоўная (пасля захавання дзяржаўнасці) каштоўнасць народа, без якой зараз проста немагчыма яго цывілізаванае жыццё і, пэўным чынам, само фізічнае існаванне. Прэзідэнцкія ж газеты "холуяжно" служаць яму, ягоным хваравітым амбіцыям. Іх кіраўніцтва (і, адпаведна, штат выканаўцаў) падбіраецца не столькі па стваральных якасцях у мэтах служэння народу, колькі па гатоўнасці прыслужваць прэзідэнту.

Гэта часта вельмі відавочна. Так, не так даўно мне доўга і цярпліва прыйшлося даказваць галоўнаму рэдактару адной з прэзідэнцкіх газет, што зараз для нармальнага цывілізаванага грамадства яго галоўнымі, вядучымі сіламі павінны з'яўляцца вучоны, настаўнік і ўрач. Бо першы пазнае законы прыроды і грамадства, у адпаведнасці з якімі толькі і магчыма цяпер нават звычайнае існаванне людзей, не кажучы ўжо аб іх прагрэсіўным развіцці. Другі — перадае тыя веды і навыкі іх выкарыстання ўсім людзям, фарміруе душу кожнага чалавека і сукупную душу народа. Трэці — лечыць цела разам з псіхікай і праз тое ўплывае на душу кожнага з нас. Але мае намаганні не мелі поспеху. Ён проста не разумеў мяне. Бо быў перакананы ў іншым: галоўныя сілы грамадства — ва ўладзе.

Магчымасці такіх газет у сэнсе служэння Разумнаму, Добраму, Вечнаму непараўнальна абмежаваны ў параўнанні з газетамі і часопісамі, погляды якіх супадаюць з памкненнямі беларускай нацыянальнай эліты. Аднак нідзе і ніхто з вярхоўнага кіраўніцтва Беларусі і не думае ставіць пытанне аб зняцці гэтых выданняў з дзяржаўнай датацыі. Мэта тут адна: ЗАДУШЫЦЬ МОЎНЫЯ І ДУХОЎНЫЯ ПАРАСТКІ БЕЛАРУСКАСЦІ! Але ж гэта — велізарнае злачынства! Бо Этнасы і іх Мовы — невыпадковыя Боскія стварэнні. За такія злачынствы супраць цэлых народаў прыйдзецца адказваць вінаватым.

Асабліва моцны артылерыйскі залп скажэнняў, бруду і зняваг "Знамя юности" робіць у адрас тых прадстаўнікоў нацыянальнай беларускай эліты, якія падпісалі "Заяву грамадскага камітэта абароны беларускай нацыянальнай гістарычнай сімволікі" (гл. "Народную волю" N 53 за 1996 г.). Аўтар "Подстрекателей" называе яго "детской страшилкой", а сам камітэт — "смехотворным". Але ж так атрымалася, што 9-м з тых "смехотворцев" апынуўся я, адразу пасля В. Быкава. У той камітэт паклікаў мяне боль душэўны за лёс нашай радзімы. Адзначанае патрабуе ад мяне адпаведных тлумачэнняў.

Аўтар "Подстрекателей" — Кім Ягораў. З гэтым прозвішчам (імя не памятаю) я ўжо сустракаўся больш года назад. Яго носьбіт выступаў у мой адрас са здзекам аж у "Лясной газеце". Прыпісваў мне русафобію, ад якой ён быццам бы пакутуе: напісаў важкую (па яго словах) кніжку, але яе не бяруць у друк па прычыне рускамоўнасці. На самай жа справе (як потым аказалася), не друкавалі той твор як нізкаякасны. Той гэта Ягораў ці не, — не ведаю. Таму пры выказваннях буду прытрымлівацца толькі тэксту "Подстрекателей". У імкненні выслужыцца перад самім "Бацькам А. Лукашэнкам" аўтар гэтага твора імянуе вышэйназваны камітэт "настоящей асамблеей антипрезидентских сил на государственном бюджете". Робіць гэта ў адпаведнасці з раней азначанай мэтай: знішчыць, "раздавить ту антинародную гадину" па прыкладзе сталінскіх часоў. Але зрабіць такое зараз у прамым сэнсе не так проста, як раней. Да таго ж, большасць "антипрезидентских сил" — дактары і кандыдаты навук, акадэмікі, лаўрэаты высокіх прэмій, знакамітыя пісьменнікі і проста сумленныя людзі. Таму выкарыстоўваюцца прыёмы савецкай сістэмы па грамадзянскім знішчэнні. Для гэтага яны спачатку прадстаўляюцца "бойцами идеологического фронта сусловского замеса". Але ж я, напрыклад, ні аднаго імгнення ў КПСС не быў па перакананні і з-за стойкай непавагі да савецкай сістэмы наогул. Не мелі таго "замеса" і некаторыя іншыя "бойцы". Па гэтаму шэрагу членаў грамадскага камітэта даецца мянушка "сталинских лауреатов". Але, па-першае, гэта былі часцей за ўсё лепшыя людзі, якія адзначаліся прэміяй, што насіла такую назву. Таму яна зараз перайменавана ў дзяржаўную. Па-другое, сапраўды "сталинские лауреаты" аб'яднаны ў зусім іншыя камітэты. Таму, каб прыбіць некаторых "врагов" канчаткова, К. Ягораў напамінае ім: "вы бывшие члены ЦК КПБ". Аднак і гэтым "врагам" трэба аддаць належнае. Бо немалое сумленне і мужнасць трэба мець, каб "отречься от старого мира", зразумеўшы яго ганебную сутнасць. Прыкладам таму з'яўляюцца Б. Ельцын і А. Якаўлеў. Гэта ж можна сказаць і пра нашага Г. Таразевіча. Большасць жа "былых, высокапасадных" альбо добра прыстасавалася да капіталістычных умоў, альбо згуртавалася ў рады "новых ленінцаў".

Ад аўтара "Подстрекателей" дасталося "на арэхі" за кампанію рэдактарам і такіх газет, як "Народная воля", Свабода", "Пагоня", "Здравый смысл", "Белорусская деловая газета", "Белорусская газета". А між іншым і на іх грунце трымаецца зараз падмурак інтэлектуальнага сумлення Беларусі. Персанальна ж найбольш знішчальныя залпы бруду выкінуты супраць Маякоў-Светачаў Беларускага народа В. Быкава і акадэміка Р. Гарэцкага. Вельмі зняважаны і лабарант АН А. Матуз. Зрабіць гэта мог толькі самы яры БЕЛАРУСАФОБ. Бо нават у злачынца-беларуса (як і ў прадстаўніка любой іншай нацыі) заўжды застаецца ў душы, на генным узроўні, штосьці тое Святое ў адносінах да свайго этнасу, якое ён не зможа пераступіць. Інакш ён — проста НЕЛЮДЗЬ.

Вядома, што адкрытае ганьбаванне прадстаўнікоў вядучай нацыянальнай эліты любой дзяржавы можа зрабіць толькі чалавек невысокай культуры і духоўнасці, абмежаванага інтэлектуальнага развіцця. Гэта яскрава пацвярджаецца выказваннямі ў "Подстрекателях" у адрас жанчын, членаў вышэйназванага нацыянальнага камітэта: "Тут и группа дамочек особого темперамента, но не установленного возраста, национальности и пола".Улічым яшчэ адно "экзатычнае" выказванне К. Ягорава: "тут и крепко и непрестанно пьющие (маюцца на ўвазе члены таго ж інтэлектуальнага камітэта — аўт.), и старшие лаборанты" (гэта значыць — людзі, не заслугоўваючыя па Ягораву павагі). Але ж сказанае — злачынная хлусня, разлічаная на наўмыснае нацкоўванне простага народа на мозг нацыі. Бо я, напрыклад, зусім не п'ю і ніколі не курыў. Не п'юць В. Быкаў, А. Грыцкевіч, М. Крукоўскі, Г. Штыхаў, У. Конан, М. Савіцкі, Э. Ялугін, Р. Гарэцкі і большасць іншых членаў камітэта. Маюцца ў "Подстрекателях" і звычайныя, але цяжкія скажэнні. Так, напрыклад, даўно ўстаноўлена, што Булак-Балаховіч ніколі не быў "кровавым палачом Беларуси", а спадар Надсан у цэлым заслугоўвае ўдзячнасці, а не зняваґі ад беларускага народа, і інш.

Адкуль жа сапраўды зыходзіць небяспека нашай Беларусі? Такое пытанне невыпадковае. Бо рэальна існуе небяспека самастойнаму існаванню нашай дзяржавы. Яна дапаўняецца пагрозай поўнага абалваньвання беларускага народа. Але ідзе яна не ад БНФ і Беларускай нацыянальнай эліты. Свет яшчэ не ведаў такога: тыя пагрозы ідуць перш-наперш ад самога прэзідэнта Беларусі і яго "холуяжного" акружэння. "Беларусь можа стаць жамчужынай Еўропы", — сказаў Генадзь Селязнёў, старшыня Дзярждумы Расіі ("Звязда" ад 12. 7. 1996 г.). Аднак адкрыта ён не выказаў працяг сваёй думкі аб тым, што адбыцца тое можа толькі без А. Лукашэнкі на чале краіны. Аб гэтым я яшчэ напярэдадні другога тура прэзідэнцкіх выбараў пісаў: "Калі ж прарвецца ў прэзідэнты ўпарты, імпульсіўны, неўраўнаважаны, хваравіта прагны да ўлады, павярхоўны, у якойсьці меры абдзелены культурай і надзелены агрэсіўнасцю А. Лукашэнка з такой жа камандай, то расплата будзе яшчэ большай. Мы ў галоўным будзем адкінуты далёка назад. І, магчыма, надоўга. Абноўлены бальшавізм прынясе блытаніну, падазронасць, новыя прыніжэнні, абноўленыя элементы бессаромнасці, узаемную варожасць, гвалт і закрые шлях для яднання народа пад гуманнай Беларускай Ідэяй, якая больш чым далёкая ад агрэсіўнага нацыянал-сацыялізму і рускага шавінізму" ("Звязда" ад 9.7.1994 г.). Гэта нядаўна амаль слова ў слова паўтарыў нават сакратар кампарыі Беларусі Васіль Новікаў у артыкуле "Против лома нет приема окромя другого лома" (гл. газеты "Товарищ" і "Народная воля" за 23.8.1996 г.).

Адносна "интеграции с Россией" логіка падказвае толькі адну думку: Беларусь павінна самастойна, з разумнай ганарлівасцю і самапавагай уваходзіць не ў склад Расіі, а ў цывілізаванае агульначалавечае супольніцтва. Гэтая думка супадае з выказваннямі Ягора Строева, старшыні Савета Федэрацыі Дзяржаўнай Думы Расіі: "никакими обручами (даже военными) нынешние независимые и суверенные республики в единое государство не стянешь. А станеш стягивать — получится то же, что и в Чечне" ("Труд" ад 26.7.1996 г.). На вялікі жаль, нашаму прэзідэнту такія парады проста, пэўна, некалі чытаць.

Аляксей САЛАМОНАЎ,
доктар тэхнічных навук,
прафесар

"СЁННЯ СУМЛЕННЫ ЧАЛАВЕК МОЖА ТОЛЬКІ РАЗВЕСЦІ РУКАМІ..."

ГУТАРКА З ВАСІЛЁМ БЫКАВЫМ

Гэта гутарка з Васілём БЫКАВЫМ запісана ў мінулым годзе, пасля першага вядомага рэферэндуму па сімволіцы і да т.п. і выбараў у Вярхоўны Савет, але па збегу абставін не трапіла ў друк. Здавалася б, час мінуў, і павінны былі б змяніцца ацэнкі падзей і прагнозы на будучае. Аднак жа выношу гутарку на аўдыторыю, бо перакананы: у плыні бягучых падзей і апантанай барацьбы нельга забывацца пра кантэкст больш шырокі — кантэкст, скажам так, гісторыі і ягоны ўплыў на дзень сённяшні. Напэўна, менавіта гэта маюць на ўвазе, калі кажуць: "У гісторыі свая логіка".

Юрась ЗАЛОСКА

— У нашых гутарках, Васіль Уладзіміравіч, не адзін раз узнікалі рэмінісцэнцыі наконт "недаразвітасці народа". Вы як пісьменнік даволі хутка набылі папулярнасць і мелі магчымасць бачыць, як ставіцца да пісьменнікаў за мяжой і ў нас. Ці не было ў вас шкадавання, што вы — пісьменнік вось гэтага народа?

— Юрась, я скажу, што для мяне даўно ўжо з'явяліцца праблемай само існаванне "народа"... Асабліва цяпер я пачынаю думаць, што пакуль мы шчыравалі "дзеля народа", кляліся імем народа — у нас яго ўкралі. Засталася нейкая нацыянальная эліта, а нацыянальнай, народнай асновы — не стала. Не стала народа. Я гэта гавару баючыся, як нейкае святатацтва, як у ранейшыя часы гаварылі пра д'ябла і Бога. Але сапраўды, калі мы гаворым "народ, беларускі народ" — то гэта ўвогуле абстракцыя, гэта — па інерцыі. Калі ж канкрэтней паспрабаваць сабе ўявіць, а дзе ён, гэты народ, дзе яго часткі ці хоць бы нейкая значная частка? Раней гэта было проста: існавала сялянства, яно было моўнай, культурнай, генетычнай, этнаграфічнай і г.д. асновай нацыі. Цяпер сялянства няма. Дзе цяпер сялянства? Дажываючыя пенсіянеры-калгаснікі ў вёсках ці элітныя спецыялісты ў сельскай гаспадарцы (аграномы, заатэхнікі і інш.) — хіба яны могуць уважацца за аснову нацыі? Я вельмі ў гэтым сумняваюся... Дык вось калі культурная эліта развівала культуру — для "беларускага народа", — ЗНІК САМ НАРОД. Горад, урбанізаванае насельніцтва гарадоў, — баюся, гэта ўжо не беларускі народ; яно з Беларуссю нічога агульнага не мае, апроч, хіба што, тэрыторыі пражывання. Менск — горад "беларускі" толькі таму, што ён знаходзіцца на тэрыторыі Беларусі, а ў астатнім якая яго адрознасць, скажам, ад Смаленска, Цверы, Масквы? Чым ён ад іх адрозніваецца?..

— Бадай аб'явамі ў метро...

— Вот іменна — аб'явамі ў метро... І раптам з'явіліся бел-чырвона-белы сцяг і "Пагоня", якія тут жа былі скасаваны — "па волі народа"...

— Яны, калі папраўдзе, адпачатку псіхалагічна не прымаліся. Мяне даўно дзівіла гэтая спадзяванка БНФ на "народ", які з цягам часу, маўляў, "нацыянальна ўсвядоміцца", ачуняе і падтрымае Адраджэнне. Аднак жа заклікі і палітыка БНФ ані не працавала на пабытовым узроўні — як зараз "не працуе" мова.

— Вот іменна. І пагэтаму, можа быць, з-за таго і атрымалася цяпер такая параза, што ідэя Адраджэння — ідэя, канечне, правільная, высакародная, ва ўсіх адносінах цудоўная — трапіла не на тую глебу. Вот у чым справа. Можа быць, яна трапіла зарана...

У гэтых абставінах, асабліва ў палітычных абставінах апошняга часу, — адзінае, што, можа быць, застаецца для дзеячаў культуры, — гэта кансерваваць тое, што ёсць — у галіне культуры, нацыянальнай ідэалогіі. Таму што калі і надалей справа пойдзе гэтак жа, то будуць зроблены захады дзеля таго, каб матэрыяльна панішчыць тое, што напрацавана за гэты час: забяруць з бібліятэк, пахаваюць у "спецхраны" выданні Ластоўскага, нацыянал-дэмакратаў, незалежную гістарыяграфію, пэўныя творы мастацкай літаратуры. А ў дадатак будзе разгорнута шалёная кампанія па дыскрэдытацыі — спярша ідэй, затым канкрэтных твораў, а пасля — іх аўтараў. Калі жывых яшчэ можна пасадзіць, то ў нябожчыкаў будуць знаходзіць нейкі кампрамат і таксама бэсціць, для таго каб скасаваць іх прыцягальны імідж. Гэта будзе зроблена, таму што камуна-фашызм абавязкова пакарыстаецца такімі метадамі. Інакш чым жа ён будзе карыстацца? Праўда — не іх рэлігія. Іх рэлігія — бязмежная хлусня. Чым яна бязмежней, тым лепш. Для нашых кіраўнікоў гэта вельмі здатны і плённы прыём...

— Чым асабіста вы ратуецеся ў такой сітуацыі: пісьмовым сталом, дачай?

— Нічым я не ратуюся. Кідаюся так, туды-сюды, чым жа тут можна ўратавацца — ў такі час? Як пісаў адзін разумны расейскі аўтар: "старость — это одиночная камера знания". У тым, можа быць, і паратунак, — каб ведаць. Сядзець у гэткай "адзіночнай камеры ведання" і ўсё ўспрымаць належным чынам. Гэта найперш.

Для мяне параза дэмакратаў на апошніх выбарах (травень 1995 г. — **Ю. З.**) — таксама вялікі боль і няшчасце, але на мяне, як песіміста, яна не зрабіла вялікага ўражання. Я не скажу, што яна мяне сакрушыла, разбіла — я да яе быў гатовы, не чакаў нейкай удачы... Гэта не першая параза. Такая ж была летась, на прэзідэнцкіх выбарах, калі Пазняка не выбралі прэзідэнтам. Але, па шчырасці сказаць, у тых абставінах, у той атмасферы, у тых палітычных, эканамічных і розных іншых умовах я адчуў душэўную палёгку ад таго, што Пазняка не выбралі...

— ?

— Таму што чыста па-чалавечы я не жадаў яму блага, я зычыў яму дабра... Я бачыў шчырасць гэтага чалавека, стаўку яго жыцця на поспех беларускай справы; але калі яго не выбралі, а выбралі Лукашэнку, то мы зразумелі, што адтэрмінoўваецца нешта самае страшнае. Няцяжка сабе ўявіць, што было б, калі б яго абралі. Па-першае, ён быў бы знішчаны фізічна. Па-другое, уся яго справа таксама была б ліквідавана — самым жахлівым, крывавым чынам. Таму што нельга ў гэткай абстаноўцы выбіраць такога галоўнага цара, які абсалютна не дастасуецца да яе: ён абавязкова будзе адторгнуты, выкінуты, і не толькі ён, але і яго ідэі, уся ідэя Адраджэння... Мы ж бачым, які хцівы звер стаіць на заднім плане. Вот Лукашэнка — гэта якраз іх чалавек. Ён так ці інакш будзе сваю справу рабіць; ён будзе рабіць яе даўуль, дакуль сваім злом не даканае грамадства, нацыю. Як даканае нацыю, як нацыя стане перад выбарам: або загінуць фізічна, або выжыць і змяніць сістэму, — тады ён будзе таксама адрэчаны.

Час Адраджэння яшчэ не наспеў. І час Народнага фронту не наспеў. Яшчэ толькі мы недзе робім першыя спробы, яшчэ на подступах да гэтага. І дапамога нам у гэтым, як ні дзіўна, — Лукашэнка. З яго радыкалізмамі і фашыстоўскімі замашкамі. Ён падштурхне. Гэта той выпадак, калі, сапраўды, "чым горш, тым лепш". Гэта не значыць, канечне, што я за тое, каб ён паспяхова кіраваў: ён не можа паспяхова кіраваць; але ён вымушаны кіраваць такім чынам, таму што ён не свабодны. Ён выконвае дырэктывы і тэндэнцыі пэўных органаў, найперш расейскіх. Але скончыць ён вельмі кепска... Пэўны стан эканомікі яго ўзнёс, і гэтая ж эканоміка яго нізвергне, таму што ён з ёю не зладзіць. Зрэшты, з такой эканомікай не зладзіць ніхто, я ўжо гаварыў гэта ні адзін раз. Ні Гасподзь Бог, ні анёлы не могуць упарадкаваць такую эканоміку, пакольні яна — параджэнне нячыстай сілы. Яна павінна памерці, ператварыцца ў тло, глебу, з якой народзіцца новая эканоміка, якая, я не ведаю, але яна павінна нарадзіцца. Нельга ж эканоміку стварыць указамі ці дэкрэтамі. Яна — жывы арганізм чалавечага існавання. І ён павінен марудна вырасці, як вырастаюць дзіця, кветка, расліна. Каб нармальна функцыянаваць у інтарэсах людзей, нешта павінна вырасці натуральным чынам. А на глебе атручанай сацыялістычнай эканомікі такая кветка вырасці не можа...

— Баюся, Васіль Уладзіміравіч, што, каб пераадолець спадчыну сацыялізму, — тут чалавек, мусіць, не здольны нешта выправіць; тут, відаць, без другога прышэсця не абысціся...

— Можа, і так. На гэты конт я цёмны чалавек. Я не ведаю, не магу нічога прадбачыць. Як не можа прадбачыць ніхто, хоць людзі заўсёды вызначалі пэўны накірунак. Аднак усе тыя "вызначальнікі" вельмі хутка банкрутавалі. Сёння сумленны чалавек можа толькі развесці рукамі, а калі нехта паказвае, куды "трэба" ісці, то гэта альбо авантурыст, каторы робіць тое ў карыслівых мэтах, альбо проста недалёкія людзі, каторым здаецца, што яны нешта ведаюць. На самай справе ўсё гэта вельмі цьмяна, таму што, па-першае, чалавек сам сябе не ведае, а па-другое, ён зменлівы... Здаецца, Пазаліні ці Антаніёні, нехта з іх, зняў фільм на антычную тэму, нешта з жыцця Нерона. Пасля ў рэжысёра спыталіся, што самае цяжкае: аднавіць дэкарацыі тагачаснага жыцця ці рэканструяваць псіхалогію антычнага чалавека. Ён адказаў, што самае цяжкае — аднавіць псіхалогію, таму што псіхалогія змянілася. У мастацтве гэта ўвогуле амаль немагчыма. Элементарны прыклад, каторы прыходзіць на памяць: Сенека. Яму імператар выказаў сваё незадавальненне. Што зрабіў Сенека? Пайшоў змагацца супраць імператара? Не, ён пайшоў дамоў і выпіў цыкуту — ад таго, бачыце, што імператар яго разлюбіў...

— Вы ўсё-такі дазваляеце сабе разважаць над такімі рэчамі, як другое прышэсце?

— Пра гэта я нічога не думаў, я кажу, што цёмны ў гэтым сэнсе чалавек...

— Тады застаецца палітыка: пра палітыку разважаць і гаварыць звыклей. Ужо даўно чуваць развагі, што, маўляў, галоўная бяда Беларусі — у тым, што ў яе няма агульнанацыянальнага лідэра. Вы верыце ў такі сродак вырашэння нашых грамадскіх праблем?

— Яшчэ кажуць — у палітыцы трэба прафесіяналы. Баюся, што не прафесіяналы тут патрэбны. У многіх выпадках трэба якраз не прафесіяналы. Трэба проста чалавек з боку. Вядомы даўні выпадак: калі Форд будаваў сваю вытворчую імперыю, узнікла нейкая тэхнічная праблема, і яго спецыялісты не маглі яе вырашыць. Тады ён запрасіў інжынера, які ніколі не меў справы з аўтамабілямі, але лічыўся нядрэнным спецыялістам. І ён хутка вырашыў тую праблему. Чаму? Таму што яго вырашэнне было свабодным ад усяляіх стэрэатыпаў... Так можа быць і ў палітыцы. Трэба найперш чалавек, каторы валодаў бы здаровым сэнсам. Вось калі ўзяць, дапусцім, Масарыка, ён мне вельмі даспадобы. Мне здаецца, у нас мала вывучаюць вопыт міжваенных дзяржаў, Польшчы, Чэхаславакіі, Венгрыі, Аўстрыі... Тады, пасля Першай сусветнай вайны, у лідэры прыйшлі вельмі сімпатычныя людзі — і ў Чэхаславакіі, і ў Польшчы. Хай генерал, маршал — Пілсудскі, — але як жа ён адбудоўваў Польшчу ў тых умовах! Яны не былі "прафесіяналамі ад палітыкі", але, тым не менш, паспяхова будавалі свае нацыянальныя дзяржавы. Чэхі памятаюць народнасць, прастату Масарыка. Пры ім міністры ездзілі на працу на трамваі — не таму што не маглі пакарыстацца персанальным аўтамабілем, а таму, што гэта было непрыстойна. І небагатыя яны былі людзі. Яны служылі найперш нацыі, таму так сябе паводзілі. А нашыя каму служаць?...

— Сёння мы кажам пра расслаенне нацыі; то ці можа быць у такіх умовах універсальнай каштоўнасцю "здаровы сэнс"?

— "Здаровы сэнс" сёння нацыяй страчаны, і гэта прыкра...

— Нават у палякаў, якія, па сутнасці, распачалі змаганне з камунізмам у сацыялістычным лагеры — пры канцы 70-х, — зараз няма агульнанацыянальнага лідэра. Былыя камуністы цягнуць за сабой ладную частку грамадства...

— Таму што дыферэнцыяцыя грамадства адбывалася. У цэнтральнаеўрапейскіх дзяржавах былі, канечне, свае супярэчнасці, але раней іх нацыі былі нечым з'яднаныя больш, чым цяпер, скажам, тая ж Польшча. Вот калі туды прыйшлі камуністы, дык, натуральна, яны перш за ўсё выкарысталі ўсе сродкі, каб нацыю раскалоць на кавалкі. Таму што толькі ў такім стане яны здольныя ўтрымліваць уладу. І яны за пяцьдзесят гадоў гэта зрабілі. А да камуністаў нацыя была з'яднаная. Нават немцы, акупаваўшы Польшчу, не змаглі (ці не схацелі, як часам кажуць) стварыць там масавую калабарацыю і ўгодніцкае самакіраўніцтва. Гэта ж пра многае сведчыць. Праўда, там былі касцёл, рэлігія, што аб'ядноўвалі нацыю. А ў нас нават і рэлігія не можа аб'яднаць, таму што ва ўмовах двухканфесійнасці якое можа быць аб'яднанне? Ды яшчэ драбленне па сацыяльным стане, нацыянальнай прыналежнасці, іншае...

— Камунізм захапіў Беларусь суцэльна...

— Ён, камунізм, увесь час імкнуўся трымаць народ у нейкім маналітным лагеры, не зважаючы на нацыянальнасці. Было адно вялікае дзяленне на камуністаў і беспартыйных (як у Афрыцы — на белых і чорных). У той час як камуністы валодалі ўсімі правамі і магчымасцямі, беспартыйныя не валодалі і іх палавінай... Ідэалагічны таталітарызм выхоўваўся ці не з дзіцячага садка — акцябраты, піянеры, камсамольцы... Гэта былі, па сутнасці, сапраўдныя дзяржаўныя секты, з іх унутранай ідэалогіяй і дысцыплінай. Тое было ў інтарэсах дзяржавы і партыйнага кіраўніцтва...

— Але зноў-такі, за апошнія дзесяць гадоў "галоснасці" столькі напісана пра рэпрэсіі, ГУЛАГ, што дзіву даешся, як грамадства — "самае чытэльнае" — не баіцца паўтору таго, што было пры савецкай уладзе — вынікі апошніх выбараў сведчаць пра тое... Чаму ж людзі нічога не баяцца?

— Яны нічога не баяцца, таму што грамадства па-ранейшаму застаецца неінфармаваным. Як вядома, на пачатку перабудовы гучала шмат патрабаванняў (з боку расейскіх дэмакратаў), каб кампартыя пакаялася ў злачынствах, адмовілася ад свайго злачыннага мінулага. Гэтага не было зроблена. Усе хрушчоўскія выкрываннi сталінізму былі частковымі, бо пералічваліся толькі імёны рэпрэсаваных маршалаў і кіраўнікоў, — а пра народ — маўчалі. Таму ў масавай свядомасці рэпрэсіі так і засталіся рэпрэсіямі кіраўніцтва супраць кіраўніцтва, а не ўлады супраць народа....

Колькі разоў Алесь Адамовіч заклікаў "дадумваць да канца"! А ў нас гэта ніяк не дадумана. Канцы і пачаткі нашай бяды дзесьці ў Кастрычніцкай рэвалюцыі, а можа, і яшчэ раней... І прычына нашай галоты не

(Працяг на стар. 12)

ШТО ДУМАЕ ПРА ВЫХАВАННЕ ЛУКАШЭНКА...

Праўда, не сам Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь а яго жонка Галіна Радзівонаўна, якая, як вядома, працуе загадчыцай дзіцячага сада на Шклоўшчыне, а таму зблізку ведае праблемы дашкольнага выхавання. З Г.Лукашэнкай гутарыць у восьмым нумары часопіса "Пралеска" галоўны рэдактар гэтага выдання А.Сачанка — "У дашкольным дзяцінстве нараджаецца ўсё самае лепшае..."

Дарэчы, у жнiўні "Пралесцы" споўнілася пяць гадоў. І таму разваті ў традыцыйным "Лісце рэдактара" А.Сачанкі на гэты раз прысвечаны першаму юбілею ў жыцці часопіса. У нарысе "Жывая легенда" В.Жуковіч расказвае пра цудоўнага чалавека і пісьменніка, вязня трох рэжымаў С.Новіка-Пеюна, з дня нараджэння якога споўнілася 90 гадоў. "Нотны аркуш" прапануе ноты танца "Кракавяк" (запіс музыкі М.Козенкі, апрацоўка В.Купрыяненкі), а "Чытанка "Пралескі" — верш С.Новіка-Пеюна "Зайчанятки". З.Лысенка ("Яго вершы як песні") расказвае пра сустрэчу А.Дзеружынскага і кампазітара У.Галя, што прайшла ўвесну ў мінскай сярэдняй школе N 64. Тут жа тэкст і ноты іх песні "Мурашка".

Яшчэ раз можна адчуць усё багацце фальклору, калі пазнаёміцца з артыкулам А.Наркевіча "З жыватворных крыніц". "Пралеска" прадстаўляе кнігу В.Віткі "Дом, дзе жывуць словы", якая, на жаль, стала апошняй для яе аўтара. Вінцук Каваленка ("Экалогія і здароўе дзіцяці") падрыхтаваў справаздачу з канферэнцыі "Новыя тэхналогіі ў выхаванні і навучанні дашкольнікаў".

ЯКІЯ ЯНЫ, БАГІ СТАРАЖЫТНАЙ БЕЛАРУСІ

Часопіс "Роднае слова", як вядома, вялікую ўвагу надае не толькі беларускай літаратуры. У сваіх матэрыялах ён закранае і самыя розныя праблемы, што тычацца беларушчыны. Гэтым разам "РС" пачынае друкаваць цыкл артыкулаў Э. Зайкоўскага "Багі старажытнай Беларусі". У восьмым нумары змешчаны першы з іх.

"Роднае слова" шырока адзначае 60-годдзе Г. Бураўкіна. Пад назвай "З плёску рэк і шуму лясоў..." друкуюцца яго вершы, што адкрываюць нумар. Ёсць яшчэ адна падборка "...Беларусь мая снілася мне". Тэксты ж песень на словы Генадзя Мікалаевіча і нотны матэрыял да іх прадстаўлены пад рубрыкай "Я не магу стрымаць у сэрцы хваляванне...". Усе гэтыя публікацыі багата ілюстраваны здымкамі розных гадоў, што дазваляюць адчуць наколькі шматгранная жыццё Г. Бураўкіна — паэта, грамадзяніна, чалавека.

Да 50-годдзя В. Гардзея прапанаваны артыкулы А. Гібкоўскага і Ал. Марціновіча, творы юбіляра.

Чытач мае магчымасць пазнаёміцца з артыкуламі У. Мархеля "На кампактнай мастацкай плошчы" (Ігнат Легатовіч. "Вяртанне спадчыны", прапануюцца і яго творы); Т. Мархель "Ад А да Я" (мастацкі вобраз у беларускіх вершаваных азбуках), П. Міхайлава "Ні капоўшы студні вады ні піць..." (асаблівасці заходнепалескіх і сярэднебеларускіх гаворак), М. Прыгодзіча і Н. Яленскай "Пра слаўных рыцараў з кніг сербскіх..." (аповесць пра Трышчана, як твор старабеларускай рыцарскай літаратуры XVI ст.), І. Германовіча "Уладзімір Дабравольскі", У. Дзіско "Будучыня нацыянальнай філалогіі" (нататкі з рэспубліканскай Алімпіяды), Л. Баршчэўскага "Літаратура эпохі Асветніцтва" (агляд, творчасць Вальтэра, Бамаршэ), А. Барчук і С. Козела "Свой дваронак, як вяночак", Л. Лыча "Я роднае мовы не пакіну ў нядолі" (беларускамоўная прэса ў перыяд акупацыі), Л. Кавальковай "Беларускае Паазер'е ў музеі над Пціччу", Д. Стэльмах "Ах, колькі самых светлых мар схавана за заслонай!" (пасляюбілейныя нататкі пра Тэатр юнага гледача Беларусі), вершамі М. Курылы, якія прадстаўляе вядучы рубрыкі "Літаратурны ветраз" М. Скобла, некаторымі іншымі матэрыяламі.

Меркаванне

ФАКТАР ПОСПЕХУ

Для большасці нашых суайчыннікаў будзе навіною, што, акрамя мастацкай прозы, Іван Мележ напісаў шмат вершаў, нарысаў, п'ес, літаратурна-крытычных артыкулаў, публіцыстыкі. Напрацаванае ў гэтых жанрах складае значны аб'ём 10-томнага збору твораў пісьменніка. У лепшым выпадку паспаліты чытач пабач з "Палескай хронікай" можа назваць хіба яшчэ яго першы раман "Мінскі напрамак". Сапраўды, так сталася, што ў масавай свядомасці імя Мележа асацыіруецца найперш з панарамай жыццёвых пуцявін жыхароў забытай богам палескай вёсачкі Курані. Менавіта трылогія, якая складаецца з раманаў "Людзі на балоце", "Подых навальніцы" і "Завеі, снежань", прынесла аўтару ўсесаюзнае прызнанне. Але папулярнасць кожнага з гэтых твораў паасобку — не аднолькавая. Найбольшай любоўю і сёння карыстаецца першы з іх, які сам пісьменнік назваў "лірычным раманам". У рамане-даследаванні "Подых навальніцы" гэты лірычны пачатак ужо ў значнай ступені прыглушаны, у ім прэвалююць сацыяльныя матывы. Няскончаная ж трэцяя частка "Завеі, снежань", прысвечаная грамадскім катаклізмам эпохі, увогуле нясе на сабе празмерна выразны адбітак ідэалагічных установак, што панавалі ў нядаўнім мінулым.

Чым жа "Людзі на балоце" прываблiваюць чытачоў? Чаму твор адразу стаў неардынарнай з'явай літаратурнага працэсу багатых на здабыткі 60-х гадоў? Якія фактары абумоўліваюць яго папулярнасць і ў наш час?

Пра многія чыннікі поспеху пісалася неаднойчы, таму не хочацца ў чарговы раз паўтарацца. У прынцыпе, асноўныя можна пералічыць у адным сказе, як аднародныя члены: пісьменніцкі талент, выдатнае веданне рэалій, пра якія ідзе гаворка, багаты жыццёвы вопыт творцы, любоў да зямлякоў і сваёй малой радзімы, раскрыццё вечнай для беларусаў тэмы зямлі і г.д. Але падобныя выхадныя прадумовамі ці якасцямі валодалі многія беларускія пісьменнікі, творы якіх так і не займелі шырокай вядомасці. У чым жа прычына? Здаецца, феномен заключаецца ў тым, што ў раманах Мележа, якія бясспрэчна адносіліся раней да так званага сацыялістычнага рэалізму, мы сустракаемся з прыёмамі, уласцівымі папулярнай (масавай) літаратуры, падобнымі па сваіх эстэтычных рысах з лепшымі сусветнымі ўзорамі яе.

Пакінем у спакоі Кнута Гамсуна з яго вядомым раманам "Зямля" і паспрабуем правесці тыпалагічныя паралелі ні больш ні менш як са "Знесенымі ветрам" Мітчэл і "Сляваўшымі ў цярноўніку" Макалоу. У першым апавядаецца пра пярэдадзень краху і само крушэнне рабаўладальніцкага Поўдня Злучаных Штатаў. Сведкам і ахвярай гэтай катастрофы з'яўляецца галоўная гераіня твора — Скарлет. Дзяўчына, а потым маладая амбіцыёзная жанчына жыве пачуццямі. Гісторыя яе кахання як стрыжнявы сюжэт рамана паказана на фоне цудоўна выпісанай прыроды Поўдня. Тара — роднае гняздо гераіні — выступае як своеасаблівы сімвал. Яе чырвоная гліна, на якой выдатна расце бавоўна. — гэта жыццядайны спрадвечны пачатак. Ён узнёсла паэтызуецца, як паэтызуецца і сама цяжкая, але ўдзячная праца бавоўнаводаў — людзей як чорных, так і белых.

Ці не тое ж у рамане Макалоу. У мяккіх лірычных фарбах малюе пісьменнік жыццё аўстралійскіх жывёлаводаў, цяжкасці і радасці іх штодзённага побыту. Экзатычная прырода і жывёльны свет пятага кантынента — гэта не проста фон, на якім разгортваюцца падзеі, яны выступаюць, бадай, ледзь не ў ролі асобнага персанажа. Ён далёка неабыякавы да лёсу галоўнай гераіні — Мэгі. У абодвух творах велічна гучыць гімн працы. Праца, якая можа прынесці дабрабыт і ў выніку шчасце.

Пра тое ж апавядае і Іван Мележ. Адасоблены ад навакольля цесны свет палескіх Куранёў багаты на калізіі. Тут таксама віруюць страсці, ёсць месца і для сапраўднага вялікага кахання. Менавіта гэтая ягамосця і трымае ў напружанні чытачоў, прымушае сачыць за развіццём падзей. Ну, і палескай экзотыкі ў творы дастаткова. Як заўважаў сам пісьменнік: "Наступленне на балота — вялікая, цудоўная, нацыянальная тэма". Адпаведную ролю ў творы ірае і цяжкая, часам і знясільваючая праца беларускага селяніна.

Што ж яшчэ яднае гэтыя тры творы, напісаныя ў розны час рознымі пісьменнікамі і нават у розных кутках зямнога шара? Я прынцыпова не ваду гаворку пра "Ціхі Дон" Шолахава, хаця, зразумела, і ён адносіцца да мастацкіх з'яў таго ж парадку. Агульным з'яўляецца "культ пачуццёвасці" — імкненне паказаць галоўных персанажаў нібы знутры, у іх памкненнях і настроях, думках і марах. Героі ўвесь час трапляюць у складаныя псіхалагічныя сітуацыі. Фабула твораў надзвычай эмацыянальна насычаная, хаця і эпічны пачатак — развіццё характараў праз падзеі — у наяўнасці. І яшчэ адзін вельмі істотны момант: побач з элементамі меладраматызму, гэтага абавязковага атрыбуту "жаночай" літаратуры, тут ёсць іншае — апісанне герояў у пару іх маладосці і надзей, у эпоху іх першага светлага кахання. Прыгадваць лепшыя хвіліны свайго жыцця, звязаныя з сапраўды ўзнёслым пачуццём, уласціва кожнаму з нас. Гэта якраз тыя струны душы, якія адгукаюцца хутчэй за ўсё. Тэму першага спасціжэння неэгаістычнай самаіснасці, калі нараджаецца здольнасць да самаахвяравання ў імя каханага ці каханай, нездарма адносяць да вечных тэм літаратуры і мастацтва.

Скарлет, Мэгі, Ганна паказаны якраз у такі "ружовы", поўны надзей і парыванняў перыяд свайго жыцця. Напярэдзе іх чакаюць няўдачы і непаразуменні: па канонах жанру ўсе яны выйдуць замуж за нялюбых. Але пра гэта не вельмі хочацца думаць, а хочацца ўпівацца шчасцем разам з героямі Мележа пад вясковай ігрушай.

Увогуле ў трылогіі — магчыма, насуперак яе шматпланавасці — тэма кахання і лёсу маладых герояў становіцца структурным цэнтрам усёй кампазіцыі, якая ў гэтым плане ўяўляе ланцуг іх непасрэдных перажыванняў. Не скажу нічога арыгінальнага, калі заўважу, што большасць чытачоў (пераважна прадстаўніцы цудоўнага полу) сочаць за развіццём падзей менавіта ў гэтым ракурсе. Яны пакідаюць па-за ўвагай, а то і проста перагортваюць тыя старонкі, якія не датычаць непасрэдна ўзаемаадносін Васіля і Ганны. Мележу ўдалося зрабіць, бадай, самае цяжкае — адлюстраваць, калі можна так сказаць, тып менавіта беларускага кахання. Не думаю, каб так маглі любіцца героі рускіх, польскіх, украінскіх ці тым больш "далёказамежных" раманаў.

У тым і заключаецца найважнейшая каштоўнасць "Людзей на балоце". Апавядаючы пра паэзію народнага жыцця, пра вясковы побыт, пра які і да яго і пасля пісалі многія літаратары, Мележ здолеў так увасобіць гэтую празаічную эмпірыку, што яна сапраўды зажыла, заззяла, ператтварылася ў высокае мастацтва. І справа тут не ў тым, які пласт грамадства абралі Мітчэл, Макалоу або Мележ для мастацкага асэнсавання, а ў тым — як гэта было "зроблена". "Палеская хроніка" Мележа ў цэлым — якасна новы ўзровень адлюстравання беларускай вёскі пэўнага перыяду. Не сакрэт, што твор нібы сшыты з розных сюжэтных элементаў беларускай прозы 20-30 гадоў: Коласа, Чорнага, Зарэцкага, Крапівы... Тым не менш ён адбыўся як цалкам самастойны і арыгінальны.

Я б мог і надалей праводзіць паралелі паміж трылогіяй Мележа і папулярнай літаратурай Захаду. Скажам, параўноўваць пра два любоўныя трохкутнікі Васіль — Ганна — Яўхім, Яўхім — Хадоська — Хоня ці пра ролю прыгодніцка-дэтэктыўнага элементу ў творы, або нават аб праблеме сэнсу жыцця, якая спецыфічна вырашаецца ў згаданых сацыяльна-бытавых раманах. Але... Я і так сказаў больш чым дастаткова. Прынамсі, як здалося, здолеў намякнуць на наступласць падрыхтоўкі і публікацыі дайджэста — скарочанага і адаптаванага выдання трылогіі Мележа.

О! Чую справядлівыя воклічы абурэння. На што замахнуўся!? Хто даў права? Так! Права ніхто не даваў. Проста я выказаў свае думкі, бо люблю класічны твор Мележа і жадаў бы яму доўгага жыцця і далейшай папулярнасці ў чытачоў. Аднак як гэтага дасягнуць? Як прымусіць наш "білінгвістычны" народ чытаць айчынных класікаў? Адкажыце!

Сёння мы маем магчымасць пераканацца, што далёка не любы і кожны, хто пачне пісаць згодна канонам папулярнай літаратуры, асуджаны на поспех. І ў гэтай сферы прыгожага пісьменства прызнанне гарантавана толькі сапраўдным майстрам слова, якія тонка адчуваюць, дзе праходзіць тая нябачная мяжа мастацкасці, ніжэй за якую апусканца нават у асобных фрагментах небяспечна. Гэта творцы з іскрай божай, якія часта проста інтуітыўна ўмеюць гарманізаваць сваё, няхай сабе і буйное сачыненне. Гэта талент, гэта дар, які не заўсёды мае нешта супольнае са звычайнай начытанасцю або рафінаванасцю літаратурных густаў. Адным з такіх, не абдзеленых прыродаю людзей, і быў Іван Мележ — аўтар, калі гаварыць па-сучаснаму, першага беларускага бестселера. Напачатку раман "Людзі на балоце" павінен быў мець зусім іншую прыгожую назву — "Час спадзяванняў".

Эксплуатацыя бяздарамі добравядомых прыёмаў масавай літаратуры прыводзіць часта да звычайнай прафанацыі папулярных жанраў, а бывае, і к дэградацыі ў нізкавартасную серыйную прадукцыю, у якой пераважаюць секс, насілле, розныя псіхічныя адхіленні, містыка і таму падобнае. Нязадольнасць ткаць мастацкае палатно прымушае часам гнацца за навізной ці эпатажнасцю тэматыкі. Не ў гэтым панацэя. Хаця я далёка не "традыцыяналіст" і прызнаю элітарную літаратуру, але... На вачах нараджаецца сённяшняя наша беларускамоўная "чарнуха", якая спакваля захоплівае кніжныя паліцы. І найгорш тое, што яна ствараецца па самых прымітыўных узорах заходняга масавага сурагату, які запаланіў наш экран і шапікі дробных камерсантаў.

Але нават у такой, здавалася б, бесперспектыўнай сітуацыі, Мележ быў, Мележ ёсць і, спадзяюся, Мележ будзе. Спосабы і метады літаратуры папулярных жанраў сапраўды былі па-майстэрску выкарыстаны пісьменнікам, і менавіта таму яго шэдэўр, не пазбаўлены, зрэшты, ідэалагічнага зместу, стаў з'явай культурнага жыцця ўсяго абшару былога СССР. І ў прынцыпе застаецца такім і сёння. І гэта вельмі важна. Асабліва для нас, беларусаў.

Ігар ЗАПРУДСКІ

ДЗЯКУЙ ТАБЕ, "НАША ДОЛЯ"!

Той, хто любіць творчасць народнага песняра Янкі Купалы, безумоўна, не можа не ведаць гэты яго верш:

Гэй! Ўсе разам без патолі
Беларусы-дзеці!
Пашлём дзякуй
"Нашай Долі",
Родненькай газеце.
Нам яе, радзімай, далей,
Не будзе ўжо браку,
Шмат гадкоў шчыра чакалі,
А цяпер — ой, дзякуй!
Дзякуй тым, хто нашу мову
Родную ўскрашае,
Хто цямноты ў родным слове
Нашы распрашае.
Дзякуй! І хай "Наша Доля"
Часцей к нам прыходзе;
А з ёй праўда і з ёй воля
Зажыве ў народзе...

Так Іван Дамінікавіч вітаў выхад першай легальнай беларускай газеты "Наша Доля". Пабачыў жа свет яе першы нумар роўна 90 гадоў назад 1 верасня, а па новым стылі — 14 верасня 1906 года ў Вільні. Выйшаў ён як для свайго часу немалым накладам — дзесяць тысяч экземпляраў: напалову — кірыліцай, напалову — лацінкай.

Аднак улады не драмалі і віленскі губернатар адразу аддаў загад аб канфіскацыі гэтага крамольнага, у чым ён ніколі не сумняваўся, выданні. Што ж, калі прытрымлівацца вяліка-дзяржаўнай шавіністычнай палітыкі, а яе губернатар і абараняў, падставы для падобнага загаду былі. Ды яшчэ якія! Не маглі не быць заўважанымі ўжо два перадавыя артыкулы — "Што будзе?" і "Далоў расейскага цара". Ды і апавяданне Цёткі "Прысяга над крываваымі разорамі" яскрава гаварыла пра пазіцыі новага выдання.

Але як ні стараліся царскія служкі, усё ж палова тыражу разышлася. А рэдактар-выдавец "Нашай Долі" І. Туркекес жыў спадзяваннямі, што наступныя нумары напаткае лепшы лёс. На жаль, ён памыліўся: царызм не мог дапусціць каб беларускае слова ішло ў народныя масы, а на іх, зразумела, у першую чаргу і была разлічана газета.

Другі нумар (усяго выйшла шэсць) рэдакцыя паспела накіраваць падпісчыкам. Астатнія ж напаткаў незайздросны лёс: каторыя былі канфіскаваны, каторыя арыштаваны. Рыхтаваўся і сёмы нумар, але была набрана толькі палова старонкі...

Нядоўгім быў шлях першай беларускай легальнай газеты. Нядоўгім, але яна пакінула пасля сябе вялікі след. І калі перачытваеш сёння матэрыялы (пазнаёміцца з камплектам "Нашай Долі" можна дзякуючы факсімільнаму выпуску, які ў 1991 годзе з'явіўся ў выдавецтве "Навука і тэхніка", паколькі ўсіх нумароў няма ні ў адным сховішчы, асобныя з іх увогуле захаваліся адзінкі), упэўніваешся: тое, што пісалася 90 гадоў назад — не састарэла. Наадварот, яно актуальна і сёння. Найперш сваім беларускім, грамадзянскім зместам. Нельга не заўважыць, што газета выдавалася з мэтай кансалідацыі лепшых сіл беларускага грамадства. А хіба гэта не надзённа сёння?! Учытаемся ў рэдакцыйны артыкул "Аб выбарах у Гасударственную Думу": дык вот жэ і трымайцеся разам, не завадзіце адзін з другім сварак, выкіньце са свайго сэрца тую нянавісць адзін да другога, каторую вашы ворагі ў вас засяваюць, каб вы ў гэтай братоўбійсцвеннай вайне патрацілі свае сілы і не маглі ваяваць з праўдзівымі вашымі ворагамі і ганьбіцелямі. Ведайце добра жэ, пакуль вы ўсе разам — вы сіла, а як разлучыцеся ды пойдзеце кожны па сабе, дык тады вас перадушаць, як мух. Вазьміце куль саломы і паспрабуйце яго зламаць. Які бы чалавек не быў, а цэлага куля не зломіць, а як развязаць куль ды па горстачцы — дык і малы дзяцюк не толькі куль, але і цэлы воз саломы пераламае. Таксама гэта і з вамі".

І пра нас сённяшніх гэта сказана. Пра нас, што ўсё аніяк не можам зразумець, што Беларусь, Радзіма у нас — адна і ўсе супольна мы мусім дбаць аб яе шчаслівай будучыні. Як дбалі тыя, хто на пачатку XX стагоддзя выпускаў "Нашу Долю".

І яшчэ пра адно нельга не сказаць. "Наша Доля" адкрыла чытачу будучага народнага песняра Якуба Коласа — у першым нумары быў змешчаны яго верш "Родны край", што стала пачаткам творчай дзейнасці Кастуся Міхайлавіча.

А. М.

Віншуем!

НА ВАСТРЫІ ПЯРА — ЖЫЦЦЁ

Анатолю КАЗЛОВІЧУ — 50

Рэдка які празаік, сустракаючы сваё 50-годдзе, можа пахваліцца такой колькасцю кніг, колькі іх мае Анатоль Казловіч. Адзін пералік нямала займае месца: "Дыханне", "Что открывает "колумбик". Цеховые будни" (абедзве 1977), "Пора идти" (1979), "Далеко впереди" (1981), "Дитя мое золотое" (1984), "Трудно любить" (1985), "Рассвет" (1986), "На моей ладони линия реки" (1987), "Место под солнцем" (1988), "Красный остров" (Масква, 1988), "Собственный корреспондент" (1989), "Если бы да кабы" (1994)... Сярод іх і звычайныя зборнікі нарысаў, калі прытрымлівацца строгага жанравага вызначэння, і дакументальныя аповесці, аповесці публіцыста, сучасныя драмы — а менавіта так прыпадносіць чытачу асобныя творы аўтар, і нават аўтабіяэкалаграфічны раман, як пазначана ў падзагалоўку апошняй па часе выхаду кнігі, што, дарэчы, сёлета вылучана на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь.

Сам жа я далёкі ад жадання заглыбляцца ў сутнасць гэтай жанравай размежаванасці — хай тэарэтыкі літаратуры спрачаюцца, дзе ў А.Казловіча традыцыйны нарыс, дзе нарыс-партрэт, а што несумненна "цягне"на дакументальна-мастацкую прозу. Далёкі, бо для мяне даўно няма сумніву: А.Казловіч — ПРАЗАІК. Падкрэсліваю: празаік, а не пісьменнік-дакументаліст. А гэта значыць, што тое, што напісана ім (а ў далейшым, думаецца, напішацца яшчэ вельмі і вельмі шмат, бо і ўзрост такі, калі, як кажуць, сама пісаць, ды і яго творчай актыўнасці можна толькі пазайздросціць), акурат і падпадае пад вызначэнне мастацкая літаратура без якіх-небудзь агаворак ці тлумачэнняў. Канечне, з прывязанасцю да пэўных фактаў, канкрэтных рэаліяў, хоць часам пісьменнік і вымушаны мяняць асобныя прозвішчы, не ўдакладняць сапраўднае месца дзеяння.

Праўда, А.Казловіч, як і кожны празаік, не адразу (і гэта заканамерна) стаў ім. Усё тым больш відочна цяпер, калі ёсць магчымасць акінуць позіркам здзейсненае ім. Пачынаючы з першай, зусім невялікай памерам кніжкі "Что открывает "колумбик..." Дарэчы, відаць, і нямногія ведаюць, што сабой гэты "калумбік азначае. Не ведаў і А.Казловіч, пакуль не ўладкаваўся на Мінскі станкабудаўнічы завод імя С.М.Кірава... кантралёрам. Для лепшага азнаямлення з заводскім жыццём. Пра змену прафесіі тагачаснага маладога газетчыка ведала толькі кіраўніцтва прадпрыемства, для астатніх жа ён заставаўся звычайным кантралёрам. Якраз тады А.Казловіч і пераканаўся, што "в готовой детали "колумбик" открывает размер, а в человеке, сделавшем деталь, — многое, многое другое..."

Дзеля гэтага "многого, многого другого..." ён і стаў кантралёрам АТК. Памяняў прафесію і акунуўся ў праблемы, якія ва ўсёй значнасці можна адчуць толькі тады, калі сутнасць іх у нечым спазнаеш, як кажуць, і на ўласнай скуры. Між іншым, А.Казловіч і яшчэ раз мяняў прафесію, калі ў час жніва працаваў памочнікам камбайнера. З вышыні сённяшняга дня гэта можна ацаніць па-рознаму. Сёй-той гатовы паставіцца да ўсяго і негатыўна — маўляў, у духу часу працаваў, а ў нечым і кан'юнктуру яго адчуваў. Папракнуць чалавека лёгка, куды цяжэй — не мною сказана — зразумець. А паспрабуеш зразумець, адразу адчуеш — далёка не кожны журналіст здатны на падобнае, пераважная большасць гатова задавальняцца толькі тым, што ляжыць на паверхні. І, прызнацца, яны, калі маюць талент, дасягаюць часта значнага поспеху. Ва ўсякім разе, іх асобныя нарысы-партрэты, калі адкінуць розную "траскатню", і цяпер чытаюцца.

Аднак А.Казловіч на падобнае пайсці не мог. Бо не ў яго характары гэта было. Бо нічога не хацеў (і сёння не хоча!) браць на павер. Бо такую натуру меў (і мае!) — актыўную, наступальную, а ў нечым і задзірыстую. А хіба для журналіста, а пісьменніка тым больш, кепска, калі ён у адстойванні сваёй пазіцыі, у жаданні дакапацца да ісціны свядома і ў рожкі ідзе? І прытым не зважаючы на начальства. І пры гэтым, як правіла, выклікаючы на сябе агонь. І прадчуваючы, разумеючы, што чакаецца "абарона", якая задоўжыцца і папсуе шмат нерваў і здароўя, безумоўна, не прыбавіць.

Але я крыху ўхіліўся ад гаворкі пра першую кнігу А.Казловіча. Канечне, яна прагучала. І дала маладому аўтару нямала дывідэндаў. І сам нарыс быў прыхільна сустрэчы, і, вядома ж, пасля гэтага не змаглі не звярнуць на яго ўвагу як на пісьменніка перспектыўнага. Ды тое тады было, а цяпер... Цяпер я не атрымліваю ад "калумбіка" таго задавальнення, якое меў некалі. "Калумбік" сваю справу зрабіў і "калумбік" застаўся звычайнай прыладай. Няхай так па-майстэрску і выкарыстанай аўтарам. Нарыс, пры ўсім, быў зашмат прывязаны да канкрэтных падзей. Яшчэ не адбылося (гэта ўжо з маіх сённяшніх агледзін) выхаду на праблемы, якія тычацца больш шырокага дыяпазону. Выхад жа гэты прысутнічае ў нарысе "Верцялішкі", адным з лепшых у кнізе "Дыханне". А.Казловіч не пабаяўся ўбачыць негатыўнае ў добра вядомым на той час калгасе "Прагрэс" Гродзенскага раёна.

Тады ўбачыў, а цяпер кожнаму відочна — прадбачыў, да чаго можа прывесці імкненне... пакрасавацца. Няхай і з найлепшымі намерамі: "...узвялі на цэнтральнай плошчы фантан, адпаведна з'явілася ў вёсцы новая пасада — "наглядальнік фантана"... Кагосьці паставілі падстрыгаць газоны, кагосьці падмятаць вуліцы... А колькі людзей трэба, каб прыбраць грамадзіну Палаца культуры: памыць падлогу, працерці вокны, пачысціць дываны!.. Рэстарану патрэбны повары, афіцыянткі, гардэробшчыкі і зноў жа прыбіральшчыцы. Дому быту — швачкі, цырульнікі, фатографы, прыёмшчыкі, загадчык; магазінам — прадаўцы..."

Памятаю, як у свой час высока ацэньваючы гэты твор А.Казловіча, я ці не з радасцю канстатаваў, што ўсе гэтыя праблемы цяпер у Верцялішках паспяхова вырашаны. І нагадваў, што яны паўстануць у іншых мясцінах.Праўда, тут жа канстатаваў: "Сучаснае сяло, хочам мы таго ці не, набліжаецца да горада". І тым самым унутрана як бы спрачаўся з А.Казловічам. А не спрачацца трэба было, а пагаджацца, бо, як бы прыгожа ні выглядалі Верцялішкі ў тым выглядзе, у якім былі задуманы і якімі сталі, яны непатрэбны. Усё гэта штучнае, далёкае ад зямлі, а значыць і непатрэбнае людзям, якія жывуць і працуюць на зямлі. Іншая справа, калі стварыць ім умовы, каб маглі, пры неабходнасці, своечасова і хутка дабрацца ў горад, раённы цэнтр.

З А.Казловічам, цяпер, на адлегласці часу, у многім трэба "раіцца". "Раіцца", перачытваючы яго даўнія творы. І "Вялікае перасяленне ў Борску" (яно каштавала яму многіх нерваў, бо згаданы Борск ні што іншае, як родная вёска пісьменніка Горск з Бярозаўскага раёна, а землякі, пазнаўшы сябе, такое распачалі!), і "Закон слова" з кнігі "Дитя мое золотое"... З "хронікі неперспектыўнай вёскі", а такі падзагаловак і мае першы са згаданых нарысаў, на маю думку, і пачаў А.Казловіч-празаік. І гэта прытым, што, калі перачытваеш твор, нельга не заўважыць, што скразны сюжэт, як адна з умоў ці то апавядання, ці то аповесці, адсутнічае. Але відаць іншае, што і дазваляе гаварыць — проза гэта. Гэта ўменне (і здатнасць) пісьменніка ствараць яркія, каларытныя характары, а праз іх тонка адчуваць пульс часу. Ды не той, які імкнуліся "рэгламентаваць" партыйныя кіраўнікі, а пульс самога жыцця як катэгорыі вечнай, што не паддаецца нейкім рэгламентацыям, паколькі яно прытрымліваецца сваіх, адзіна правільных законаў. Умяшанне ў іх, калі гэта робіцца прымусова, да дабра не прыводзіць.

У нарысе ж "Закон слова" (па аўтарскім вызначэнні, першым раздзеле "аповесці публіцыста") ёсць і яшчэ адно вельмі важнае ўменне, без якога сапраўдны празаік немагчымы: адчуванне слова. А слова ж шмат можа, і слову многае дадзена. У дадзеным выпадку магчымасць заінтрыгаваць чытача:

"На рабочем столе автора зазвонил телефон.

— Это краснобай говорит, — услышал я в телефонной трубке.

— Кто?!

— Ваш краснобай звонит.

И тут до меня дошло:

— А, это вы, Лев Анатольевич. Здравствуйте!

— Можно к вам приехать? Поговорить.

— Пожалуйста. Жду вас.

Через двадцать минут он был у меня. Чрезвычайно подвижный толстяк: когда перед вашим взором двигается что-то большое и массивное, то всегда кажется, что оно двигается быстрее, чем ему положено, и тем самым подвергает себя повышенной опасности. Хочется его предостеречь: осторожнее!..

Лев Анатольевич проворно протиснулся в кресло. Он ловко управлял своим крепко сбитым телом. Лицо у него было холеное, выглядел он свежо. Говорил с подначкой, в глаза собеседнику не смотрел.

— Мы люди деревенские, глупые, — начал он, — мы ничего не понимаем. Так я пришел узнать: что такое краснобай?

Он разыгрывал дурачка. Умного, снисходительного. Улыбочка его была вежливой, ехидной. Глаза остановились на дальнем углу кабинета и не двигались".

І адразу адчуваеш, наколькі А.Казловіч умее дакладна падаць чалавека. Праз ледзь улоўныя штрышкі паўстае ён буйным планам. Здавалася б, гэты "балака" пакуль нічога і не сказаў, а ўжо разумееш — ён здатны на ўсё. Абы толькі самому карысць была. Як высвятляецца, згаданы "краснобай" (а пад такой назвай гэты нарыс поруч з іншымі і ўвайшоў у маскоўскую кнігу А.Казловіча "Красный остров") пайшоў на тое, каб угаварыць усіх выпускнікоў сярэдняй школы застацца ў роднай вёсцы, паабяцаўшы ім ледзь не залатыя горы. А ўсё дзеля паказухі, якая была ўхвалена і раённым кіраўніцтвам.

Пішучы нарыс, А.Казловіч змагаўся за тую праўду, якая на той час афіцыйнай ідэалогіі непатрэбна была. Ды і навошта яна там, дзе пануюць прыгожыя словы, а лозунгавасць становіцца нормай жыцця? А лозунгі што? Дэкларацыі, якія ні да чаго не абавязваюць. Праходзіць час і — старыя забываюцца, з'яўляюцца новыя. І гэтаксама безаблічныя, пуставата-гучныя.

Такім было наша жыццё, гэткімі былі і мы самі. І не задумваліся, што не жывём, а за нешта ўвесь час змагаемся. А Казловіч — задумваўся. Задумваўся нават тады, кадi пісаў, здавалася б, ці не самы свой "правільны" нарыс "Чырвоны востраў". Здавалася б, у якім яшчэ яго творы, а ў гэтым арыенціроўка ідэалагічна вытрыманая. Пісьменнік неяк прачытаў тэлеграму, пасланую ў свой час удзельнікамі Маладушскай валасці Рэчыцкага павета Леніну. Яны паведамлялі, "што сяляне хутара Ляснога Вострава перайменавалі сваё паселішча ў Чырвоны Востраў і гэтым даказалі, што яны стаяць на варце заваёў рэвалюцыі". А.Казловічу і захацелася наведацца ў той самы Чырвоны Востраў. Як жа здзівіўся ён, калі даведаўся, што пра такую назву ў тамашніх мясцінах ніхто і не ведае. Як быў Лясны Востраў, так і застаўся Лясным Вострава м і што самае цікавае — гэта і на самай справе быццам" востраў" — невялічкая вёсачка адарвана ад свету і людзей. Расказвае А.Казловіч пра "астраўчан" і падтэкстава адчуваеш (не можаш не адчуць!) яго грамадзянскі неспакой. І зусім не з-за таго, што аніякага Чырвонага Вострава няма, а неспакой з-за нашай звычайнай абыякавасці, калі зноў жа людзі цэлай вёсачкі ператвараюцца ў "неперспектыўных"...

Я не хачу сказаць, што ў творчасці А.Казловіча не было выпадкаў, калі яму даводзілася ўдакладняць свае колішнія меркаванні, у нечым карэкціруючы іх, а то і адмаўляцца. Ды і гаварыць гэта мне няма аніякай патрэбы. Зазірніце ў кнігу "Собственный корреспондент", "Если бы да кабы"... Там знайшлося месца ў аўтарскіх адступленнях і самааналізу. Па-грамадзянску мужнаму, па-пісьменніцку бескампраміснаму. І зроблены ён дзеля аднаго — у імя пошуку ісціны, а яна, як вядома, не можа заставацца аморфна-застылай. А сам чалавек пастаянна жыве ў сваім часе і хоча таго ці не, а ў многім на сваіх поглядах, паводзінах нясе яго адбітак. Іншая справа, што чалавек сумленны, калі ў нечым памыляўся, гатовы ў гэтым прызнацца. І А.Казловіч таксама прызнаецца. І ў прыватнасцях ("чтобы не выглядеть героем, я должен признаться, что в моей первой книге "Что открывает "колумбик" я насчитал около десяти цитат "мудрого", "уважаемого" Леонида Ильича"), і ў больш істотным, калі справа тычыцца стаўлення да меліярацыі... Ёсць жа тыя, хто не можа дараваць яму таго, што на пачатку журналісцкага шляху А.Казловіч так наступальна супраць яе не выступаў. Вось толькі пытанне ў адным: а ці мог ён так выступаць? Ці ведаў тое, што ведае сёння? Ці перажыў, да чаго можа прывесці спрамленне рэк, пакуль не ўбачыў вынікаў гэтага ў родных мясцінах?

Творчасць А.Казловіча дае багатую спажыву для роздуму, а ці не гэта найлепшае пацвярджэнне таго, што нашу літаратуру, нашу прозу немагчыма сёння ўявіць без яго прысутнасці? І чым больш развaжаеш, тым больш пераконваешся, усведамляеш: ім на сённяшні дзень не проста шмат напісана. Ёсць падставы гаварыць і аб школе дакументалістыкі А.Казловіча, як бы каму-небудзь таго не хацелася. Так, ён празаік, але сваёй прозай ён спрыяе развіццю і ўдасканаленню менавіта той плыні яе, якая звязана з нашым хуткаплынным жыццём, абапіраецца на яго і жывіцца ім. А яшчэ дапамагае гэтае самае жыццё ў нечым як бы палепшыць, праграмуючы, якім яно мусіць быць.

Дарэчы, наконт гэтага цікавыя развагі А.Казловіча ў яго кнізе "Собственный корреспондент". Палемізуючы з апанентамі, ён, магчыма, і не ставячы таго за мэту,

закранае і пытанні тэарэтычнага кшталту. Прынамсі, якой быць публіцыстыцы на сённяшні дзень: "Нужно писать историю современности. Не ждать, пока уйдет время, сотрутся детали. Нужно сегодня писать политические портреты тех, кто действует и "за", и "против", кто вышел на арену жесткой политической борьбы". Праўда, сказана гэта з прывязкай да пэўных рэалій, што мелі месца ў нашай рэспубліцы, калі ў канцы 80-х гадоў актывізаваліся сілы, што выступалі супраць дэмакратычных пераўтварэнняў. Ды хіба гэта не актуальна сёння?!

У рэшце рэшт сам А.Казловіч ніколі пра такую задачу і не забываў. У правільнасці падобнага меркавання найбольш пераканалі апошнія гады, калі асабліва ярка праявіўся яго не толькі пісьменніцкі, але і арганізатарскі талент. Апошняе засведчыла яго праца на пасадзе галоўнага рэдактара газеты "Новая зямля", калі новае выданне літаральна адразу набыло свой твар. А свой — значыць канкрэтны, а не нейкі безаблічны, Што і дорага каштавала А.Казловічу — давялося пакінуць пасаду. Ды было б жаданне па-сапраўднаму працаваць, сёння ёсць дзе прыкласці свае магчымасці. Цяпер, як вядома, ён з'яўляецца галоўным рэдактарам штомесячніка "Круг". І зноў жа — гэтае выданне не зблытаеш з іншымі. І справа зусім не ў пазіцыі — тут яна, несумненна, у кожнага свая. Важна і тое, як па-журналісцку прафесійна, умела падаюцца матэрыялы...

А наконт таленту пісьменніцкага... Пакуль чарговая кніга чакае свайго часу ў выдавецтве, А.Казловіч рэгулярна выступае ў перыёдыцы. Думаецца, у многіх на слыху яго вострыя матэрыялы з цыкла "Беларусы паміж небам і зямлёй", якія спачатку друкаваліся ў "Народнай газеце", а пасля ў "Народнай волі". Ды і выступленні А.Казловіча ў "Литературной газете", а ўласным карэспандэнтам гэтага выдання па Беларусі ён з'яўляецца з 1977 года, з тых, якія нельга не прачытаць.

Кажаце, у сваіх меркаваннях, ацэнках ён часам залішне рэзкі, катэгарычны? Не з усім можна пагаджацца? А хто вас заклікае да гэтага? Прызнаюся шчыра: сёе-тое і я не прымаю. Ды што з гэтага? Гаворка ж не пра тое, падзяляць пазіцыю ці не падзяляць. Важна іншае — ёсць пісьменнік ці няма. У дачыненні да А.Казловіча, як чытач змог пераканацца, гэтае пытанне інакш як рытарычным успрымаць нельга. І ўступленне А.Казловіча ў пару сапраўднай сталасці — гэта толькі падсумаванне першага, няхай і важнага, жыццёвага і творчага перыяду. Наперадзе ж, несумненна, чакаюцца новыя. І верыцца, што яны таксама будуць надзіва плённымі, што А.Казловіч не страціць усяго лепшага, што мае сёння, і набудзе новае, бо наўрад ці можна знайсці мяжу дасканаласці таленту, калі ён такі жыццядайны. А як пісаць і што рабіць, ён гэта ўжо добра ведае. І не па падручніках ва універсітэце, як вядома, гэтаму навучыўся. А навучыўся, бо чалавек ён прагавіты да пазнання, напоўнены жаданнем пісаць гісторыю сучаснасці; "Космос рядом с нами, коллеги, — мир человека. Он нами пока не открыт. А там сегодня происходит невиданное. Иди и смотри, журналист..."

Сказана не столькі як напамінак іншым. Засведчана і як асабістая мастакоўская задача на бліжэйшы час, на той час, што пачынае ўжо вымярацца другім паўстагоддзем твайго жыцця.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

У ГОСЦІ ДА ДЗЯДЗЬКІ ЯКУБА

Сёлета свята Беларускага пісьменства і друку супала з 90-годдзем пачатку творчай дзейнасці Якуба Коласа. Адзначыць гэтую падзею да помніка песняру прыйшлі пісьменнікі Генадзь Бураўкін, Мікола Мятліцкі, дырэктар нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Ф. Скарыны Адам Мальдзіс, народны артыст Павел Дубашынскі, унучка Якуба Коласа, прэзідэнт дзіцячага фонду "Сакавік" Марыя Міцкевіч, дырэктар музея Я. Коласа Зінаіда Камароўская і старшы навуковы супрацоўнік гэтага музея Іван Курбека, выкладчыца БДУ Вольга Казлова. Яны расказалі прысутным пра жыццёвы і творчы шлях Якуба Коласа.

Не абышлося на свяце і без музыкі і песень — выступілі студэнты Беларускага інстытута культуры.

Ала САПУН,
вучаніца 98-ай сярэдняй школы Мінска

Фота М. БАНДАРЫКА

ПАМЯЦІ ВАСІЛЯ ПРАСКУРАВА

У Ганцавіцкай раённай бібліятэцы прайшоў вечар, прысвечаны 70-годдзю з дня нараджэння лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі, заслужанага дзеяча культуры Васіля Праскурава. Васіль Фёдаравіч родам з-пад апетых Купалам Ляўкоў, што на Аршаншчыне, але лёс свой звязаў з ганцаўскай зямлёй. Тут нараджаліся яго цудоўныя нарысы. Дзякуючы В. Праскураву, праходзілі школу прафесійнага майстэрства сёння вядомыя пісьменнікі М. Рудкоўскі, В. Гардзей, А. Каско, А. Кажадуб, У. Марук, С. Алексіевіч, І. Кірэйчык, М. Антаноўскі...

Пра Васіля Фёдаравіча на вечарыне з прыязнасцю гаварылі яго сябры А. Шостак, М. Кунцэвіч, зямлячка Э. Міцкевіч, В. Гардзей, карэспандэнт газеты "Савецкае Палессе" К. Мохар, родныя і блізкія, чытачы, прадстаўнікі райвыканкама, дэпутат Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь А. Свірыд.

Жыве памяць пра цудоўнага пісьменніка, журналіста, чалавека ў Ганцавічах. Былая Пралетарская вуліца стала вуліцай В. Праскурава. Па рашэнні Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 29 сакавіка сёлетняга года яго імя прысвоена Ганцавіцкай цэнтральнай райбібліятэцы, а на доме, дзе ён жыў, і на будынку рэдакцыі адкрыты мемарыяльныя дошкі.

Г. КУРБАНАВА

КНІГА, ЯКАЯ НЕ СТАРЭЕ

Менавіта так можна сказаць пра раман народнага пісьменніка Беларусі І.Шамякіна "Глыбокая плынь". Ён быў напісаны Іванам Пятровічам яшчэ ў гады яго мастакоўскай маладосці і для свайго часу з'явіўся наватарскім, паколькі гэта было вельмі праўдзівае слова пра мінулую вайну. Невыпадкова, што "Глыбокая плынь" перакладзена на многія мовы, а цікавасць да твора не паслабляецца. Рэкамендаваны твор і для вывучэння ў школе, таму ён неаднаразова перавыдаецца. Толькі што з'явілася яшчэ адно выданне "Глыбокай плыні", гэтым разам у выдавецтве "Мастацкая літаратура". Прадмову "Глыбокая плынь жыцця" напісаў Алесь Марціновіч.

Віншуем!

"ЖЫВУ НА ЗЯМЛІ..."

Сяргею ЗАКОННІКАВУ — 50

Апошнія дні летніх вакацый. Вісну́ць на дрэвах гарадскія хлопцы, трушчаць каштаны... Па сённяшнім часе большасць з іх так і не выбралася за лета за межы горада, тры нічым не занятыя месяцы на асфальце... Пыл, загазаванае паветра, пажоўклая трава... Тэлевізійная страляніна, гвалт. Баевічкі, нудотна-дурнотныя серыялы.

І ўжо не першым разам прыходзіць мне ў галаву думка: якія ўсё ж мы былі шчаслівыя, тыя, хто рос у вёсцы, у невялікім гарадку. Хай сабе і нясыта, і ў нялепшы гістарычны час, аднак у нас заўсёды было не замглёнае смогам неба над галавой і раскоша лясоў, палёў, рэчак, азёр. Прастора... Нават калі гэта быў "даважак да будзённага клопату", як згадвае пра сябе паэт Сяргей Законнікаў, а ўсё ж — "прыгажосць, спрадвечная значнасць роднае зямлі ўваходзілі ў душу... самі па сабе..."

І ў кожнага з нас было тое "райскае дрэва", пра якое згадвае Сяргей Законнікаў — дарэчы, і кніга яго эсэістычна-публіцыстычнай прозы мае назву "Вячэра пад райскім дрэвам". І ёсць там старонкі, дзе мы перш-наперш адчуваем Законнікава-паэта, яго злагадную сувязь са светапарадкам, вытокі яго паэтычнага і чалавечага вопыту, яго карані — яны, па словах паэта, ад таго "райскага дрэва на беразе "ракі вады жыцця", што цячэ ад прастола Бога". А канкрэтна — ад тых, здавалася б, звычайных вячэр пад яблыняй-райкай, "райскім дрэвам", калі маці будучага паэта ўладкоўвала "двухвядзёрны чыгун — сыпала крупы, бульбу, морквіны, цыбулю", а вакол збіраліся малеча і падлеткі і "пакуль варыва булькацела, паравала ў чыгуне, тыя дзеці, якія ўжо навучыліся грамаце, чыталі па чарзе пры святле цяпельца цікавыя кніжкі астатнім". Маці паэта і яго бацька — дырэктар школы — ведалі, як неўпрыкмет спалучыць матэрыяльнае і духоўнае, дзе весці гаворку нібыта проста пра цікавае, а на самай справе — пра галоўнае, існае, сутнаснае. Так і ўяўляеш сабе гэтыя вечары: увесну — калі яблыня "адчайна, безаглядна шчодрыцца густою квеценню", улетку — калі яна "дорыць маленькія чырвоныя плады", яркай восенню — калі ўсё наваколле спраўляе свята развітання з цяплом, сёлетняй лістотай, сёлетнім ураджаем. "Люблю сады не толькі ў светлым маі", — скажа паэта.

Так, Сяргей Законнікаў з тых, шчаслівых, што ведалі "радоўку", — пасвілі кароў па чарзе, мелі заўсёдны гаспадарчы клопат, але — і ведалі водар зямлі, не забранай асфальтам, зазналі ні з чым не параўнаную таямніцу вясковага дня, "у празрыстым спляценні сонца, траў, каласоў".

Незадоўга мне давялося згадваць, што пазначанае некалі Сіпаковым "усе мы з хат" нельга лічыць адзіным і неаспрэчным момантам адліку быцця і творчасці, але — менавіта так — **адзіным**, таму што сам па сабе гэты знак-сімвал, гэты выток даў не аднаго творцу — з жыццядайным запасам трываласці таленту, неаспрэчнай, вякамі пазначанай, але заўсёды новай і свежай значнасцю ўспрымання рэчаіснасці.

У Сяргея Законнікава менавіта такі — знаёмы, традыцыйны для беларускай паэзіі пачатак.

Зямля мая,
ты для мяне —
як дзіва.
Як першы дотык
любае рукі.
Як у спякоту
млосную ільдзінка.
Як на кашулі белай
васількі.

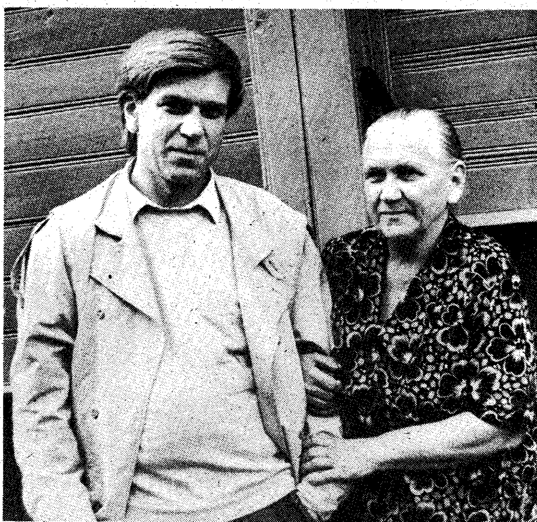

Сяргей Іванавіч з маці Валянцінай Федараўнай. 1989 год.
Фота А. КАЛЯДЫ

Сяргей Законнікаў упэўнены ў першапачатковай цэласнасці свету, гарманічнасці, неабвержнай наканаванасці светапарадку. Ён не стамляецца дзівіцца гэтаму, умее не прызвычаіцца да дзіва існавання:

Я ніяк не прывыкну,
Што жыву на зямлі.

Мы знойдзем у яго ўвесь традыцыйны паэтычны "спектр" — вёснаў, зор, маёвага святла, ранкаў, снягоў, маразоў. Тут — выток яго светаадчування. Свет — прыгожы. Свет суладны. Свет — незвычайны. Хіба вы не бачыце?

З хат хутчэй выходзьце, людзі...
Сад цвіце.
Ён кліча вас.

Знойдзем мы ў яго і "чаромхавыя вёсны" кахання:

Пахнуць світальнай чаромхай
Цёплыя вусны твае.

І роздум над тым, што было і застанецца болем — нават і ў тых, што нарадзіліся, як Сяргей Законнікаў, пасля салютаў Перамогі. "Мая вялікая радня, Як скошаная пожня", "Сшывае вэлюм з маладых снягоў Зіма нявестам стлелых Мурагоў".

І — меркаванні пра творчасць, пра суадносіны быцця і вымог паэта:

Пішаш і слову звычайнаму верыш,
Пакуль не прыйшло да цябе адкрыццё,
Што самым апошнім
праўдзівым вершам
Усё ж застаецца тваё жыццё.

І — думкі пра "спрадвечны круг жыцця", дзе мы, аднак, не знойдзем быційнага неспакою, рэфлексійнасці, трагедыйных адценняў. Логіка жыцця.

І стаю я, жыццё, прад табой...
Ты дарма хмурыш бровы сурова —
Ціха
вера,
надзея,
любоў
Шэпчуць мне запаветныя словы.

Так можа сцвярджаць чалавек шчаслівы, надзейна шчаслівы. Добра ўладкаваны. І сапраўды, Сяргея Законнікава, здаецца, лёс аберагаў ад трагедый. Настаўнік у вясковай школе, сакратар райкама камсамола, супрацоўнік раёнкі і сталічных газет, загадчык сектара ЦК КПБ, галоўны рэдактар часопіса "Полымя". Муж прыгожай і адукаванай жонкі, бацька ўдалых дачок. Аўтар цэлага стосу паэтычных кніжак. Лаўрэат Літаратурнай прэміі Саюза пісьменнікаў Беларусі імя Аркадзя Куляшова.

Аднак у паэзіі — не я тое заўважыла — цікавыя ўзаемаадносіны з жыццёвымі няўладзіцамі. Здавалася б, абрынаецца ўся светабудова, пакуты павінны прыцісну́ць паэта да зямлі і прымусіць навекі змоўкнуць. З'яўляюцца ж шэдэўры. Ці — найбольш значныя творы...

Жыццёвым узрушэннем, што дало творчы штуршок, стала для Сяргея Законнікава не

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

"АБДЫМАЮ ДУШОЙ БЕЛЫ СВЕТ..."

ГРУГАН

Душа пабялела ад болю
І стала такой,
як туман...
Мне сніцца айчынная поле,
А ў полі — адзіны груган.

Нутром прадчуваючы згубу,
Па звычцы старой,
аб валун
Ён точыць замшэлую дзюбу,
Нямоглы,
сівы,
нібы лунь.

Ён точыць,
а сам надта хоча,
Каб я павярнуўся і знік.
Гляджу у прарочыя вочы,
Ды з горла
не вырвецца крык,

Бо зрэнкі,
што прагнулі ўдачы,
Даўно не палаюць агнём...
Мы з ім,
як сіроты,
заплачам,
Усіх і сябе памянём.

ПРЫМУС

З выслоўем пра гасціннасць, ласку
Знаёмы горад і сяло:
"Пілі і елі па завязку,
Але прымусу не было".

"На волю!" — кажуць беларусу,
А ён не можа без прымусу.

ДЗІКІ

Дзічэюць агароды,
дрэвы,
хаты
Без чалавечай ласкі і рукі.
У зоне,
дзе жыццё бядой распята,
Даўно ўладараць чорныя дзікі.

Паціху валюхаюся дарогай,
Якую сціснуў з двух бакоў хмызняк.
Паўсюль маўкліва,
пуста,
а трывога
У сэрцы не суцішыцца ніяк.

І скаланешся,
нібы ад удару,
Праясніцца ў вачах
імжы слюда:

З туману выплывае
чорнай хмарай
Лычасты гурт,
як некалі — арда.

Адным імкненнем
статак пайднаны —
Наесціся,
спажыву адшукаць.
Яго да мэты
гушчаром нязнаным
Вядзе без сцежак,
напралом
сякач.

Трымціць нутро
ад вусцішы нязвыклай,
Ніякавата мне ва ўпор глядзець
На гэтыя адточаныя іклы,
На гэты хіб,
што грозна ўздыбіў шчэць.

Спыніўся і стаіўся,
бо не зверне
Сякач ніколі,
а тады — бяда.
З такою сілай,
прагнай,
ненажэрнай,
Якая сіла можа саўладаць?

Душа,
як вязень,
курчыцца ў палоне,
За кратамі жуды
і адкрыцця —
Усё,
што творыцца цяпер у зоне,
Нібы люстэрка
нашага жыцця.

асабістая трагедыя — агульная. Народная. Чарнобыль. Калі ўсё, што дорага, апынулася пад пагрозай. Будучае народа. Будучае яго ўласных дачок.

Разбурыўся давер да жыцця, да даброт цывілізацыі. І хаця адчуванне карэннай бяссэнсіцы ўсяго сутнага, уласцівае творцам XX стагоддзя, не падзяляе чалавек зусім не крызісная свядомасці, традыцыяналіст і аптыміст па натуры Сяргей Законнікаў, але канкрэтыка атамных выбухаў можа парушыць любую ўстаноўку розуму — расслаенне, разбурэнне матэрыі спрыяе здвігам у светапоглядных пластах. Гэта ўжо не проста адстароненыя, сузіральныя апакаліптычныя матывы — існуе рэальная магчымасць пагібелі цывілізацыі, усёй планеты Зямля. І хаця было тое вядома, але бомбы, скінутыя на Хірасіму і Нагасакі, выбухі ў Трымайлайлэндзе і Чарнобылі рэальна засведчылі катастрофу.

Для Сяргея Законнікава яна, як для кожнага нармальнага чалавека, падзея звыштрагічная. Для паэта Сяргея Законнікава — гэта яшчэ і супрацьдзеянне варожай сілы, іншага выяўлення прадметаў і з'яў адносна сутнаснага ў цэлым, таго, што ў іншым свядомасным вымярэнні. Бездань гісторыі і бездань, у якую могуць абрынуць чалавецтва дасягненні цывілізацыі — яны відавочныя, апакаліпсіс сёння зусім не здаецца адстаронена-біблейскім панясцем. А паграджальны наступ прагрэсу — ён можа наблізіць тое, пра што сёння пагрозліва нагадваюць старонкі кніг фантастыкі і што ніяк не прымае паэт: "Не, не хацеў бы я жыць у асяроддзі робатаў, механічных звяроў, птушак і рыб, хадзіць па пластыкавай траве, па сінтэтычным лесе", яму гэта нагадвае, "нібы жывая плоць... прыварваецца да настылага на сарагаградусным марозе металу і страшэнны холад паўзе... па ўсім цёплым целе..."

Але ж гэта... фантастыка. А тут — рэальнасць. Калі "зашкальвала ўсёчалавечае гора", "адлік пачынаўся нязнанае эры Змагання быцця з небыццём". Тут і быў той самы штуршок паэтавай "сялянскай натуры", яго лірычнаму "я", яго сацыяльнаму, грамадзянскаму, публіцыстычнаму вопыту — узнік новы вобраз творчых паводзін, праяснілася, вызвалілася ўласная душэўная сутнасць. З праекцыяй — на фундаментальныя высновы быцця, рэчаіснасці, рэальнасці. А яшчэ — з канкрэтызаванай вершаванай думкай, што высвечвае нібыта фрагменты існавання, але гэта фрагменты: вызначальныя. Менавіта ў іх — жахлівая маштабнасць трагедыі, яе фатальны сэнс, яе сусветна-значнае апакаліптычнае вызначэнне, верагоднасць канца, звычная ў сваім характары свету.

Гэтыя фрагменты, дэталізаваныя і пазначаныя жыццёвымі рэаліямі, паэмы "Чорная быль" знешне — нібыта фіксуючыя замалёўкі, але кожнае назіранне — знак катастрофы, знак болі, "знак бяды".

Дзяўчынкі, што не разумеюць, чаму ім трэба скідаць чаравічкі. "А навошта? Нам добра ў сваіх". Воўк, "вострым нюх якога вёў туды, дзе свежае паветра". Бабка, што ідзе да сваёй хаты ў зоне — паглядзець, як там. І памерці — там. Дзеці ў радыялагічнай лякарні — дзе "на зялёнай клумбе — мак чырвоны, А далей — бетонная сцяна".

Духоўны і грамадзянскі вопыт паэта кандэнсуецца тут у этычнае ядро, у пытанні, што ж ўразяць метафарычнай інструментоўкай, вышткаванай накіраванасцю розуму, але пазначаць сэнс драмы народа, падкрэсляць значэнне першавыснай чалавечага быцця і шляху людзей нашай зямлі ў будучае.

"А дзе ты купіш, знойдзеш тое зелле, Каб вылечыць зямельку, родны кут?" "Трэба выжыць — чакаюць вякі".

Такія вось пытанні. Такія перспектывы...

Перспектывы, дзе паэта Сяргея Законнікава трывожыць многае. Напрыклад, тое, што "ўзнікла недарэчнае стварэнне — Народ, які жыве без роднай мовы".

Без роднай мовы... На якой зямлі магчыма такая прапазіцыя? Без мовы і з гісторыяй, дзе белыя плямы фарбуюцца найбольш у чорны колер. Як у тым жахлівым здарэнні, што адбылося каля вёскі Цівалі пад Мінскам, дзе ў магільнік жывёл, якая сканала ад эпідэміі, кінулі расстраляных чыгуначнікаў. Сто год — такі тэрмін вызначаюць спецыялісты для захавання таямніцы: эпідэмія. І эпідэмія, больш жахлівая за тую, ад якой загінулі жывёлы: занядбанне апошнім гістарычным шанцам, што выдарыўся народу Беларусі...

Апошні шанц дала гісторыя...
Свой шанц
Народ мой,
Скарыстай.

Пра гэтую цяжкую сувязь і складаную непераемнасць і пераемнасць часоў — паэма "Цівалі". Жорсткае счапленне падзей і духоўнай рэальнасці. Праблема выбару. Радкі і старонкі, што нясуць насычаны духоўны зарад. Той кандэнсат, згустак сэнсу, які засведчыў новы, значны паварот у творчай біяграфіі Сяргея Законнікава. (Нездарма абедзве паэмы амаль адразу былі перакладзеныя на нямецкую і польскую мовы). Біяграфіі, па-свойму вызначальнай, паэтычна асэнсаванай у вершах, у згаданых ужо нарысах "Вячэра пад райскім дрэвам". Дзе таксама роздум — пра месца Беларусі на зямлі людзей, пра яе чарнобыльскую трагедыю, пра звычаі, норавы, справы, немцаў, французаў, італьянцаў, пра канкрэтныя падзеі, здарэнні.

У нарысах Сяргей Законнікаў толькі зрэдчас дазваляе сабе лірычныя замалёўкі, што выдаюць паэта ў аўтары — вось тыя, згаданыя старонкі пра "райскае дрэва", пра пах палыну — на сваёй, "абцалаванай сонцам аж да знямогі зямлі", і на векапомных руінах старажытнага Рыма, пра слова "гліна", што такое блізкае сваёй семантычнай і моўнай першаасновай — цігла (сербахарвацкае), тыгла (мадзьярскае), цыгель (нямецкае), цэгла (беларускае). Але ў асноўным ён тут строгадакументальны, скрупулёзна дакладны, і ўвесь час яго займаюць тыя праблемы, што пазней выліліся ў паэмах "Чорная быль" і "Цівалі".

Каго не хвалявалі гэтыя пытанні? Хто не пакутаваў імі?

Сяргей Законнікаў — з тых, каму ўдалося перастварыць гэтыя пытанні ў мастацкую рэальнасць. І былі для таго, безумоўна, не толькі творчыя перадумовы. Былі і падзейныя, сітуацыйныя. Сяргей Законнікаў удзельнічаў у розных форумах, кангрэсах, сустрэчах. Меў і мае магчымасць бачыць многае. Галоўны рэдактар, супрацоўнік апарату ЦК КПБ. Магчымасць, але і адказнасць.

У часопіс "Полымя" ён прыйшоў, не маючы той выйгрышнай пазіцыі, што была, скажам, у Някляева: пачаць з нуля. Існавалі традыцыі, якія грэх не працягваць, існаваў цяжар віны гадоў сталіншчыны і застою, ішло новае, да чаго нельга было не спрычыніцца. Тым больш — у апошнім дзесяцігоддзі: Сяргей Законнікаў прыйшоў у рэдакцыю ў 1988 годзе. Яму многае ўдалося надрукаваць, спалучыць, вызначыць новы кірунак, хаця шмат у чым часопіс застаўся больш верным традыцыі — у кожным выпадку, калі мець на ўвазе крытэрыі эстэтычныя. Мне здаецца, гэта не грэх. Існуюць іншыя выданні, якія творча адмаўляюць, перайначваюць, вызначаюць сваё. Разнастайнасць кірункаў — не хіба літаратуры, тым вызначаецца багацце яе. Ды і часопіс — жывое. Якія планы ў часопіса — ведома яго супрацоўнікам. А ў нечым невядома і ім. Хто ведае, што прынясе заўтра нязнаны аўтар? Ці, здаецца, вядомы, але зусім нечаканы. Літаратура жыве і жывіцца нечаканасцямі.

Нечаканасцяў хапала, мабыць, Сяргею Законнікаву і калі рабіў ён у апараце ЦК. Сёння многія абавязкова звернуць звышпільную ўвагу на гэты факт. І тут мне хацелася б пазначыць адно. Ёсць людзі, у якіх заўсёды прысутнічае прага — адзнака? — лідэрства і натуральнага "честолюбия": ужыву гэтае рускае слова, бо і славалюбства, і пыха, і амбітнасць тут надаюць пэўнае эмацыянальнае адценне. Дык вось — Сяргей Законнікаў з тых, хто спакойна, без мітусні, выйшаў на кіруючую лінію. Безумоўна, ведаючы, што яна дае пэўныя перавагі: у нас і за савецкім, і за дэмакратычным часам і ўдзел у якіх урачыстасцях, і дзелавыя падарожжы, і друкаваныя выданні часцей за ўсё гарантаваныя не па творчых варунках, а па наменклатурных. Затое — заўсёды мае значэнне — для ўсіх, хто з кіруючымі людзьмі сутыкаецца, хто ж займае гэтыя высокія крэслы. І на тую пару, калі існавала ўстанова, у якой рабіў ён, і цэнзура, якая была неад'емнаю часткаю існавання ўсіх, хто меў дачыненне да друку, было важна, калі ў Галоўліце даводзілася сустракацца, скажам, з Марынай Канстанцінаўнай Высоцкай — гэта была гаворка з чалавекам, з якім можна было паразумецца, безумоўна, у межах, вызначаных прынятымі палітычнымі і сацыялагічнымі правіламі. І ў тым доме, куды дапускалі толькі ўладальнікаў чырвонай кніжачкі, якой, дарэчы, у мяне зроду не было і я не імкнулася яе займець, была неабыякавай прысутнасць людзей, якія маглі паспрыяць, хаця б у нечым — дапамагчы. Сяргей Законнікаў — дапамагаў: у выданні кніг Уладзіміра Караткевіча, Васіля Быкава, Алеся Адамовіча.

І сёння, калі столькі былых кампарцейцаў і кампарцеек, што раней былі зацятымі і заклятымі артадаксальнымі марксістамі і перакананымі атэістамі, ледзь не лоб б'юць ад звышрэвізійнага адмаўлення неаспрэчнай навукі і рэлігійнага палу, Сяргей Законнікаў трымаецца з годнасцю, спакойна пераглядаючы свае меркаванні ці ўвогуле не мяняючы іх. Хаця, магчыма, адчуваючы большую патрэбу ў збіранні сіл душы, калі ён піша пра віну Чарнобыля. Ён — чалавек дзяржаўны.

І — паэт. Недзе ў гэтыя верасьнёўскія дні ці крыху пазней у межах свята штогодняй Міжнароднай Паэтычнай восені ў Варшаве адбудзецца прэзентацыя перакладу паэмы Сяргея Законнікава "Чорная быль" пад назвай "Чорны конь Апакаліпсісу" ў перакладзе Чэслава Сенюха. Магчыма, ён будзе прысутнічаць там са сваёй (ці не адзінай на ўсё жыццё?) музай — жонкай Ліляй. Бо акрамя таго, што яна з тых жанчын, якія маюць нейкі асобы запас жыццёвай свежасці і чар маладосці, што не знікае з гадамі, Ліля Законнікава валодае замежнымі мовамі. І — разумее паэзію. І ведае, як і яе муж, што паэты — "дзеці горкай раллі і высокага неба" і што "ёсць, відаць, у зямлі на паэтаў патрэба".

У зямлі. Якая заўсёды для паэта Сяргея Законнікава — радасць і дзіва. І боль.

Ала СЯМЁНАВА

Сяргей Законнікаў з Максімам Танкам і Нілам Гілевічам. 1986 год.

Фота Ул.КРУКА

ТОЙ ДЗЕНЬ

Міколу Мятліцкаму

Той дзень,
як зацяжка найбольшая,
Каб выдыхнуць з дымам адчай...
Шапталі над атамнай болькаю
Палын,
лебяда,
іван-чай.

Той дзень не схаваецца ў далечы,
Ён будзе вяртацца назад...
Да болю ў вачах углядаліся
Мы ў твары пакінутых хат.

Сарокі спяшаліся з ельніку
Хоць раз паглядзець на людзей...
Быў цяжак,
як камень тапельніку,
Мне той незакончаны дзень.

ПЕСНІ

Беларусь мая,
горам чорная,
Чым жа сэрданька надарвалася?
А ты ўспомні як
толькі ўчора нам
І кахалася, і спявалася:

"Гарэла сосна, палала..."
"Туман поле абдымае..."
"Парасла трава
вышэй берага..."
"Шумяць вербы каля грэблі..."
"Ой, сівы конь бяжыць..."

Ну няўжо народ
не ўскрэсне,
Меўшы гэтакія песні?

МЛІВА

Аляксею Дудараву

"Гайня наступіла на горла,
А ты не здавайся,
пішы..."
Я чую спагадлівы голас,
Варочаю жорны душы.

Кручу іх — і гэтым шчаслівы,
Працую не месяц,
не год,
Хоць сыплецца слоўнае мліва
Не ведаю сам — для каго?

Айчыне галодна і цесна,
Народ у няволі аслеп
І духам апаў,
нібы цеста,
З якога не выпечаш хлеб.

Ды веру,
што праўды закваска
Люд вырве з пакутаў і слёз,
Таму і прымаю,
як ласку,
Забойчы, бязлітасны лёс:

У слова свой боль перацерці,
Адпрэчыць
і злата,
і медзь,
Каб потым,
за брамаю смерці,
Ніякага доўгу не мець.

ДАВЕР

Мне ў жыццё адчыніліся дзверы
У краіне зялёнай, лясной.
Я даверыўся птушцы і зверу,
І яны сябравалі са мной.

Навучыўся з маленства ў прыроды,
Той урок пераймаўся няўзнак,
Што дабро аддаюць без выгоды,
Што любоў існуе проста так.

Гэткі ж шчыры,
як дрэва,
як краска,
Я знайшоў чалавека сляды.
Сэрца,
поўнае шаны і ласкі,
З лесу нёс да людской грамады.

Час мінуў,
каб убачыць цвяроза,
Што мае
і міласць,
і дабро
Сустракае пагардай варожасць,
Здрада б'е кулаком пад рабро.

Поле долі
вітае дзень жніўны,
За плячамі хатуль зім і лет.
Як раней,
безаглядна, наіўна
Абдымаю душой
белы свет...

Зразумелы я
птушцы і зверу.
Толькі людзі ў зацятасці злой
Не прабачаць сляпога даверу,
Пасміхнуцца з любові маёй.

ГЛЯДЖУ Ў НАЧНОЕ НЕБА

Грыва крылатая
воляй адсвечвае,
Зорак жвір
пад канём
храбусціць —
Гэта Пагоня крывіцкая
з вечнасці
Па Млечным Шляху
да нас
ляціць!

ПАЭТ

Хоць аркуш, як чыстае поле,
Хоць межаў для думак няма,
А лёс у паэта — няволя,
А доля паэта — турма.

Ды ў пастцы выгоды і згоды
Паэт не аслеп, не аглух.
Зноў прагне вышэйшай свабоды
Ягоны няскораны дух.

Ён шэпча на вуха паэту:
"Забудзься,
што быў чарвяком...
Сваю пупавіну
ад свету
Адрэж нечаканым радком".

●

Лісце кінуў у неба мой гай залаты,
Невядома каму рассылае лісты,
Адплывае ў глыбокую восень...
Вецер вымеце ўсё і сірод пустаты
Па сабе і па мне загалосіць.

Пацалую вачмі шэрай сцежкі сувой,
Пакланюся бярозам сівой галавой
І ўсміхнуся апошняму цуду...
Гэты дзень на зямлі,
Ён — і мой, і не мой,
Больш у ім я ніколі не буду.

"РОК ЧЫСТАГА НЕБА-96"

На праспекце Машэрава ў Мінску адбыўся музычны фестываль "Рок чыстага неба-96". Арганізавалі яго — радыё "Бі Эй" і гарвыканкам. У ім прынялі ўдзел вядомыя расійскія рок-групы "Арыя" і "Містэр Твістэр", а таксама беларускія групы "Крама", "Рублёвая зона", "Буржуазія" і іншыя.

На здымках: Выступае група "Буржуазія"; у час фестывалю "Рок чыстага неба-96".

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

СТОС "ЗАЛАТЫХ АФІШАЎ"

Брэсцкі тэатр драмы і музыкі ўрачыста адзначыў закрыццё 51-га тэатральнага сезона, на якім былі падведзены вынікі творчага года і вызначаны самыя цікавыя ролі і іх выканаўцы. Апошнія зрабіліся ўладальнікамі прыза "Залатая афіша". Прызы атрымалі Тамара Ляўчук за адметнае выкананне галоўнай ролі ў спектаклі "Месяц у вёсцы" і Сяргей Пяткевіч за стварэнне вобразаў князя Вітаўта ("Купала") і Фігара ("Жаніцьба Фігара"). Лепшымі выканаўцамі негалоўных роляў прызнаны Міхаіл Перапечка і Таццяна Юрык у спектаклях "Месяц у вёсцы" і "Іванаў".

Па выніках апытання гледачоў вызначаны самыя папулярныя акцёры года. Прызы глядацкіх сімпатый заваявалі Людміла Рабая і Міхаіл Мятліцкі.

Адна з самых юных актрыс тэатра Людміла Рабая, якая яшчэ працягвае завочную вучобу ў Беларускай акадэміі мастацтваў, пранікнёна сыграла ў спектаклях "Купала", "Прарочыя сны" і іншых.

Міхаіл Мятліцкі — сталы майстар сцэны, мае шырокі творчы дыяпазон. У мінулым тэатральным сезоне ён працаваў асабліва плённа, быў заняты амаль ва ўсіх спектаклях, якія ставіліся ў тэатры.

З. Д.

ЖЫВЕ Ў ГОМЕЛІ "ТАЛАКА"...

Напрыканцы жніўня ў Гомелі адбылася святочная вечарына, прысвечаная 10-годдзю гомельскага маладзёжнага аб'яднання "Талака". На вечарыне сярод запрошаных былі "старыя" талакоўцы, калі можна так назваць людзей, якія былі ў складзе "Талакі" ў 1986—1993 гг., прадстаўнікі БЗВ, мясцовыя скаўты, а таксама знаёмыя і сябры "Талакі" сённяшняй.

У фае музычнай школы імя Чайкоўскага была зроблена фотавыстава, якая нагадвала пра дзейнасць "Талакі" сёлета. Гэта найбольш вечарыны, пастаноўкі "батлейкі" ў гомельскіх школах, удзел у народных святах, сяброўскія сустрэчы. Па словах старшыні аб'яднання Сержука Вінаградава, "Талака" зараз палітыкай увогуле не займаецца.

Пачаўся вечар "Царом Максіміліянам" — батлеечнай п'есай, якую запісаў на Гомельшчыне Еўдакім Раманаў. Талакоўцы, дарэчы, адшукалі дом у Гомелі, дзе на пачатку стагоддзя жыў гэты выдатны этнограф (павесілі на доме шыльду).

Другая частка вечара была віншавальна-памінальнай. Былым "старшынёй" талакі Алесем Яўсеенкам згадвалася гісторыя стварэння "Талакі". Вольга Цярэшчанка апавядала пра даўнія часы, калі яна ўпершыню заспявала па-беларуску. Затым Вольга радавала прысутных песняй, цудоўным голасам. Вельмі файна йграў на дудзе С.Вінаградаў. Дзівіў сваімі песнямі бард Андрэй Мельнікаў.

Увогуле, цяперашняя "Талака" вызначаецца элітарнасцю, ды й нават снабізмам, арыентаванасцю на духоўныя каштоўнасці ды ідэалы. Гэта радуе й прыемна здзіўляе...

Л.РАМАНАВА

Фестывалі

КАРАНІ ДЫ ГАЛІНКІ

Жыццё — гэта выпрабаванне на трываласць і на трывушчасць. Перад стыхіяй. Перад руцінай. Перад з'явішчамі нябеснымі ды падзеямі зямнымі. Перад самім Жыццём. Перад Богам...

Вось — дрэва: істота старэйшая ды мудрэйшая за нас, людзей. Колькі выпрабаванняў выпадае на ягоны век, які можа доўжыцца стагоддзі, а можа спыніцца на самым пачатку. Здолее непрыкметнае каліўца, парушынкаю ўпаўшы на глебу, прарасці, зачапіцца карэньчыкам за жыццё, разгарнуць насустрач сонцу зялёны лісток надзеі — значыць, ёсць сэнс

ЯШЧЭ АДНО ВЫПРАБАВАННЕ

МАГІЛЁЎ, "МАГУТНЫ БОЖА"

парадавацца нараджэнню новага дрэва і чакаць усё новых выпрабаванняў для яго.

Тры гады таму людзі добрай волі дзівіліся-радаваліся, калі промыслам Божым укаранёнае ў наш грэшны свет каліўца найвысокай духоўнасці дало цудоўны парастак: у Магілёве, мясціне, здаецца, не прылічанай да слынных святыняў хрысціянства, нарадзіўся міжнародны фестываль хрысціянскай музыкі. Адзіны такога кшталту — на ўсю планету, бо не дэкларуе нейкую этнічную, ці рэгіянальную, ці канфесійную вылучанасць, не заклікае да "братання па крыві", не прапаведуе экуменізм. Хрысціяне ўсіх канфесій і тыя, хто не вызначыўся ў веры; лацінаамерыканцы і грузіны, украінцы і цёмнаскурыя афрыканцы, польскія падлеткі, яўрэі-мінчукі, царкоўныя пеўчыя з расійскай глыбінкі, балгары і госці з еўрапейскага Захаду, — яны яднаюцца без усялякіх лозунгаў і дэкларацый. Як роднасныя душы, скіраваныя да спрадвечных агульначалавечых каштоўнасцяў, да гарманічных і простых стасункаў з навакольлем і між людзьмі. Яднаюцца, у музыцы (і музыкай!) апяваючы Усемагутнага Стваральніка Жыцця.

Яны яднаюцца на роўных, застаючыся самімі сабою. І фестываль застаецца самім сабою — адкрытым для ўсяго, чыстага духам, свету, для ўсіх добрых сэрцаў. І... нязменным у сваёй беларускасці. Невыпадкова і назва яго, "Магутны Божа", ужываецца ў еўрапейскіх мовах ужо без перакладу.

Зрэшты, рызыкую паўтарыць тое, пра што я ўжо казала ў колішніх сваіх нататках, якія з'яўляліся ў "ЛіМе" пасля кожнага фестывалю. Сёлетняя, чацвёртая вандроўка на свята ў Магілёў — падстава для іх працягу.

Як вядома, тры гады запар галоўнымі чыннікамі фестывалю былі магілёўскія энтузіясты: педагогі, журналісты, работнікі культуры, святары. Афіцыйныя ўлады, мякка сказаць, з недаверам пазіралі на незвычайны парастак, пайменаваны "Магутны Божа". А колькі знаходзілася "дабрадзеяў", якія не грэбавалі ні дэзінфармацыяй, ні дробным хуліганствам — абы падначыць гаспадароў горада на забарону фестывалю, абы нашкодзіць яго арганізатарам! Са старонак мясцовых газет палохалі пагрозай "массовых беспорядков", парушэннем спакою грамадзян, ідэалагічнай дыверсіяй, нават эпідэміяй страўнікава-кішэчных і венерычных захворванняў! Змагаліся з вулічнай рэкламай: зрывалі, заклейвалі...

Нягледзячы ні на што, фестывальнае дрэўца ўкаранілася ў магілёўскую глебу, і кожнае лета ягоныя галінкі аздабляе свежая лістота.

Вельмі важна, што дзякуючы фестывальнай справе праходзяць і вытрымліваюць выпрабаванні чыннікі, абаронцы, прыхільнікі гэтай справы. Усцешна, што кола такіх людзей пашыраецца. Прыемна пісаць пра тое, што намеснік старшыні Магілёўскага гарвыканкома Уладзімір Цумараў аказаўся прынцыповым, паслядоўным і шчырым — у словах і ўчынках. Летась ён, як зацікаўлены назіральнік, публічна выказаў сваё захапленне пабачаным падчас фестывалю і паабяцаў, што чарговае свята будзе арганізавана пры дзейсным удзеле гарадскіх улад. Год мінуў — і заўсёднікі "Магутнага Божа" заўважылі нямала новага.

Аргкамітэт узначаліў Уладзімір Цумараў, поруч з ім працавалі ўжо сталыя энтузіясты фестывалю начальнік упраўлення культуры гарвыканкома Ніна Падольская, старшыня фонду "Магутны Божа" Стэла Стуканава, начальнік аддзела інфармацыі і рэкламы абласной філармоніі Алена Барысава, музычны рэдактар Жанета Ялфімава, дырэктар Ліцэя музыкі і харэаграфіі Людміла Мішчанка, радыёжурналіст Анатоль Шпількоў, ксёндз-пробашч касцёла св. Станіслава Уладзіслаў Блін. Прэса ўпершыню была забяспечана пакетам інфармацыйных матэрыялаў. Удзельнікі фестывалю атрымалі дадатковыя пляцоўкі для выступленняў: залу педагагічнага факультэта Акадэміі музыкі (нарэшце, за 4 гады — упершыню!), выставачны салон мастакоў, некалькі кропак на вольным паветры. Забяспечыўшы гасцей жыллём і харчаваннем, арганізатары нямала зрабілі і для вырашэння транспартных праблем. Прынамсі, фестывальныя візітоўкі гарантавалі бясплатны праезд на грамадскім транспарце.

Што яшчэ?

А яшчэ гарадскія ўлады, узяўшы на сябе

галоўную адказнасць за далейшае жыццё фестывалю (заручыўшыся ўжо сталай спонсарскай падмогай Фонду Сораса), вырашылі захоўваць і прадаўжаць яго традыцыі.

Не можа штогод адно і тое ж дрэва цвісці аднолькава. І лістота на новых галінках штогод складае непаўторны ўзор: то шчыльны, то больш празрысты, далікатны. Таму не трэба хваляваецца з-за таго, што фестывальнае дрэва, сёлета яшчэ больш упэўнена (афіцыйная падтрымка!) укараніўшыся ў магілёўскую глебу, не ўражвала колішняй пышнасцю. Так, прыезджага люду было каля 500 удзельнікаў, на добрую палову меней, чым у ранейшыя гады. Ці то вялікія транспартныя выдаткі, ці то боязь трапіць на "ўжо не той" фестываль, ці то недапрацоўкі арганізатараў, — цяжка сказаць, што ўрэшце перашкодзіла прыехаць усім тым замежным гасцям, якіх чакаў Магіёў. Але прэстыж **міжнароднага** свята быў захаваны.

Зноў прыехалі нястомныя галандцы пад кіраўніцтвам Альберта Маанэна, якія, апроч жыццярадасных пратэстанцкіх харалаў, выконвалі абавязковы конкурсны твор — песняспеў беларускай царквы. Дзякуючы рэкламе, якую зрабіла сярод землякоў леташняя лаўрэатка спявачка Ларыса Дарэнская, "Магутны Божа" прымаў сёлета вялікую дэлегацыю львавян — хор "Гаудэамус" політэхнікума, музычны тэатр "Дзеці Зямлі", салістак. Расійскую Федэрацыю прадстаўляў мужчынскі муніцыпальны мікрахор "Кафедра" з Казані ды дзіцячы хор з Цверы. Духоўныя песні пад гітару спяваў Пол Адамс з Каліфорніі; па-грузінску і па-руску славілі Бога ўдзельнікі трыо "Рэнесанс" — бежанцы з Абхазіі, якіх прытуліў Магілёў; упершыню пад скляпеннямі касцёла гучаў армянскі рэлігійны песняспеў, прадстаўлены ў конкурснай праграме львавянкі Гаянэ Хасцян.

А ў журы, якое па-ранейшаму ўзначаліў наш маэстра прафесар Віктар Роўда, поруч з вядомымі беларускімі музыкантамі Любоўю Каспорскай, Ганнай Каржанеўскай ды Віктарам Скорабагатавым працавалі "француз, які жыве ў Лондане і размаўляе па-беларуску", — Гай дэ Пікарда і маскоўскі прафесар, акадэмік Аляксандр Тэвасян.

СОНЦА ЎЗЫХОДЗІЦЬ АД МАЛІТВЫ

За фестывальны тыдзень так і не давялося пакарыстацца парасонам (хаця сёлетні ліпень вадзіцы нябеснай не шкадаваў). Не дождж, а невытлумачальную лагоду пасылала неба на

горад, у якім людзі жылі не адно фестывалем — жылі сваімі хранічнымі праблемамі, балячкамі, зямнымі думкамі, будзённымі справамі. Зрэшты, нічога тут невытлумачальнага няма, бо сказаў жа класік: "І сонца ўзыходзіць ад літургії". І тое шчырае служэнне людзей высокаму, тое нязмушанае раскрыццё лепшага, што ёсць у чалавеку, відаць, было сапраўды магутнай малітвай, ад якой разбегаліся хмары, а на зямлю разам з усмешкаю сонца сыходзіла гармонія мудрага спакойнага духу і адчуванне радасці за кожнае добрае імгненне жыцця.

З такіх добрых імгненняў і ўтваралася Свята.

Яго заўсёднікі ведаюць, што праслухоўванне конкурсных праграм і вячэрнія канцэрты праходзяць пераважна ў акустычна цудоўных умовах касцёла св. Станіслава. Па традыцыі тут жа і штаб фестывалю. Сёлета ля ўвахода ў гэтую гасцінную яго сялібу можна было не толькі ўпалюваць аператыўную абвестку на інфармацыйным шчыце, не толькі купіць рэлігійную, філасофскую, эзатэрычную літаратуру, а і прыдбаць зборнікі беларускай царкоўнай харавой музыкі: іх пачало выдаваць Нацыянальнае тэатральна-канцэртнае аб'яднанне "Беларуская Капэла".

Сёлета і ў самога касцёла было свята, якое сталася падзеяй для нашай культуры. З нагоды завяршэння рэстаўрацыі гэтага помніка гістарычнага дойлідства, аднаўлення фрэскавага жывапісу адбыўся абрад кансэкрацыі (асвячэння) старадаўняй катэдры, якая на пачатку 90-х гадоў нашага стагоддзя перажыла сваё вяртанне з нябыту.

Урачыстая святая імша пачыналася рытуальным шэсцем пад гукі аргана. Мне пашчасціла ўладкавацца непадалёк ад інструмента, побач з касцельным хорам і Мінскім абласным камерным хорам "Санорус", якім кіруе Аляксей Шут. І гэткая блізкасць да музыкі, і гэткая дзіўная, разам з ёю, узнесенасць да вяршыні храма, да самых яго старых і загадкавых фрэсак, — сама незвычайнасць становішча і стану вымусіла перажыць хвіліны яднання зямнога і нябеснага, калі загучаў першы песняспеў. Здавалася, разам з хорам спявала ўся шматлікая і стракатая грамада, што запоўніла храм. Здавалася, спявалі анёлы на фрэсках. Здавалася, нават сцены спявалі. Гучаў гімн-малітва "Магутны Божа"...

Усё адбывалася нібыта ў паралельнай будзённаму жыццю рэальнасці: абвесткі пабеларуску, па-англійску, па-нямецку, па-французску; выступленне беларускіх дзетак; набажэнства, якое спраўляў арцыбіскуп Мінска-Магілёўскі кардынал Казімір Свёнтак, ягонае казанне пра гісторыю магілёўскага касцёла і шчыры заклік да веры; заходнееўрапейскі музычны кантэкст, у які хор "Санорус" уключыў яшчэ адзін вядомы твор М. Равенскага — "Божа ўсеўладны"...

Адбылося і зусім неверагоднае. Святары на чале з кардыналам працягвалі рытуал, праходзячы па касцёле, як раптам ужо не з хораў, а з гушчыні прысутнага люду загучаў прыгожы й надзіва ладны пеўчы ансамбль. Спяваў яшчэ адзін (як і "Санорус") лаўрэат магілёўскага фестывалю — мужчынскі камерны хор "Унія" пад кіраўніцтвам Кірылы Насаева. І ў гэтым не было б нічога неверагоднага, калі б...

Калі б выконваўся звыклы, традыцыйны твор. Але ў асяроддзе ўрачыстасці (да ўсяго, гістарычнай не толькі для касцёла падзеі) была ўведзена зусім новая музыка маладога беларускага творцы — два фрагменты з "Імшы" Аляксандра Літвіноўскага, напісанай на канanічныя тэксты!

Дарэчы, магілёўскі дэбют кампазітара (ці прэм'ера) меў працяг літаральна праз пару гадзін, калі на традыцыйным фестывальным вернісажы магілёўскіх мастакоў адбыўся канцэрт "Уніі", дзе прыемным сюрпрызам для публікі сталася гармонія свежых прыгожых гукавых фарбаў "Імшы" А. Літвіноўскага.

Прэм'еры сучаснай беларускай музыкі робіцца, такім чынам, традыцыяй, і можа, вытрымаўшы выпрабаванне часам, традыцыя гэтая запачаткуе новых твораў з адпаведным ідэі фестывалю зместам. А што да самой традыцыі, дык падтрымлівацъ яе дапамагае нястомны прапагандыст новай беларускай музыкі А. Шут.

Летась яго чарадзейны "Санорус" (што значыць "гучны") ствapыў у пявучых касцельных мурах гукавыя вобразы літургічных твораў С. Бельцюкова і А. Залётнева. Сёлетні канцэрт хору пад кіраўніцтвам А. Шута прадставіў прэм'еру "Літургіі св. Іаана Златавуста" маладога нашага кампазітара Алега Хадоскі. Не толькі тонкі мастацкі дар, але і глыбокі прафесійны досвед (А. Хадоска некалькі гадоў працуе артыстам славутай шырмаўскай капэлы) стаўся зарукай удачы. Удача — у спалучэнні праваслаўнай традыцыі са светаадчуваннем чалавека, які апынуўся на мяжы двух стагоддзяў. Удача — у спалучэнні індывідуальных творчых задач з тэхнічнымі зручнасцямі для выканаўцаў. Удача ў тым, што дыханне кампазітара, хору і слухачоў раз-пораз зліваліся ў адно, і тады слухачы, ужо не кантралюючы сябе, пачыналі расчулена апладзіраваць паміж часткамі "Літургії"...

Яшчэ адна прэм'ера прагучала ў канцэрце Камернага хору Гродзенскай гарадской капэлы пад кіраўніцтвам Ларысы Іконнікавай: Андрэй Бандарэнка, "Херувімская песня" з напісанай нядаўна "Літургії".

Годна пачуваецца беларуская музыка ў атмасферы духоўнага яднання. У "жывым" гучанні прадстаўлены самыя розныя яе пласты: ад старадаўніх узораў да зусім свежых опусаў. Папаўняецца нотамі фестывальная бібліятэка. Паводле конкурсных умоў, вызначаюцца абавязковыя для выканання беларускія творы, якія загадзя рассылаюцца ўдзельнікам чарговага фестывалю. А колькі цікавых стасункаў завязваецца тут! Нязменным аб'ектам увагі робіцца нотадрукі спадара Пікарды. Яго намаганнямі выдаецца ў Лондане і старабеларуская музыка (якой нядаўна захапіўся нават валійскі хор), і яе навінкі — прынамсі, у тым годзе лонданец-беларусіст друкаваў "Літургію" А. Залётнева, цяпер вось зацікавіўся музыкай А. Літвіноўскага. Дарэчы, у А. Залётнева прасіла летась ноты хормайстар з Расіі, сёлета перамовы наконт творчага супрацоўніцтва з А. Літвіноўскім вёў вядомы львоўскі маэстра Уладзімір Ханас. І немагчыма забыцца, з якой радасцю адкрылі для сябе гімн Міколы Равенскага "Магутны Божа" колішнія госці з Балгарыі.

Вядома, што гэты твор, даўшы імя міжнароднаму фестывалю, зрабіўся і яго музычным сімвалам, і песняй яднання, якую жывяць сотні галасоў вялікага зводнага хору, сабранага маэстравым жэстам Віктара Уладзіміравіча Роўды.

ПРА ІНШАЕ

Адразу сабе ж запярэчу: якое там "іншае" — гэта ўсё пра тое ж. Падчас фестывалю ўсе ўрачыстыя падзеі, жыццёвыя экспромты, будзённыя справы зніттаваныя ў адно. І калі надыходзіць час для аповедаў, ірвуцца нябачныя ніткі тых быццёвых карункаў, і атрымліваецца няўцямны адбітак перажытага ўзрушэння...

Узрушэнне перажывалі шматлікія відавочцы ўрачыстага адкрыцця свята ў Палацы ВА "Хімвалакно". Прысутнічалі прадстаўнікі магілёўскіх уладаў, духавенства; упершыню наведаў фестываль архіепіскап Магілёўскі і Мсціслаўскі ўладыка Максім; упершыню прыехалі супрацоўнікі пасольства Польшчы; Беларускі фонд Сораса прадстаўлялі яго выканаўчы дырэктар Пітэр Берн і каардынатар праграм Алесь Анціпенка. Як заўсёды абаяльнаю была вядучая Зінаіда Бандарэнка. Як заўсёды не выказала цікавасці да фестывалю Міністэрства культуры...

У той вечар было многа кветак. Але ўпершыню арганізатары вызначылі сярод іх сімвал фестывалю — лілею, кветку Маці Божай. Духмяным подыхам лілеяў поўнілася зала. Поўнілася зала і добрым духам шчырага мастацтва. Мастацтва вясковага ансамбля "Бяльніца", Акадэмічнага народнага хору імя Г. Цітовіча, дзіцячага хору сабора Пятра і Паўла з Гомеля і такіх вытанчаных прафесіяналаў, як "Санорус" ды "Унія"... Добры дух свята перамясціўся потым зноў у цэнтр горада і аж да ночы цараваў над канцэртнай пляцоўкай ля традыцыйнага фестывальнага вогнішча.

Узрушэнне перажывалі ўсе тыя, каму давялося выступаць у храме — з яго цудадзейнай акустыкай, здатнай зрабіць высакародным нават недасканалае спяванне; з яго непаўторнымі, часам свавольна-дзіўнаватымі роспісамі, з яго шматлікай зычлівай публікай. Публікай, адкрытай... для ўзрушэння!

Так, варта было на некалькі хвілін адасобіцца ад жыццёвых марнасцяў і прыслухацца — як душу тваю апаноўвала моц саліднага, велічнага гучання гродзенскага хору пад кіраўніцтвам Л. Іконнікавай. Або — захапляла ювелірная праца Галіны Цмыг з хорам нашага лінгвістычнага універсітэта. Або — пранікала ў сэрца малітоўная шчырасць прыходскага хору мінскай царквы, збудаванай у гонар іконы Маці Божай Усіх Тужлівых Радасце (рэгент Вольга Янум). Або — дзявіцца культуры маладога, выразнага, але мяккага, некрыклівага гучання, якой вылучыўся баранавіцкі калектыў "Рамэо і Джульета", узгадаваны Ганнай ды Міколам Ганьковымі. Або — пранікацца жыццесцвярджальным духам і невытлумачальнай добрай энергіяй, што вылучае народную харавую капэлу Палаца культуры Белсаўпрофа, якой кіруе Валеры Аўраменка.

Згадваючы "пра іншае", успамінаю, што адбыўся монаспектакль "Жыціе Еўфрасінні Полацкай" і паказ дакументальнага фільма "Успамін пра Міколу Равенскага" (на жаль, не змагла прыехаць з Мінска дачка кампазітара Вольга Аляксеенка і прадстаўляць стужку гледачам давялося... кіраўніку "Уніі" Кірылу Насаеву).

Працавала і некалькі розных выставак.

Час, людзі, лёс чалавека і зямлі адмыслова выявіліся ў экспазіцыі работ беларускіх фотамастакоў і юных фотааматараў. Куратар традыцыйных фестывальных фотавыставак, вядомы майстар, чыннік міжнароднай арганізацыі FIAP ад Беларусі Васіль Цітоў расказаў, што сёлета, дзякуючы спонсарскай падтрымцы СП "Coca-Cola", СП "Белая Вежа", МП "Канкорд" удалося падчас фестывалю наладзіць міжнародны фотапленэр. Прынамсі, госці з Францыі адкрылі для сябе маляўнічыя купалаўскія Ляўкі. Ёсць намер зрабіць міжнародныя фотапленэры яшчэ адной магілёўскай традыцыяй.

На персанальную фотавыстаўку "Ціхае жыццё" запрасіў мяне вядомы магілёўскі майстар Аляксандр Ліцін. У эксцэнтрычна-маляўнічым, кшталту шагалаўска-віцебскіх фантазій, куточку "драўлянага", зарослага лопухамі, Магілёва схаваўся каларытны дамок. Жытло местачкоўца-рамесніка пачатку стагоддзя завецца цяпер "Галерэя Арт-правінцыя" і належыць "арандатару" мастаку Уладзіміру Гваздзёву. Рукамі гаспадара зроблены ўвесь інтэр'ер, нават мэбля і прылады для каміна. Тут збіраецца колішні магілёўскі андэграунд і тусуецца мастацкая моладзь. Сярод заўсёднікаў галерэі — жывапісцы Канстанцін Прашковіч, Юры Вахонін, Ігар Бяспалаў, "прыкладнікі" Аляксей Сарокін, Аляксандр Ромскі... А цяпер вось і выстаўка фотамастака завітала, падтрыманая дызайнам У. Гваздзёва. Трымцяць-гайдаюцца развешаныя на дрыготкіх нітках-струнах работы А. Ліціна, гэткія то нясмелыя, то нясціплыя фотапозіркі на жанчыну. У атачэнні мудрагелістых пластычных фантазій У. Гвоздзёва — з дрэва, заўсёды мудрага і цёплага, калі з кавалка высушанай драўніны яно ператвараецца ў капрыз мастака...

Пра выстаўку "Хараство і прыгажосць старога Магілёва", зладжаную намаганнямі дырэктара Музея гісторыі горада, вядомага краязнаўцы Ігара Пушкіна, — пра гэтую выстаўку варта было б напісаць асобна. Хаця б дзеля таго, каб падзяліцца з чытачамі радасцю адкрыцця "забытага старога".

Ну, хіба не цікава, збольшага ведаючы сённяшняе аблічча Магілёва, параўнаць гэтае веданне з простай, але ўпартай статыстыкай! У 1880 г. тут была 21 мураваная і 8 драўляных праваслаўных цэркваў, 3 рыма-каталіцкія касцёлы, драўляная лютэранская кірха, 2 сінагогі і 36 яўрэйскіх малітоўных школ. Было 265 мураваных дамоў і 3243 драўляныя, 4 бібліятэкі, 2 музеі, 3 друкарні, 3 фотамайстэрні, 15 навучальных і 220 прамысловых установаў. Усё гэта — на 30 536 жыхароў. У 80-х гадах была выдадзена трохтомная энцыклапедыя Магілёўшчыны, у чым паспрыяў тагачасны генерал-губернатар А. Дэмбавецкі.

У Магілёве быў парк Дэмбавецкага (цяпер імя Горкага): аматарскі здымак 1914г. захаваў кранальны заклік-транспарант на яго заснежанай алеі: "любите сады и сами оберегайте их!" Тагачасны здымак захаваў імгненне свята — закладкі парку ў Буйнічах: панове, урачыста апранутыя сяляне, "прыпаркаваны" транспарт — коні... У 19 ст. магілёўцы мелі ва ўласнасці 400 дзесяцін зямлі, з іх 300 было пад агародамі, 100 — пад садамі. А вось яшчэ статыстыка. На студзень 1883 г. у мужчынскай гімназіі навучалася 525 чалавек, у сярэднім — па 38 вучняў у класе. 48 працэнтаў складалі дзеці праваслаўнага веравызнання, 26 — каталіцкага, было 2 працэнты лютэранаў і 24 — іудзеяў, для якіх асобна выкладаўся "Закон Божы яўрэйскага веравызнання".

Вось табе і "славянскі базар"...

Такая была наша гісторыя, такі быў наш народ — працавіты, талерантны, памяркоўны, богапаслухмяны — і такі стракаты ў сваім адзінстве ды згодзе! Мо таму менавіта на беларускай зямлі ўзрасла гэтая фенаменальная духоўная з'ява — "Магутны Божа"?

І Ў ДАДАТАК...

Адно з істотных сёлетніх выпрабаванняў для фестывальнага дрэва было — дзіўны атрымліваецца каламбур! — выпрабаванне рокам.

Беларускі рок робіць крок насустрач ідэі фестывалю і мабыць прывядзе да высокіх духоўных ідэалаў сваіх зацятых прыхільнікаў, "тусовачную" моладзь. З такой устаноўкай браліся арганізатары за справу, рыхтуючы канцэрт "Крок насустрач". Меркавалася зрабіць яго ў аддаленай ад жылых кварталаў мясціне, на пляцоўцы ля палаца "Хімвалакно". Меркавалася сабраць лепшыя нацыянальныя сілы ў гэтым жанры: "Палац", "Краму", "Новае неба". Меркавалася, што будуць гучаць самыя гарманічныя кампазіцыі з іх рэпертуару. Мо ўсё адбылося б амаль так. Але...

Але ў канцэрт адкрыцця, дзе звычайна выступаюць лаўрэаты мінулых фестываляў, уключылі й выступленне рокераў. Пасля "беларускай рок-князёўны" Касі Камоцкай, якая спявала штосьці зусім супрацьлеглае хрысціянскай ідэі — "Божа, забяры маё жыццё", вышлі хлопцы з "Уліса". Можна было паблажліва паставіцца да іх "канцэртных касцюмаў" (зала Палаца культуры ўсё-такі не храм, хаця і не стадыён). Трываць дзэцыбелы выпушчанай з-пад элементарнага гукарэжысёрскага кантролю "фанеры", ад якой і камень заенчыў бы, маглі толькі добра выхаваныя людзі, святары і дыпламаты. Яны і трывалі. Але назаўтра ж былі зроблены "оргвыводы", ад якіх патыхала сумнавядомымі часамі: рок-канцэрт адмяніць, тэксты песень прапусціць праз цэнзуру...

Змест "кроку насустрач" рокеры мусілі выконваць каманду "асадзі назад!" А Фонд Сораса, прафінансаваўшы акцыю, урэшце забароненую, меў падставы публічна абурыцца і паставіць умовы наконт свайго далейшага ўдзелу ў фундацыі фестывалю.

Можна было зразумець зніякавелых чыноўнікаў, якія замест маляўнічага фальклору "Палаца" пачулі дэкларацыю палітычных поглядаў "НРМ". Але можна было чакаць ад іх большай мудрасці: забарона загадзя разрэкламаванага канцэрта не павялічыла колькасць іхніх сяброў, асабліва сярод моладзі, унесла разлад у працу аргкамітэта, стварыла ой якую лішнюю праблему ў падрыхтоўцы ўжо наступнага, пятага фестывалю.

Зрэшты, "выпрабаванне рокам" дало падставу яшчэ раз праверыць ідэйныя і эстэтычныя арыенціры магілёўскага свята. Ці стасуецца з лагоднай, сонечнай, хрысціянскай аурай эпатажная эстэтыка року ў яго "цяжкіх фор-мах"? Ці дарэчы падчас малітвы, якая яднае ўсіх і ў якую кожны ўкладвае свой глыбока асабісты сэнс, — ці дарэчы вытыркацца з уласным палітычным выклікам "на злобу дня"?

"Выпрабаванне рокам" дае шанц усім — і пакрыўджаным, і крыўдзіцелям, скарэктаваць свае высновы і ўчынкі з Божымі запаведзямі. Прызнаць уласныя памылкі. Дараваць іншым. Не помсціць за старое і глядзець наперад. Працягваць добрыя справы — кожны на сваёй дзялянцы.

Мае сёлетнія нататкі можна было б доўжыць аж да наступнага фестывалю, згадаўшы змястоўны семінар А. Тэвасяна, палемічныя размовы падчас прэс-канферэнцый, эпізоды штодзённага фестывальнага жыцця... Але трэба спыніцца і назваць, нарэшце, тых, каго журы ганаравала прэміямі. Лепшыя па традыцыі вызначаліся ў некалькіх намінацыях, і таму ўзнагароджаных, як заўсёды, нямала: львоўскі "Гаудзамус", львоўскія "анёляты" з музычнага тэатра "Дзеці Зямлі", гродзенская спявачка Ірына Дзмітровіч і студэнтка-вакалістка з Мінска Джаміля Амандурдыева. Не засталіся без прызоў і адзнак ветэраны-галандцы, дэбютанты з салігорскай Свята-Пакроўскай царквы, кафедральны праваслаўны хор з Віцебска, энтузіясты капэлы Белсаўпрофа...

Лаўрэатамі першай прэміі сталі хор мінскай царквы Іконы Маці Божай Усіх Тужлівых Радасце (таксама прыз за лепшае выкананне твора М. Куліковіча "Святы Божа"), спявачка з Львова Гаянэ Хасцян, Камерны хор Гродзенскай гарадской капэлы, маладзёжны хор з Баранавіч "Рамэо і Джульета". Гран-пры атрымаў мужчынскі муніцыпальны мікрахор "Кафедра". Гэтая "цудоўная сямёрка" пад кіраўніцтвам Шаміля Юсупава магла б прэтэндаваць і на прыз глядацкіх сімпатый, калі б такі быў.

Фінальны акорд фестывалю прагучаў, як і заўсёды, прыгожа, суладна і чыста: усе, хто мог спяваць, улілі свае галасы ў магутны харавы гімн, звернуты да Ўладара сусвету. Імклівы і натхнёны маэстра Роўда разам з гэтым вялізным хорам тройчы паўтарыў заключны куплет — як сапраўдную малітву за шчасце зямлі, за шчасце чалавека на ёй...

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: моманты фестывалю.
Фота А. ЛІЦІНА

З КАПЫЛЬШЧЫНЫ РОДАМ

Льву ШАКУНУ — 70

Багатая капыльская зямля на таленты. У шэрагу яе слаўных сыноў і знакаміты беларускі мовазнаўца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Л.Шакун. Нарадзіўся Леў Міхайлавіч 14 верасня 1926 года ў вёсцы Браткава. У 1950 годзе скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт. У 1953-ім абараніў кандыдацкую дысертацыю, праз дванаццаць гадоў — доктарскую... Асноўныя навуковыя памкненні Л.Шакуна — даследаванне гісторыі беларускай літаратурнай мовы. Ім напісаны шэраг манаграфічных прац, сярод якіх “Нарысы па гісторыі беларускай літаратурнай мовы” (1960) і “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы” (1963). Апошняя значная тым, што Л.Шакуну ўдалося ўпершыню ў нацыянальным мовазнаўстве прааналізаваць працэс развіцця беларускай літаратурнай мовы ад часоў яе ўзнікнення да нашых дзён. Гэтая праца была дапушчана тагачасным Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі ў якасці вучэбнага дапаможніка для студэнтаў філалагічных факультэтаў ВНУ. У 1984 годзе з’явілася другое выданне яе, значна дапоўненае і ўдакладненае, а ў 1986 годзе за гэты дапаможнік Леў Міхайлавіч і быў удастоены звання лаўрэата Дзяржаўнай прэміі. Як бы працяг згаданага даследавання — “Практыкум па гісторыі беларускай літаратурнай мовы”, напісаны сумесна з В.Краснеем — што таксама вытрымаў два выданні (1976 і 1986). Разам з А.Бардовічам Л.Шакун склаў “Марфемны слоўнік беларускай мовы”, што ахоплівае 75 тысяч лексем.

Віншуем Льва Міхайлавіча з 70-годдзем! Жадаем яму і надалей працаваць плённа і мэтанакіравана!

ЁСЦЬ ВУЛІЦА ІМЯ ВІКТАРА ГАРДЗЕЯ

І з”явілася яна нядаўна ў яго роднай вёсцы Малыя Круговічы Ганцавіцкага раёна. Землякі знакамітага паэта і празаіка, лаўрэата Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа пахадайнічалі аб гэтым перад уладамі (а, як вядома, пры жыцці літаратараў апошнім часам не прынята прымаць падобныя рашэнні) невыпадкова. В.Гардзей, як рэдка хто з сучасных пісьменнікаў, у сваіх творах расказвае пра людзей, блізкіх і дарагіх яму з маленства. Ён прысвяціў ім нямала шчырых, прачулых радкоў, але асабліва часта пазнаюць сябе жыхары Малых Круговічаў у шматлікіх празаічных творах земляка, найперш у нядаўна напісаных — рамане “Бедна басота” і аповесці “Ці то грэбля, ці то гаць”. Прозвішчы, скажам, тых, хто пайшоў з жыцця, аўтарам захаваны, самі ж Малыя Круговічы праходзяць у творах як Малое Сяло.

Аб наданні вуліцы імя В.Гардзея было ўрачыста аб’яўлена на нядаўнім свяце Малых Круговічаў, якое супала з завяршэннем жніва ў мясцовым калгасе “Сцяг Леніна” і было прымеркавана да 50-годдзя знакамітага земляка. Пераможцам уборкі ўручаліся каштоўныя падарункі, праводзіліся розныя спаборніцтвы, гучалі песні. І, канечне ж, вершы В.Гардзея. Маленькія ўдзельнікі свята змаглі пабываць на яго... “лясной палянцы”. Такую назву яна таксама атрымала невыпадкова. Ёсць у В.Гардзея і некалькі кніг для дзяцей, адна з іх называецца “На арэхавай палянцы”. На “лясной палянцы” выступалі юныя артысты-лялечнікі, якія падрыхтавалі спектакль па творах земляка.

Слова пра творчасць В.Гардзея на свяце гаварылі паэт М.Антаноўскі, крытык А.Марціновіч, журналіст К.Мохар і іншыя.

РЭДАКТАР-ВЫДАВЕЦ МАКСІМ ГАРЭЦКІ

75 гадоў назад, 14 верасня 1921 года ў Вільні выйшаў першы нумар штотыднёвай грамадска-палітычнай і літаратурнай газеты “Беларускія ведамасці”, рэдактарам і выдаўцом якой з’яўляўся класік беларускай літаратуры Максім Гарэцкі. На жаль, пабачыла свет усяго 19 нумароў гэтага выдання. Апошні датаваны 15 студзеня 1922 года. М.Гарэцкі быў арыштаваны ўладамі, пасаджаны ў сумнавядомую Лукішскую турму, а затым дэпартаваны з Вільні. Нядоўгім было жыццё “Беларускіх ведамасцяў”, ды яны пакінулі пасля сябе добры след. Найперш цікавымі матэрыяламі па нацыянальнай гісторыі, напісанымі У.Ігнатоўскім, А.Смолічам і іншымі. Вялікая ўвага на старонках газеты надавалася пытанням нацыянальнай асветы, пераходу школы на родную мову навучання. Змяшчаліся і этнаграфічныя матэрыялы пра Беларусь, фальклорныя творы, публікаваліся раздзелы з “Хрэстаматыі беларускае літаратуры. XI век — 1905 г.”, матэрыялы з “Беларускага лемантара”, знаходзілася месца творам самога М.Гарэцкага, вершам і апавяданням Г.Леўчыка, Л.Родзевіча, Н.Арсенневай і іншых.

Віншуем!

ДАСЛЕДЧЫК МОВЫ

Арнольду МІХНЕВІЧУ — 60

Споўнілася 60 гадоў вядомаму беларускаму вучонаму і педагогу Арнольду Яфімавічу Міхневічу, аўтару каля 400 навуковых прац па актуальных пытаннях беларускага і славянскага мовазнаўства. Тэматыка яго даследаванняў надзвычай багатая і разнастайная. Яму належаць шматлікія публікацыі па сучаснай беларускай мове і гісторыі беларускай і рускай моў, па сінтаксісе, лексікалогіі і этымалогіі, беларуска-рускіх моўных узаемаадносінах, параўнальным аналізе гэтых блізкароднасных моў і іх функцыянаванні на тэрыторыі Беларусі і яе памежжы з іншымі дзяржаўнымі ўтварэннямі. Шмат прац апублікавана ім па супастаўляльным вывучэнні беларускай і іншых славянскіх моў, культуры пісьмовай мовы і вуснага маўлення. Ён добра вядомы і як навуковец-метадыст, стваральнік шматлікіх вучэбных дапаможнікаў, практычных курсаў па беларускай мове для вышэйшых навучальных устаноў, беларуска- і рускамоўных школ навучання. Вялікі ўклад унесены ім у сацыялінгвістыку, тыпалагічнае мовазнаўства, супастаўляльную і перакладную лексікаграфію. Усё гэта сведчыць аб шырыні яго кругагляду і ўсёабдымнасці рэалізаваных ім на багатым моўным матэрыяле творчых задум. А.Міхневічу належаць такія каштоўныя працы, як “Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў беларускай мове: Трансфармацыйны аналіз” (1965), “Праблемы семантыка-сінтаксічнага даследавання беларускай мовы” (1976), “З гісторыі прамоўніцкага мастацтва” (1972), “Хрэстаматыя па лектарскім майстэрстве” (1978), “Уводзіны ў методыку лекцыйнай прапаганды: Дапаможнік маладога лектара” (1982), “Аратарскае майстэрства лектара” (1984), “Методыка лекцыйнай прапаганды” (1986), “Кароткі арфаэпічны слоўнік” (1984), “Руска-беларускі размоўнік” (1991). Ён жа з’яўляецца сааўтарам “Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы” (1980), вучэбнага дапаможніка “Беларуская мова для небеларусаў”, які вытрымаў ужо тры выданні. Арнольд Яфімавіч удзельнічаў у складанні “Слоўніка славянскай лінгвістычнай тэрміналогіі”, тт. 1—2 (1977, 1979), “Англа-беларускага размоўніка” (1992), “Слоўніка мовы Якуба Коласа”(рукапіс), “Адваротнага слоўніка беларускай мовы” (рукапіс). Шмат карыснага зрабіў ён і як рэдактар серыі кніг “Скарбы мовы”, “Беларуская мова: гісторыя і сучаснасць” і шэрагу асобных выданняў, якімі з’яўляюцца “Беларуская мова: Энцыклапедыя” (1994), “Культура рускай мовы ў пытаннях і адказах” (1986) і інш. Шмат увагі ўдзяляў і працягвае аказваць надзённым пытанням моўнай практыкі, апублікаваў шэраг брашур і навукова-метадычных артыкулаў, хранікальных заметак і рэцэнзій на розныя мовазнаўчыя працы.

Арнольд Яфімавіч як творчая асоба ніколі не замыкаўся ў сценах свайго кабінета, не быў кабінетным вучоным, які дбае толькі аб сваіх навуковых інтарэсах і даследаваннях. Поруч з няспыннай навуковай працай яго жыццё было напоўнена актыўнай навукова-арганізацыйнай і педагагічнай дзейнасцю, шматлікімі і разнастайнымі грамадскімі абавязкамі і даручэннямі.Ён адзін з найбольш актыўных лектараў рэспубліканскага таварыства “Веды”, займаецца педагагічнай працай у розных ВНУ рэспублікі, кіруе доктарскімі і кандыдацкімі даследаваннямі вышукальнікаў, дыпломнымі і курсавымі працамі студэнтаў. Гэтак жа дастойна прадстаўляе беларускае мовазнаўства за мяжой, куды яго штогод запрашаюць для чытання лекцый і ўдзелу ў шматлікіх міжнародных навуковых канферэнцыях, сімпозіумах, семінарах, “круглых сталах”, з’яўляецца членам Міжнароднай камісіі па вывучэнні граматычнага ладу славянскіх моў пры Міжнародным камітэце славістаў, членам Міжнароднай асацыяцыі выкладчыкаў рускай мовы і літаратуры.Сведчаннем высокага аўтарытэту А.Міхневіча стала яго абранне віцэ-прэзідэнтам Беларуска-нямецкай асацыяцыі культурна-асветных ініцыятыў і акадэмікам Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі. Каля сотні яго навуковых прац было апублікавана за межамі Беларусі, у тым ліку звыш двух дзесяткаў прац у краінах далёкага замежжа. Працы А.Міхневіча друкаваліся на балгарскай, македонскай, малдаўскай, нямецкай, польскай, сербахарвацкай, славацкай, чэшскай і іншых мовах.

Багаты спіс і службовых пасад юбіляра. Пасля заканчэння аспірантуры пры Інстытуце мовазнаўства Акадэміі навук БССР і абароны кандыдацкай дысертацыі(1963) залічаецца на працу малодшага навуковага супрацоўніка сектара агульнага і славянскага мовазнаўства, а затым пасля некалькіх гадоў плённай працы пераводзіцца ў сектар сучаснай беларускай мовы і культуры мовы ўжо на пасаду старшага навуковага супрацоўніка гэтага ж інстытута. Пазней, пасля абароны доктарскай дысертацыі (1976) прызначаецца загадчыкам навастворанага сектара рускай мовы (1978), за час работы ў якім папоўніў айчынную русістыку амаль трыма дзесяткамі друкаваных прац. З 1983 года працуе ў Беларускім паліталагічным інстытуце на пасадзе загадчыка кафедры мовы, літаратуры і журналістыкі, у якім таксама праявіў сябе як вопытны навукоўца, педагог, кіраўнік. Вялікі тэарэтыка-даследчыцкі і метадычна-выкладчыцкі патэнцыял, значны навукова-арганізацыйны вопыт і прыроджаны дар педагога абумовілі запрашэнне А.Міхневіча ў 1991 годзе на працу ў якасці прарэктара па навуковай рабоце Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага універсітэта, дзе ён адначасова ўзначаліў і кафедру тэарэтычнага мовазнаўства. З верасня 1995 года ён ужо першы прарэктар у Беларускім інстытуце праблем культуры, новай навукова-даследчай установе Міністэрства культуры РБ.

І сёння, як і заўсёды раней, Арнольд Яфімавіч поўны творчых сіл, новых планаў і задум, з аптымізмам працуе над рэалізацыяй чарговых навукова-даследчых і арганізацыйных праблем.

У сувязі з 60-годдзем шчыра віншуем Арнольда Яфімавіча з гэтай юбілейнай датай і выказваем самыя добрыя пажаданні ў працы на ніве роднай культуры, мовы. Добрага здароўя, настрою, даброт і шчасця ў асабістым жыцці! Да новых здзяйсненняў, набыткаў, перамог!

Аркадзь НАРКЕВІЧ,
прафесар Белдзяржуніверсітэта,
доктар філалагічных навук

“СЁННЯ СУМЛЕННЫ ЧАЛАВЕК МОЖА ТОЛЬКІ РАЗВЕСЦІ РУКАМІ...”

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

ў “разбурэнні сувязей паміж брацкімі рэспублікамі”, а ў тым, што ў 1917 годзе адбылася жахлівая рэвалюцыя і Расея, разам з нацыянальнымі ўскрайкамі, улучна з Беларуссю, пайшла не ў тым кірунку. Мы пайшлі абсалютна ў тупіковую галіну і ўперліся ўрэшце ў тупік. І цяпер як вярнуцца назад? Гістарычны час гэта выключае. Як зноў збочыць у агульнае русла зямной цывілізацыі — не ведае ніхто... Вот таму гэта ўсё мы і перажываем. І павінны перажыць. У гэтым сэнсе самае жахлівае — разбурэнне найбольш агульнага, боскага прынцыпу прыватнай уласнасці. З яго ўсё пачынаецца. Калі прыватную уласнасць panішчылі, панішчылася ўсё... Бо чалавек ад жывёлы адрозніваецца тым, што здольны нечым валодаць і распараджацца. Нават леў, сабака “мецяць” сваю тэрыторыю, свае ўладанні... Прырода толькі тады дасць нейкі плён, калі яна будзе камусьці належаць. А ў нас праца людзей і ўласнасць не толькі абяздушаны, але і незаконным чынам прысвоены, можна сказаць, антылюдзьмі, нечалавекамі. Пры сацыялізме ўласнасцю народа распараджалася Палітбюро, купка людзей. З гэтага пачаліся ўсе няшчасці... І пагэтаму, каб вярнуцца ў ранейшае становішча, уласнасць трэба раздаць канкрэтным людзям. Толькі як гэта зрабіць па справядлівасці? Ёсць жа ў матэматыцы задачы, якія не маюць рашэння. Баюся, што такая ж праблема зараз у нас з уласнасцю: яна не мае свайго справядлівага вырашэння — вот у чым нявыкрутка...

— Для гэтага павінны распрацоўвацца рэформы...

— Рэформы павінны быць... Каму будзе належаць уласнасць — заходнім банкам ці расейскім канцэрнам — у гэтым БНФ і Лукашэнка разыходзяцца. БНФ лічыць, што лепш, калі гэта будзе належыць цывілізаваным заходнім банкам, чым ненажэрным усходнім канцэрнам. Але, па сутнасці, і тое і другое кепска. Лепш, калі яно будзе належыць нам. Але лічыцца, што апошняе — “нацыяналізм”... Нацыяналізм канечне, пастараліся скампраметаваць, найперш нарабіў жаху нямецкі нацызм... Але правільна гаворыць Ф. Хукаяма, гэты апошні “адвакат нацыяналізму”, як яго называюць на Захадзе: само паняцце нацыяналізму заключае ў сабе вельмі шмат, ад самага высакароднага ад самага ганебнага. І трэба канкрэтна меркаваць пра кожны канкрэтны нацыяналізм. Хукаяма кажа пра нацыяналізм рэспублік былога СССР як абавязковую перадумову крушэння таталітарызму. Г. зн. што толькі нацыяналізм можа эфектыўна змагацца з расейскім камуністычным рэжымам. Далей ён піша, што нацыяналізм і заходні лібералізм могуць выдатна ўжывацца, дапаўняючы і ажыўляючы адзін аднаго. А ў нашай масавай свядомасці нацыяналізм — гэта страшна, ім палохаюць. Прычым не толькі камуністы, але і некаторыя дэмакраты, ім мроіцца Югаславія, Каўказ, Сярэдняя Азія, і яны гэта адпрэчваюць. У тым ліку і расейскія дэмакраты. Вот чаму не могуць зразумець украінцаў...

— А Украіна тым часам будуе сваю дзяржаўнасць і нават Амерыка ёй у тым дапамагае...

— Вот іменна. І Беларусь жа магла б здабыць такую падтрымку, тым больш што стратэгічна Беларусь, можа быць, важней за Украіну, і насельніцтва ў нас меней, таму падтрымаць нас было б лягчэй... Аднак Беларусь робіць такі вось выбар — рукамі яе палітычнага кіраўніцтва. Шчаслівейшыя прыбалты, яны выйшлі з-пад ног Расеі, засталіся збоку, пры моры. А мы — на парозе Расеі, і пагэтаму шчасця нам тут не будзе, як не стала яго калісь Вялікаму княству Літоўскаму: усё па той жа прычыне — што апынулася “паміж”... “Літва” і адціснулася ўбок, да Балтыйскага мора, і там захавалася. А ў нас тут шчасця не будзе.

Чэрвень 1995 г.

Дзіўная боязь стрымлівае мяне і не адразу я вымаўляю слова-вызначэнне галоўнай адметнасці ў таленце гэтай актрысы. Чаму? Мо ўрэзаўся ў маю памяць той пратэст, з якім аднакроць уварвалася ў лімаўскі рэдактарскі кабінет паважаная і славутая актрыса і з парога крыкліва-пакрыўджана абвясціла: "Я, каб вы ведалі тут усе, народная, а ніякая не буфанадная артыстка!" Гэта наш лімаўскі аўтар дазволіў сабе так характарызаваць маляўнічую асаблівасць славутасці ў акцёрскай трупе — у большасці камічных роляў яна паўстае "буфанадна яркай асобай". У тым сэнсе, што перадае і ўвасабляе неўтаймаваную радасць жыцця, засыпае падмосткі незлічоным мноствам слоў, дэманструе раблезіянскі апетыт, а сваёй задзірлівай неадукаванасцю дык і найбольш высмейвае свайго персанажа, які вымушаны падначальвацца арыстакратам, панам, носьбітам маралі і этыкету, надта "вучоным" людзям.

Бывае, і так успрымаецца камплімент у артыстычным асяроддзі. Таму я хачу прыберагчы адно замежнае слоўка і скажу яго пазней. "Замежнае"? Бо тая шаноўная скандалістка, якую абурыў тэрмін "буфанадная", надзвычай абражана была тым, што ён перакладны: "І тут без нізкапаклонства перад заходняй модай не абышліся..."

НЕ МОЎКНЕ ПОКЛІЧ СЦЭНЫ

Гаворку ж я пачынаю пра сапраўды таленавітую Зінаіду Браварскую, якой вось ужо... не, не будзем удакладняць, колькі гадоў, а скажам — не адно дзесяцігоддзе апладзіруюць беларускія тэатралы, заўсёднікі Купалаўскага тэатра. Мазаіка яе сцэнічных пераўвасабленняў такая стракатая, што здагадацца, дзе, у якой са сваіх роляў З. Браварская сама, як пэўная жаночая натура, супадае або адпавядае тэатральнай гераіні, немагчыма. Яе жанчыны на падмостках так шчыра і часам рызыкоўна раскрываюць свядомыя і інстынктыўныя матывы ўласных паводзін, што лічыць іх толькі плёнам творчай фантазіі, акцёрскага ўяўлення і майстэрскага ўвасаблення штосьці табе не дазваляе. Аднак жа і сцвярджаць, быццам Зінаіда Іванаўна выключна "з самой сябе" здабывае і з тайнікоў сваёй душы аддае нешта асабіста запаветнае, напрыклад, прыгажуні невялікага розуму ды затое выкрутліва хітраватай Юленькі ("Даходнае месца" А. Астроўскага) або авантурнай да вульгарнасці Домны Разандзе ("Блакада" У. Іванова)... гэтай асляпляльна прываблівай, як на салдацкае вока, такой разбэшчанай Леакадзіі Бэкбік, гэтай шынкарцы па прызванні... ці выкшталцонай львіцы парыжскіх салонаў, якая можа закруціць галаву хоць міністру, каб пракласці шлях наверх свайму абранніку, гэтай рафінаванай вялікасвецкай інтрыганцы Сезарын ("Лесвіца славы" Э. Скрыба)... Хм, я б не сцвярджаў!

Прыгадваеш гэтыя парадаксальна зваблівыя і адначасна антыпатычныя, нават агідныя фігуры з іхняй прыгожай пластыкай і багатым на адценні мадуляцыямі голасам і гаворыш сабе: не, нічога агульнага з З. Браварскай такія мець не могуць. Прафесійнае майстэрства і творчае ўяўленне! Ці ж выпадкова сама актрыса праз усё жыццё нясе вялікую падзяку сваім настаўнікам, чые імёны пра многае сведчаць самі па сабе, — Лізавета Целешава, Міхаіл Тарханаў, Мікалай Плотнікаў. Маё пакаленне тэатралаў і дасюль захоўвае жывыя ўражанні ад сцэнічных і кінематаграфічных мастацкіх вобразаў, створаных імі ў свой час, а яны былі яшчэ і выбітнымі педагогамі ва аўдыторыях установы з акрыленай абрэвіятурай "ГИТИС".

Што ж, нам не прывыкаць вось так катэгарычна абвяшчаць рэпутацыю артыстаў. Ды жывая практыка тэатра спрачаецца і часта абвяргае тэатразнаўчыя высновы. Ну давайце звернемся да не падобных на вышэй названыя ролі З. Браварскай. Давайце прыгадаем, як у нашых сэрцах абуджалася непадробнае спачуванне... як мы перажывалі разам з той інтэлігентнай рэвалюцыянеркай Ірынай, якая маральна прыстойныя паводзіны цэніць вышэй любых іншых меркаванняў ("Вогненны мост" Б. Рамашова)... Як дзялілі перажыванні з яе Норай, ролю якой яна выконвала па чарзе з вялікай трагедыйнай актрысай Ірынай Ждановіч. Яе гераіня "Лялечнага дому" Г. Ібсена з'яўлялася ў промнях рампы ў такім мажорным настроі і ці не з незгасальнымі агеньчыкамі ў спагадлівых вачах, каб неўзабаве адчуць фальш ціхамірнай ідыліі, што пануе ў доме яе каханага мужа Хельмера... Прыгадаем, як па-чалавечы сумленна і па-жаночы пакутліва адгукалася на трывогі і роспач звычайнага жыцця ў незвычайных калізіях часу пяшчотнае сэрца яе настаўніцы Крысціны ў спектаклі "Паўночная мадонна" па п'есе братоў Тур...

Пачакайце, пачакайце, — можа мяне спыніць заўзяты тэатрал, — а чаму гэта вы ўспамінаеце пераважна спектаклі па малавядомых п'есах, і тыя, якія трымаліся на афішы не так і доўга і да таго ж даўнішнія? Хто ж сёння ведае тую ж "Лесвіцу славы", пастаўленую В. Раеўскім ажно ў семдзесят другім годзе! Ці сустрэнеце вы цяпер у партэры Купалаўскага тэатра гледача, які ў шэсцьдзесят другім бываў на прэм'еры "Паўночнай мадонны"? Слушныя заўвагі. Але я спрабую разгадаць для сябе пэўную адметнасць... калі хочаце, і феномен актрысы... у дадзеным выпадку, актрысы Зінаіды Браварскай.

Зінаіда Браварская ў спектаклі Смех лангусты

Якая бязлітасная прафесія!

Сцэна вымагае ад актрысы і поўнага зліцця яе па-жаночы тайных уласцівых імпульсаў з жывым рухам сцэнічнага персанажа, і парамесніцку вынаходлівага вонкавага пераўвасаблення ў зусім чужую ейнай існасці жаночую фігуру. Некалі, яшчэ на памяці нашага пакалення такое раздваенне метада акцёрскай працы тэарэтычна грунтавалася на супрацьпастаўленні "школы перажывання" — "школе паказу". У купалаўцаў акцёрскае мастацтва на нашых вачах як бы сцірала межы паміж гэтымі "школамі", бо з цягам часу для артыста рабілася абавязковым "паказваць" і "перажываць па-сапраўднаму" аднолькава праўдзіва, аднолькава шчыра, аднолькава натуральна. Якраз у творчасці З. Браварскай я асабіста бачу, як гэта фармуе мастака-майстра. Калі сцэна робіцца сэнсам жыцця. Якія б трагічныя ці, наадварот, радасныя падзеі ні адбываліся ў тваіх сямейных адносінах, якія б ветры ні веялі ў грамадскім клімаце паўсядзённай рэчаіснасці, ты мусіш пасля трэцяга званка, зірнуўшы ў апошні раз у люстра, выйсці на падмосткі... Рагнедай Бажашуткавай ("Амністыя" М. Матукоўскага) або небаракай з прыкметамі-слядамі былога жаночага хараства Фонсіяй Дарсей ("Гульня ў джын" Д. Каўберна)...

Выйсці на падмосткі... І заставацца самой сабой, і быць ітээраўкай на беларускай фабрыцы цацак або пацыенткай-пастаялкай у доме для састарэлых людзей у Дэнверы штата Каларада... Што адбываецца ў вашай душы, Зінаіда Іванаўна, калі вы вось так стаіце перад закулісным люстрам і чакаеце "рэплікі" або музычнага акорду, пасля якога — ваш выхад, актрыса! — якімі хваляваннямі поўніцца ваша галава? Даруйце, але мне здаецца, што аднаго разу я падслухаў... настроіўся на тую хвалю... а мо таксама па-акцёрску нафантазіраваў... Ну быццам вы, не адасабляючы адно слова да другога, "патокам свядомасці" вымаўляеце ў думках тое, што летуценна ляціць і нібы ўзнімае вашы крылы...

— Божа мой, Ты і сёння прывёў мяне сюды, на парог маёй любімай сцэны. Стаю "на выхадзе". Маё цела свеціцца залацістым загарам ад чарнаморскага сонца. На мне легкакрылая шаўковая туніка. Я павольна варухну рукой — і ледзь чутна бразгануць срэбным гукам бранзалет ды каралі. Мае валасы ўпарадкаваны паслухмянымі служанкамі ў прыгожую прычоску, і галава прыўзнята з вясёлай годнасцю. Я ўглядаюся сваімі відушчымі і прагавітымі вачамі ў цемру куліс і туды, у блакітнае святло, якое пануе на падмостках, быццам бяздоннасіняе неба Элады. І гэта вочы маёй стромкай і гнуткай, маёй насмешліва-наравістай Клеі. Але, я — Клея, Клея. Імя — нібы агучаныя пялёсткі ружы... Вось зараз мне ісці туды, на сцэну, каб лавіць позіркі закаханых у мяне мужчын — і п'янаватага пана дому Ксанфа, майго Рыжага, праўда, выцвілага мужа, і ягонага раба, гэтага чымсьці спакуслівага страшыдлу, схільнага да філасофіі Эзопа. Ах, яны абодва не тыя ідэальныя прыгажуны, якія былі б вартыя маёй пяшчоты, ды сам жа Эзоп абвяшчае: "Няма ва ўсім сусвеце нічога настолькі дасканалага, каб быць вольным ад якоганебудзь дакору. І паказная бачнасць даволі часта бывае падманнай — за добрымі прамовамі, бывае, хаваюцца злыя намеры і справы, а велічны выгляд маскіруе нікчэмную душу..." Зараз, праз якое імгненне, мне крочыць туды — і крок мой будзе ледзь чутным крокам Клеі, перад якой схіляюцца рабыні і служанкі, да ног якой сыплюць кветкі маладыя кавалеры і старыя палітыкі... Вунь ён стаіць каля рампы — Эзоп, пачварны і прыцягальны. Я зірну на яго як гаспадыня і жанчына, каб захаланула сэрца гэтага агіднага разумніка, і ён — мудрэц — разгубіўся б... Мой — выхад...

Хай даруе Зінаіда Іванаўна маю вольную фантазію на тэму "выхаду актрысы Браварскай на падмосткі тэатра ў спектаклі, дзея якога адбываецца ў старажытнай Грэцыі ажно ў шостым стагоддзі да нашай эры". Я некалі заводзіў псіхалагічныя спрэчкі з Барысам Уладамірскім пра асаблівасці акцёрскіх "выхадаў" на сцэну, і ён параіў мне, каб я здалёк і неўпрыкмет паназіраў за актрысамі. Маўляў, яны амаль усе, каго ні вазьмі з купалавак, ідуць на падмосткі як на п'едэстал і адначасова як на эшафот, гатовыя выконваць нават эпізадычную ролю ўдзень на ранішніку або познім вечарам на выязных, — ці грыпуюць, ці баліць зуб, ці падвярнула нагу і ледзь ступае, ці адпрасіўшыся ў доктара з бальніцы... Такая і З. Браварская — апантаная і захопленая тэатрам на ўсё жыццё.

Як трэнінг — прадмет агульнага ўхвалення і нават зайздрасці калежанак. Бо нават падчас адпачынку недзе ў Місхоры або ў любай Адэсе Зінаіда Браварская прачынаецца а шостай раніцы і ў спартыўным імчыць да мора і там — ці не акрабатычныя практыкаванні. "Самая вялікая і вартая пашаны перамога — гэта перамога чалавека над самім сабою, над сваімі слабасцямі і забабонамі!" — вось яе крэда. І дазволіў сабе я нешта ўявіць, як хаду яе думак-настрояў перад выхадам на сцэну, спыніўшыся на выдатнай рабоце актрысы ў "Лісе і вінаградзе" паводле Г. Фігейрэду, ведаючы яе высокі артыстычны кшталт. Ведаючы тэарэтычную і практычную дасведчанасць Зінаіды Іванаўны ва ўсім, што складае сутнасць і дух тэатральнага мастацтва. Ведаючы і ейны боль за тое зніжэнне крытэрыяў і за прыкры заняпад густу, што назіраецца на нашых сцэнах, на купалаўскай у тым ліку.

У сваім уяўленні я змог бы вось так маляваць душэўны і фізічны стан актрысы напярэдадні выхаду на падмосткі, калі яна збіраецца з сіламі ў закулісным паўзмроку, прыгадваючы самыя разнастайныя вобразы З. Браварскай. Грымліва-задзірыстую Ніхаль і крыўдліва-хітрую Жонку Доктара ў хікметаўскіх драмах "Дзівак" і "Забыты ўсімі". Адштурхнутую ад звыклага ёй святочнага ладу жыцця і здольную жыць насуперак нягодам парадаксальна безжурботна Эржэбет Орбан ("Гульня з кошкай" І. Эркеня). Разбэшчана-крыклівую Маці ў "Зацюканым апостале" А. Макаёнка. Гэтую апранутую ў карнавальна-жабрацкія лахманы і падобную на дапатопную істоту ў начальніцкім сучасным кабінеце Табун-Туркоўскую ў "Залатой карэце" Л. Ляонава. Я і дагэтуль з такім знаёмым тэатралам хваляваннем успамінаю танцы-скокі і зухаватыя спевы, якімі яна расквечвала эпізадычныя і другарадныя ролі на раннім этапе службы ў Купалаўскім тэатры. А які сапраўды драматычны кантраст у іскрыста-хуткай тарантэле, якую танцуе яе Нора яшчэ ў бестурботна-радасным настроі, і тых вымушана вясёлых скоках, на якія яна сама сябе падбухторвае, калі ейная Рагнеда Бажашуткава выдыгае, каб улагодзіць п'янавата-нахабнага прадстаўніка яго вялікасці рабочага класа Грышу Салавейчыка ("Амністыя")!

Мне падаецца, што актрыса найбольш поўна адчувае сябе ў сваёй стыхіі, калі ў характары яе гераіні праяўляецца нешта нязвыклае, экстравагантнае (вось яно, мае "замежнае" слоўка!). Калі драматург і рэжысура дазваляюць выканаўцы ролі раскрыць у жанчыне нешта блізкае да шаляніцы — амаль невытлумачальнае свавольства, дураслівую прыхамаць, капрызнае жаданне. Нечаканае як для вонкава прыстойнай мілавіднай асобы, так і для істоты, у нечым пакрыўджанай лёсам або прыродай.

Гэтую экстравагантнасць створаных З. Браварскай вобразаў мы адчуваем і ўспрымаем як па-мастацку смелае псіхалагічнае даследаванне некаторых дзіўных у жанчыне адхіленняў ад агульнапрынятых, так званых нармальных нарматыўных парадкаў. Ну хоць бы Фонсія Дарсей — ёй жа варта толькі прайграць у азартнай гульні, свядома і добраахвотна пайсці на ўступку свайго прэстыжу карцёжнай удачніцы, — і "ён", гэты ганарлівы гулец, будзе ёй сябрам, ласкавым суцяшальнікам, нават каханкам. Гэта ж твая тайная мэта, Фонсія! Дзеля гэтага ты і сядала за картачны столік. Дык жа — не! Не можа яна пераадолець свой азарт, няма ў яе і сіл адмовіцца ад трыумфу жанчыны над гэтай спрадвечнай мужчынскай фанабэрыяй! Бедалага Уэлер Марцін аж шалее і, пачынаючы новую партыю, упэўнены, што возьме рэванш, які можна запіць кілішкам віскі, але... Не будзе віскі. Не будзе ўдзячнага пацалунка. Застануцца адзінокія, чужыя адзін аднаму "ён" і "яна". А як Фонсія глядзела на партнёра! То спачувальна, то святочна-радасна, то вінавата, то з мальбой дараваць ёй яе новы выйгрыш, то з надзеяй... Гаротніца, яна ж верыла, што гэты "ён" мог бы прытуліць, сагрэць, паспачуваць, і сама ж дух выела ў таго, хто "мог", "мог"...

Наўрад ці Зінаіда Іванаўна пакрыўдзіцца на мяне за і сапраўды надта "замежны" тэрмін, які я прыкладаю да некаторых яе (лепшых, на мой погляд) сцэнічных партрэтаў. Купалаўскія артысты здавён умелі і любілі карыстацца дадзенай ім драматургам магчымасцю раскрываць гэтую ці то незразумелую дужасць, ці то слабіну ў жаночым імкненні штосьці адваяваць, набыць, засцерагчы ад недружалюбных нападкаў, у спробах давесці сваю праўду, якая выглядае ў разуменні іншых людзей памылкай і нават злачынствам. Актрыса Браварская не выдумляла нічога, яна падхапіла і развівае гэты накірунак у творчых пошуках, які спрыяе больш глыбокаму і арыгінальнаму артыстычнаму асэнсаванню жыццёвага феномена жанчыны наогул, яе хараства і таямнічасці.

Калі вы сёння пойдзеце да купалаўцаў і ўбачыце на Малой сцэне З. Браварскую ў ролі сусветна слыннай актрысы-відачынцы Сары Бернар, вы бліжэй пазнаёміцеся не толькі з пэўнай гістарычнай асобай, а і з адметнасцю жаночага тыпу, што завецца — Актрыса. Гэтай гераіні Зінаіда Іванаўна аддае многае ад самой сябе, ад свайго разумення артыстычнай прыроды ў жанчыне, ад уласнага вопыту сцэнічнага дзеяча, у якога ў душы не аціхае заўсёдны покліч Мельпамены. Непаўторнай. Дзіўнаватай. Карацей кажучы, экстравагантнай. Шчыра прызнаюся, што растлумачыць усю прывабнасць гэтай з'явы, бадай, немагчыма, як нельга на словах перадаць іншаму духмянае хараство вячэрняй мацыёлы-ляўконіі.

Барыс БУР'ЯН

МЕЎ ШМАТГРАННЫ ТАЛЕНТ

Віталь Вольскі, з дня нараджэння якога споўнілася 95 гадоў (памёр 22 жніўня 1988 года), літаратурную дзейнасць пачаў у 1926 годзе. Першай кнігай стала праца "Праблемы беларускай савецкай драматургіі" (1934). Аўтар манаграфіі "Эдуард Самуйлёнак. Жыццё і творчасць" (1951), "Нарысаў па гісторыі беларускай літаратуры эпохі феадалізму" (1958), адзін з аўтараў дапаможніка для студэнтаў ВНУ "Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры" (1956), падручніка "Беларуская савецкая літаратура" для 9—10 класаў.

Ярка праявіўся талент Віталя Фрыдрыхавіча ў галіне драматургіі: п'есы "Цудоўная дудка", "Дзед і Жораў", "Несцерка", "Машэка". А.Вольскі напісаў сцэнарыі дакументальна-краязнаўчых фільмаў "Белавежская пушча" (1946) і "Бярэзінскі запаведнік" (1965).

Найперш дзецям адрасаваны яго кнігі краязнаўчых нарысаў і апавяданняў "Па лясных сцежках" (1948), "У лясах над Бярозай" (1955), "Месяц за месяцам" (1956), "На бабровых азёрах" (1957), "Чайкі над Нараччу" (1959), "Родны край" (1961), "Афрыканскае падарожжа" (1963), "Лёс Дункана" (1978) і іншыя. Пераклаў на беларускую мову сатырычную паэму І.-В.Гётэ "Рейнеке-Ліс", раманы В.Брэдэля "Выпрабаванне", М.Кульбака "Зэльманцы".

РАССТРАЛЯНЫ Ў 1937-М

Юлія Таўбіна расстралялі 30 кастрычніка 1937 года, калі яму было ўсяго дваццаць шэсць гадоў. Гэты таленавіты паэт нарадзіўся 15 верасня 1911 года ў горадзе Астрагожску Варонежскай вобласці (Расія). У 1921 годзе з бацькамі пераехаў у Мсціслаўль, скончыў педагагічны тэхнікум, вучыўся ў Беларускім дзяржаўным універсітэце, але 25 лютага 1933 года быў арыштаваны і прыгавораны да двух гадоў высылкі ў Цюмень. 6 снежня 1936 года Ю.Таўбіна арыштавалі другі раз і прыгаварылі да расстрэлу. 29 кастрычніка 1937 года.

Друкавацца пачаў у 1926 годзе ў часопісе "Маладняк Калініншчыны" і газеце "Чырвоная змена". Выйшлі кнігі "Агні" (1930), "Каб жыць, спяваць і не старэць..." (1931), "Тры паэмы" (1931), "Мая другая кніга" (1932), паэма "Таўрыда" (1932). У 1957 годзе пабачылі свет "Выбраныя творы" Ю. Таўбіна, у 1969 годзе — зборнік "Вершы". На беларускую мову пераклаў асобныя творы Г. Гейнэ, У. Маякоўскага, некаторых англамоўных паэтаў.

ШЧОДРАЕ СВЯТЛО "ПРАМЕНЯ"

Як мы паведамлялі раней, у Латвійскай Рэспубліцы выходзіць газета Таварыства беларускай мовы "Прамень", што мае аднайменную назву. Заснаваная ў снежні 1994 года, яна стала штомесячным ілюстраваным выданнем беларусаў Латвіі

і карыстаецца сярод іх папулярнасцю, пра што сведчыць досыць прыстойны тыраж: 3 тысячы асобнікаў. Аб тым, чым жыве "Прамень", відаць і з сёмага за сёлетні год (дзевятнаццатага з часу выхаду) нумара.

Адкрываецца нумар разнастайнай інфармацыяй, змешчанай пад рубрыкай "Весткі з Бацькаўшчыны". Падаецца тэкст выступлення Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С.Шарэцкага на першай сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь трынаццатага склікання 4 чэрвеня 1996 года. Публікуюцца адказы на пытанні, звязаныя з парадкам уезду ў Беларусь грамадзян і сталых жыхароў Латвіі. Пра М. К. Агінскага ў нарысе "Паланез Спадзявання" расказвае П.Краўчанка. Л.Дучыц выступае з артыкулам "Варагі ў Беларусі". Каторы год С. Панізнік перапісваецца з Л.Краскоўскай, якая жыве ў Браціславе. Гэтым разам яна прыслала свае ўспаміны "Аб Беларускай гімназіі ў Вільні" і "Беларуская дзяржаўная гімназія ў Дзвінску", якія С.Панізнік прапанаваў увазе чытачоў "Праменя". Друкуюцца вершы С.Валодзькі, С.Панізніка, матэрыялы да 114-й гадавіны з дня нараджэння Я.Купалы і да 80-годдзя яго вянчання з У.Станкевіч, у "Беларускім народным календары" — нарыс "Ліпень". Ёсць і асобныя рэцэпты нацыянальнай кухні.

"МУШУ ЗАСВЕДЧЫЦЬ ПРАЖЫТАЕ..."

450 ГАДОУ НАЗАД НАРАДЗІУСЯ ПЕРШЫ БЕЛАРУСКІ МЕМУАРЫСТ ФЁДАР ЕУЛАШОУСКІ

ІШОЎ 1603 год... Падсудак Навагрadскага павятовага земскага суда Еўлашоўскі з паўгода назад сабраўся парадкаваць свае паперы. Запісваць найбольш цікавыя ўражанні, выпадкі, здарэнні, падзеі ён пачаў яшчэ ў маладосці. Занатовак за не адзін дзесятак гадоў назбіралася шмат, але ўсе яны мелі разрознены, не сістэматызаваны характар. Многія запісы рабіліся наспех і цяпер іх было цяжка разабраць. А час прыспешваў. Фёдару Міхайлавічу споўнілася пяцьдзесят сем гадоў. І хто яго ведае, як шмат Богам адведзена яшчэ пражыць? Можа, надарыцца і так, што звычайны дзень стане ў тваім лёсе апошнім. Колькі ж гэтак сяброў-таварышаў пахаваў ён! Глядзіш, чалавек здаровы, не кволіцца, ні на што не скардзіцца і раптам — няма яго. Як быў, так і згінуў. Хаця, калі разабрацца, нічога ў тым дзіўнага. Усе мы пад Богам ходзім. І не столькі ад нас саміх, як ад яго, Усявышняга, залежыць, колькі жыць. Не гнявіў ты яго, сумленна ставіўся да ўсіх, пра веру не забываўся, дык у цяжкую мінуту ён і табе дапамогу акажа. Нават тады ўратуе, калі, здавалася б, апошняя надзея на шчаслівы зыход даўно страчана. Ці надарыцца недарэчны выпадак, сама кашчавая касу над табой занясе, але ў апошні момант як бы нехта нябачны, невядомы штурхне смерць у руку і чалавек па сутнасці з таго свету выкарабкаецца.

Шмат і такога памятае Ф. Еўлашоўскі. Каб сам сведкам таму не быў, ні за што не паверыў бы. Узяць хоць бы здарэнне, якое адбылося ў Ляхавічах у... Глядзі ты, ужо і год забыўся. Калі ж яно надарылася? Ёсць, здаецца, пра гэта запіс, надоечы ў рукі трапляўся. Загубіўся... Нібыта хто спецыяльна адсунуў яго ўбок. Думай, пане Еўлашоўскі, памяць напружвай! Няўжо не ўспомніш?!

На памяць ён яшчэ не скардзіўся. Не давялося горы занатовак пераварочваць. У 1576 годзе тое было. Вясна ранняя, такая, якой самыя старыя людзі не памяталі. А перад тым зіма надзіва снежная стаяла. Снег пад гарачымі промнямі сонца, быццам тлушч на патэльні, раставаў хутка, на вачах распаўзаўся, ператвараўся ў вірлівыя патокі вады, што пабеглі з пагоркаў у нізіны. Не вытрымаў лёд на рацэ. За якія суткі ўздыбіўся, паламаўся на магутныя крыгі. Выйшла рака з берагоў і шугавінне ўперамешку з крыгамі панеслася па цячэнні. А з год назад у Ляхавічах пабудавалі новы млын. Непадалёку ад моста. Млынар Януш, як толькі нечакана прыгрэла сонца, занепакоіўся. Здагадваўся, да чаго можа гэта прывесці. І ў сваіх трывожных прадчуваннях не памыліўся. Прачнуўся неяк ранкам, выйшаў на ганак... Людцы добрыя, што ж гэта робіцца! Крыга на крыгу насядае і ўсе ці не каля самага млына затрымліваюцца, нагрувашчваюцца, затор утварыўся. Януш багор у рукі, пачаў лёд аббіваць. Паспеў жонцы крыкнуць: "Любка ты мая... Уставай, ды людзей на падмогу кліч!" А ёй два разы паўтараць не трэба. Пачулі гараджане, у якую бяду млынар трапіў. Людна стала на беразе. Хто, як і сам Януш, лёд ля млына збівае. Некаторыя на масце сабраліся. Дужэйшыя ўхапілі бярвенцы, апускаюць іх уніз, крышаць лёд, каб не затрымліваўся. Януш, убачыўшы, што праца спорна пайшла, падбег бліжэй да моста. Стаў на крайнюю яго бэльку. Нагледзеў самую вялізную крыгу і пешняй па ёй.

Разам з усімі завіхаліся і слугі Януша. Мацакі-здаравякі! Ухапілі досыць тоўстае бервяно, падышлі да парэнчаў і апусцілі на крыгу. Зноў паднялі...

Хтосьці занепакоіўся, каб няшчасця не здарылася, каб Януша не зачапілі — мала што можа быць. Але той, пачуўшы пра гэта, толькі рукой махнуў: чаго, маўляў, хваляваццa, слугі — здаровыя, бервяно ўтрымаюць...

Але нездарма гавораць: не кажы гоп, пакуль не пераскочыў. Ці то стаміліся слугі, ці па нейкай іншай прычыне, але — упусцілі бервяно. І ўдарыла яно ніжнім канцом Януша ў патыліцу. Як стаяў на бэльцы, так каменем і пайшоў у ваду.

Забегалі ўсе, замітусіліся, не ведаючы, што рабіць. Чалавека, канешне, ратаваць трэба, а як? Сёй-той паспеў і перахрысціцца, развітацца з млынаром. Аднак — што гэта? Сярод крыг паказалася галава Януша. І жывы ён быў. З берага відаць было, як чырвонымі плямамі пакрываецца вакол вада, млынар, круцячы галавой налева-направа, спрабуе адагнаць ад сябе крыгі, паволі плыве да берага.

Зноў замітусіліся людзі. Хто багор падае, хто гатовы ў раку кінуцца. А Януш — дзіва і толькі — паспеў яшчэ крыкнуць. Хоць і з цяжкасцю, але можна было разабраць:

— Не трэба, я сам...

Пасля гэтага і паверыў, што Бог гатовы ў цяжкі момант на дапамогу чалавеку прыйсці. Ўратаваўся ж Януш, хоць нагой, як кажуць, у магіле стаяў...

Сапраўды, ніхто дакладна не знае, колькі лёсам яму адпушчана пражыць. Як не ведае і таго, ці доўга Бог будзе апекавацца ім.

І ўсё ж, пяцьдзесят сем — нямала. Самы час падрахункаваннем заняцца. Таму і вырашыў Еўлашоўскі ўпарадкаваць свае запісы. А паколькі яны не былі сістэматызаванымі, а многае з перажытага захоўвалася толькі ў памяці, дык давялося, перш чым запісваць, прыпамінаць. Пакрысе ўзнаўляўся эпізод за эпізодам. Асноўную ўвагу Фёдар Міхайлавіч удзяляў, зразумела, асабістаму жыццю. Аднак расказваў і пра блізкіх людзей, знаёмых, з кім сутыкаўся ў розны час. А паколькі і сам ён, і людзі, якія акружалі яго, знаходзіліся, як кажуць, зусім не ў ізаляванай прасторы, дык тым самым адлюстроўваліся і шмат якія палітычныя і грамадскія падзеі.

Як і многія ў падобных выпадках, Ф. Еўлашоўскі па сутнасці вёў дзённік. Праўда, у дзённіку запісы звычайна робяцца дзень за днём, у іх паслядоўнасці. У дадзеным жа выпадку ўзнаўляліся і згадкі мінулыя. Аднак Фёдар Міхайлавіч ад храналагічнага прынцыпу падачы матэрыялу не адмовіўся.

Запісаў ён і асобныя падзеі, што адбыліся пазней, пасля 1603 года. Апошні запіс паставіў 2 студзеня 1604-га. Паведаміў, што памёр яго сусед і прыяцель Беньямін Чаркоўскі. Фёдар Міхайлавіч смуткаваў з выпадку гэтай страты. Але і спадзяваўся на лепшае. Спадзяваўся і памятаў, што ёсць на небе Бог, што без веры ў яго лёгка страціць арыенціры і духоўнае апірышча. З падзякай Богу і завяршаў свае запісы: "Дзякую я тобе, Боже мой, ойче пана нашого Езуса Христуса, же межи иншими дары твоими далэсь ми на то был, жем се од заздрости устрець мокгл так, же нигды сэрцэм моим не панoвала и непотребного, яком знал по иншых, жалю, хоробе якейсь падобного не чинила".

Успаміны Ф. Еўлашоўскага ўпершыню былі надрукаваны толькі ў 1860 годзе, прытым не ў арыгінале, а ў перакладзе на польскую мову. Перадрук жа з рукапіснай копіі мемуараў зрабіў у 1886 годзе гісторык У. Антановіч. Дзякуючы яму праз дзесяць гадоў з'явілася яшчэ адна падобная публікацыя. На Беларусь жа мемуары вярнуліся параўнальна нядаўна, у 1959 годзе, калі з'явіліся ў "Хрэстаматыі па старажытнай беларускай літаратуры".

Безумоўна, навукоўцы цікавіліся, дзе знаходзіцца сам арыгінал, хацелі пазнаёміцца з ім. Гэтым пытаннем заняўся Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа АНБ. Супрацоўнікі яго звярнуліся па дапамогу да польскіх даследчыкаў. Поспех спрыяў Я. Сяткоўскаму. Рукапіс Ф. Еўлашоўскага ён знайшоў у Галоўным архіве старажытных актаў у Варшаве. З арыгінала была зроблена фотакопія і даслана ў Мінск. А на падставе яе тэкст мемуараў для кнігі "Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVIII ст.", выпушчанай выдавецтвам "Навука і тэхніка" ў 1983 годзе, падрыхтаваў літаратуразнавец А. Коршунаў.

Так у сваім першапачатковым выглядзе прыйшоў да чытача самы ранні помнік беларускай мемуарнай літаратуры. Адсюль зразумелая павышаная ўвага і да самога твора, і да асобы яго аўтара. Слушна наконт гэтага сказаў А. Коршунаў: "Успаміны Ф. Еўлашоўскага маюць для нас асаблівую цікавасць як літаратурны помнік, дзе надзвычай ярка і маляўніча пададзены шматлікія эпізоды з жыцця і быту прадстаўнікоў тагачаснай дробнамаёмаснай шляхты Вялікага княства Літоўскага, таго сацыяльнага асяроддзя, сярод якога яму досыць часта даводзілася бываць. Мемуары па сутнасці ўяўляюць сабой своеасаблівы зборнік надзвычай цікавых, месцамі нават сюжэтна разгорнутых бытавых навел, у цэнтры якіх стаіць жывы, рэальны чалавек з уласцівымі яму рысамі характару і псіхалогіі, абумоўленымі канкрэтнымі сацыяльнымі ўмовамі таго часу".

Прываблівае і асоба самога аўтара, чалавека, безумоўна назіральнага, не пазбаўленага таленту, а да ўсяго, як гэта відаць з тэксту мемуараў, патрыёта сваёй Бацькаўшчыны. Ф. Еўлашоўскі адносіўся да небагатай шляхты, якая, кажучы словамі Я. Карскага з яго "Беларусаў", "цікавілася мясцовай рускай пісьменнасцю, рабіла пераклады, распаўсюджвала іх, пісала сама творы, займала розныя дзяржаўныя выбарчыя пасады і ў той жа час гатова была выконваць даручэнні знатных паноў, апякунства якіх для дробнага дваранства было важней за дзяржаўную службу". Аднак гэтая арыенціроўка на ўплывовых паноў, на тых, хто мае ўладу, разам з тым аказвала і благую паслугу. Застаючыся патрыётамі свайго краю, людзі, падобныя Ф. Еўлашоўскаму, міжвольна, каб выглядаць так, як усе, павінны былі ў нечым і здраджваць свайму роднаму, крэўнаму.

Найперш гэта дае знаць у стаўленні да мовы. Тыя, з кім пастаянна сутыкаўся Ф. Еўлашоўскі, гаварылі па-польску. Акрамя таго, на што ўказаў яшчэ Я. Карскі, Ф. Еўлашоўскі "і грамату... ведаў польскую і як пратэстант не меў справы з царкоўнаславянскімі кнігамі". Насычанасць паланізмамі ва ўспамінах відочная. На гэта звярнуў, дарэчы, увагу і вядомы мовазнаўца А. Жураўскі: "Мова помніка прадстаўляе сабой узор гутаркова-апавядальнага макаранічнага беларуска-польскага жаргону, якім карысталіся ў той час службовыя асобы беларускага паходжання. Ніводзін іншы вядомы нам старажытны помнік не адлюстроўвае ў такой ступені ўплыў польскай мовы, як "Дзённік" Ф. Еўлашоўскага".

Тут, як кажуць, слова з песні не выкінеш. Але не на гэта хочацца звяртаць увагу ва ўспамінах. А на тое, што яны пашыраюць наша ўяўленне пра эпоху, у якой жыў Ф. Еўлашоўскі, даюць, няхай часам і ўрыўкавыя звесткі пра дзеячаў таго часу, пераконваюць, што, нягледзячы на самыя неспрыяльныя ўмовы, душа беларуса жыла, а сам ён з гонарам адчуваў сябе грамадзянінам вялікай дзяржавы (Літоўскага княства), якая карысталася вялікім аўтарытэтам.

У мемуарах ёсць яскравыя сведчанні гэтага. Ф. Еўлашоўскі падрабязна расказвае (хоць найчасцей запісы маюць пратакольны характар, аўтар толькі паведамляе пэўны факт, абмяжоўваючыся простай яго канстатацыяй, пры гэтым робячы агаворку: "опускаю то, яко ведуючи, достаточне то от иншых выписано"), напрыклад, як польскія паны, калі над Рэччу Паспалітай узнікла пагроза ад татарскіх і турэцкіх заваёўнікаў, адкрыта выказвалі трывогу. Баяліся не толькі нападу ворагаў, а таго, што Вялікае княства Літоўскае можа пайсці на адасабленне ад Польшчы і пераарыентавацца на Маскву. А дамоўленасць ВКЛ з тагачасным рускім царом Іванам Жахлівым нічога добрага Польшчы не абяцала.

І яшчэ адно пацвярджэнне, што Ф. Еўлашоўскі пастаянна адчуваў сябе беларусам. Нездарма ён прыгадвае Варшаўскі сейм 1578 года. Не хавае захаплення, бо на ім "маршалковал межи послами" зусім не паляк, а прадстаўнік Вялікага княства Літоўскага князь Лукаш Болька Свірскі. Сейм вымушаны быў пайсці на парушэнне даўно прынятай традыцыі, згодна якой гэтыя абавязкі ўскладаліся на грамадзян польскага паходжання.

Не хаваў Ф. Еўлашоўскі і захаплення выдатнымі дзеячамі Бацькаўшчыны, расказваў пра іх добрыя справы і пры першай жа магчымасці супрацьстаўляў іх палякам.

Гадоў колькі назад пра гэта ў нашым літаратуразнаўстве гаварылася, што тым самым ён ідэалізаваў асобных магнатаў. Што можна наконт гэтага сказаць? Любыя мемуары маюць суб'ектыўны характар, а ў кожнага аўтара могуць быць свае сімпатыі і антыпатыі. Іншая справа, наколькі пры гэтым ён адыходзіць ад рэальных фактаў. А тут якраз Ф. Еўлашоўскага і нельга папракнуць у прадузятасці. Ён у ацэнках ідзе ад канкрэтна зробленага пэўнай асобай.

Праўда, нельга адмаўляць, што ва ўспамінах дае знаць асаблівая прыязь Ф. Еўлашоўскага да таго ці іншага чалавека. Так, прачулыя словы Фёдар Міхайлавіч прысвяціў Яну Ераніму Хадкевічу. Нагадаў таксама, што ажно трыццаць гадоў верай і праўдай служыў Мікалаю Крыштофу Радзівілу. Больш таго, і сваім дзецям Фёдар Міхайлавіч завяшчаў служыць яму.

Магнату? Ды Радзіме, бацькоўскай зямлі! Той беларускай зямлі, з замілаваннем да якой і напісаны мемуары, што ад першай да апошняй старонкі ўспрымаюцца як споведзь яе адданага сына.

Хоць "ад першай да апошняй старонкі" ўсё ж нельга сказаць. Бадай, Ф. Еўлашоўскі не спыніўся на запісе, зробленым, як ужо гаварылася, 2 студзеня 1604 года. Відаць, працягваў дзённік. Іншая справа, што наступныя занатоўкі не захаваліся. Але гэта толькі здагадкі. Што датычыць пачатку мемуараў, дык сумненняў няма, ён згублены. Хутчэй за ўсё ўступная частка. А што гэта так, пераконвае гэтае сцвярджэнне аўтара: "...я, Федор Евлашовский, уродилэмся от вышэйпомененых родичов моих в Ляховичах". Праўда, далей згадваецца імя маці Фядора. Імя ж бацькі мемуарыста даследчыкі ўстанавілі па іншых дакументах.

Фёдар Еўлашоўскі дакладна называе і дату свайго нараджэння: "в року от нароженя сына божого тисеча пятьсот сорок шостого, месяца фераля семого дня, в неделю ночи пришлое около полночи". Сям'я Еўлашоўскіх была праваслаўнай. Бацька яго збяднеў, але ў далейшым зноў змог стаць на ногі, займеў нават уласны герб. Клапаціўся, каб сын рос чалавекам пісьменным.

Фёдар Міхайлавіч прыгадваў: "...в пятом року почато ме бавить наукою рускою, кгды ж в тых часех в тэй нашей строне не было еще иншних наук". Проста прамоўлена, ды многае сказана. Адразу бачна, як у той час праходзіла выхаванне дзяцей. "Наука руская" — мова, што мела тады бытаванне ў тутэйшых мясцінах. Гэта была мова беларуская. Ф. Еўлашоўскі вывучаў таксама польскую мову, авалодаў і яўрэйскай.

Шкада, але больш пра маленства ён нічога пэўнага не гаворыць. Як і пра юнацтва таксама. Далейшая сустрэча з Фёдарам Міхайлавічам, калі можна так сказаць, адбываецца тады, калі ён меў за плячыма васемнаццаць гадоў. Як і іншыя маладыя людзі, не цураўся вайсковай службы. Ды і за гонар гэта лічылася служыць на карысць Айчыне. Іншая справа, у якім родзе войск, што залежала ўжо ад сацыяльнага паходжання. Кім служыў Ф. Еўлашоўскі? Пра гэта не сказаў. Засведчыў толькі, што "а потом, за наступленем и поднесенем войны от короля его милости Жикгимонта Августа с князем Иваном московским, былэм первшим раз на войне, где и битва была нашим щаслива над москвою року 1564, месяца ген/варя/ 26, на Иван полю над рекою Улою".

Маецца на ўвазе бітва, што адбылася ў час Лівонскай вайны каля вёскі Івацішкі непадалёку ад Лепеля. Рускім войскам камандаваў П. Шуйскі, а сутыкнуліся пры гэтым інтарэсы Жыгімонта ІІ Аўгуста (сына польскага караля Жыгімонта І Старога) і Івана Жахлівага. Пасля баявога хрышчэння Ф. Еўлашоўскі, па яго сведчанні, прымаў удзел у іншых ваенных сутыкненнях: "а потом аж до уприкреня были ми частые язды на тые войны".

Яно і не дзіўна — Лівонская вайна ж працягвалася 25 гадоў. Аднак, на думку аўтара мемуараў, ніякай карысці ад гэтых сутыкненняў не было. Ні яму самому, ні Бацькаўшчыне: "пожитку не веле тэ войны приносили. А мне паметнэ зостали для утерпеня велких приносили. А мне паметнэ зостали для утерпеня велких пригод, трудности, шкод и невыповеданых невчасов". Таму палічыў патрэбным як мага хутчэй развітацца з ваеннай службай. І гэта яму ўдалося. Перайшоў у двор маршалка земскага і гетмана ліфляндскага Яна Ераніма Хадкевіча. Неўзабаве быў прыкмечаны і іншымі ўплывовымі феадаламі, стаў сваім чалавекам пры іх дварах. Карыстаўся падтрымкай Сцяпана Батуры, Жыгімонта ІІ Аўгуста, Жыгімонта ІІІ Вазы... Пры гэтым, відаць, не мог не сказвацца пакладзісты, памяркоўны характар Ф. Еўлашоўскага. Усё ж быць, як кажуць, слугой некалькіх паноў — вельмі няпроста. Асабліва, калі ўлічыць, што ўсе яны — і абодва Жыгімонты, і Баторый, і той жа Хадкевіч — лёгка маглі знайсці сабе людзей, гатовых быць аддanымі ім верай і праўдай. Выбар мелі вялікі. Але з многіх па душы ім прыйшоўся ўсё ж Ф. Еўлашоўскі.

Гэта таксама талент — умець кантактаваць з людзьмі. І талент удвая большы — знаходзіць паразуменне з уплывовымі правіцелямі, якія валодаюць вялікай уладай. Такі талент Ф. Еўлашоўскі меў. Ды хутка сыходзіўся і са світай магнатаў. А саноўныя асобы ў патрэбных выпадках заўсёды належнае слова замовяць.

І замаўлялі, і падтрымлівалі. У 1577 годзе Сцяпан Баторый прапанаваў Ф. Еўлашоўскаму пасаду пінскага і сервецкага мастаўнічага. Праз два гады Фёдар Міхайлавіч атрымаў важнае даручэнне ад павятовай шляхты Навaградчыны — яго накіравалі паслом на Варшаўскі сейм. У той час выпрацоўваўся важны дзяржаўна-прававы дакумент дзяржавы "Трыбунал Вялікага Княства Літоўскага". Поруч з іншымі, уплывовымі і аўтарытэтнымі дзеячамі, яго прымаў і трыццацігадовы Ф. Еўлашоўскі. Нарэшце, у 1592 годзе Жыгімонт ІІІ Ваза прапанаваў яму пасаду падсудка Навагрудскага павятовага земскага суда.

Калі б пра ўсё гэта было расказана падрабязна, чытачы б (не кажучы ўжо пра гісторыкаў) атрымалі б унікальны фактычны матэрыял. Але ў дадзеным выпадку неабходна задавальняцца толькі сведчаннем пэўнай падзеі. Хоць, будзем справядлівымі, у адным месцы, згадваючы пра падзеі, што мелі ўплыў на жыццё тагачаснага грамадства, Ф. Еўлашоўскі гаворыць пра іх як ніколі падрабязна. Маецца на ўвазе паўстанне пад кіраўніцтвам С. Налівайкі, атрады якога, як вядома, дайшлі і да Беларусі. Нават цяжка сказаць, чаму аўтар мемуараў у дадзеным выпадку адмовіўся ад эскізнасці ў падачы матэрыялу. Хутчэй за ўсё не мог не выкарыстаць магчымасць яшчэ раз засведчыць, наколькі мужна, самаахвярна давалі беларусы адпор усім, хто пасягаў на свабоду і незалежнасць роднай зямлі.

Патрыёт Беларусі Ф. Еўлашоўскі заўсёды вітаў людзей, адданых Айчыне, гатовых стаць на абарону яе інтарэсаў. Разам з тым, як чалавек, які ў паўсядзённасці прытрымліваўся няпісанага кодэксу сумлення, выступаў (прытым рашуча і рэзка) супраць насілля, бо ведаў, што адна несправядлівасць абавязкова пацягне за сабой чарговую і тым самым утворыцца як бы свайго роду ланцуг жорсткасці. А нешта падобнае і адбылося з выступленнем С. Налівайкі. Штуршком для яго стала асабістая помста самога Налівайкі, пра што і паведамляе Ф. Еўлашоўскі: "В том року 1595 Наливайко, козак, собравши войско козаков, первей се указовал на Подолю, у Волошех, кусилсе был и о турецке замки. Потом, врацаючисе до Полски, спплендровал маетности пана Калиновского, местечисе за абешене некгдысь отца его наливайковаго, и еще, снать, от отца Калиновского".

Магчыма, і не ставячы перад сабой такой задачы, але тым самым Ф. Еўлашоўскі падкрэсліў стыхійнасць выступлення паўстанцаў, адсутнасць у іх нейкай пэўнай і выразнай мэты. А паколькі С. Налівайка найперш помсціў, дык і ён сам, і яго паплечнікі пра справядлівасць не думалі. Праводзячы свае рэйды, забівалі людзей, палілі паселішчы. Не жадалі разабрацца, хто вінаваты, а хто выпадкова становіцца ахвярай іх звярынай нянавісці і лютасці.

Так надарылася і тады, калі адзін з атрадаў Налівайкі, якім камандаваў палкоўнік Марцінка, у колькасці пяцьсот казакаў апынуўся ля Клецка. Становішча ўзнікла складанае. Лёгка прадугадаць, як перажываў тады Фёдар Міхайлавіч, непакоячыся (а ў Клецку маглі жыць блізкія яму людзі ці проста знаёмцы), каб жа хоць усё адбылося добра. І як узрадаваўся, калі паступілі першыя звесткі, што і гэтым разам чужынцы разгромлены. А хутка пачуў, што і нямала крыві пралілося і з таго боку, і з другога. Сваіх, безумоўна, шкадаваў. А чужых? Па мемуарах гэтага не адчуеш. Як заўсёды, вывeранасць радка, нічога лішняга.

Але, думаецца, ворагаў не шкадаваў. Не мог шкадаваць тых, хто першым праліў кроў: "...Мартинка забили, же сила их на пляфу (засталося). А инше назад се цофнувши, по дроздзе их ростох зоставили. А иншие, пострелеными юж будучи, в огонь скакали и кгорели, бо были стайне дворовую тут, у того млынка будучую, запалили, же се барзо их мало до Слуцка вротило". Але відочна, няхай і не вельмі пакуль выразна, як талент Ф. Еўлашоўскага вымагаў чагосьці большага, чым звычайныя мемуарныя запісы.

У згаданым урыўку ўжо прысутнічаюць і дэталі, што дало б магчымасць пры іншых стасунках перайсці да разгорнутых параўнанняў, нарадзіць ёмкія вобразы. Так, Ф. Еўлашоўскі пакуль толькі сведчыць, але, расказваючы пра падзеі, ён спакваля выходзіць і за межы гэтага сведчання. Хто ведае, магчыма, калі б пачаў пісаць (менавіта пісаць, а не занатоўваць шматлікія ўражанні, назапашваючы матэрыял для будучага дзённіка) раней, чым у 57-гадовым узросце, Ф. Еўлашоўскі з цягам часу стаў бы і празаікам.

А што ёсць падставы выказваць падобнае меркаванне, сведчаць і іншыя мясціны ў мемуарах. Да прозы, няхай яшчэ ў многім і нарысавай, вельмі прывязанай да дакументальнай асновы, набліжаюць тыя старонкі ўспамінаў, дзе аўтар разважае над асабістым жыццём. Відаць, наколькі шчыра любіў ён сваіх бацькоў, асабліва маці, пра смерць якой паведамляе з непрыхаванай скрухай: "В том року 1572, дня 8 февруарыя, сполнило ми се от нароженя моего лет 26, а семый двадцатый настал. В тым же року нещесливого месяца марца второго дня в неделю предэднем умарла намилшая матка моя Феодора, осиротила з великоим жалем пана отца нашого и нас, детей их милых, кторей тяло пристойною учтивостю похованэ зостало в Ляховичах в церкви руской".

Ці не з сямейнага ладу і згоды ў бацькоўскай сям'і ўзяла свой пачатак і прывязанасць Ф. Еўлашоўскага да ўласнай жонкі! Звалі яе Ганна, дзявочае прозвішча Балатоўна, паходзіла з Масковіі, мела праваслаўную веру. Ды рознае веравызнанне мужа і жонкі (у сталым узросце Фёдар Міхайлавіч прыняў каталіцтва) не паўплывала на асабістыя ўзаемаадносіны. Над усім брала верх каханне, а там, дзе сапраўдная любоў, няма месца звадам, канфліктам.

У Ф. Еўлашоўскага была вялікая і дружная сям'я — дзевяць сыноў і пяць дачок гадаваў ён з жонкаю. А калі над домам збіраліся хмары, разам пераносілі жыццёвую непагадзь. Сапраўды ужо: і шчасце, і слёзы папалам. А гора Ф. Еўлашоўскага напаткала ў 1602 годзе: быў забіты яго сын Ян.

Акурат пасяджэнне суда ішло. Пачуў страшную вестку і адразу туманам засціла вочы. І яшчэ боль, рэзкі боль з левага боку. Не ўстаяў, пахіснуўся і асунуўся на падлогу.

Свядомасць вярталася пакрысе і боль праходзіў, толькі цяжка-цяжка дыхалася. А з вяртаннем свядомасці ва ўсёй паўнаце і падрабязнасці вымалёўвалася тое, што адбылося. Для бацькі, канешне, усе дзеці аднолькава любыя. І кожнага ён імкнецца як мага хутчэй паставіць на ногі. Здаецца, зусім яшчэ нядаўна чакаў, не мог дачакацца той хвіліны, калі падрасце і Ян. А тут — на табе! І каб гэтак недарэчна загінуць! Забіў яго мясцовы жыхар Альбрэхт Бруханскі са сваім шваграм Корсакам. Прылюдна, на навагрудскім рынку.

Ачомаўшыся, Фёдар Міхайлавіч запатрабаваў было, каб яго адпусцілі з пасяджэння. Пра якую судовую справу магла ісці гаворка, калі недзе побач ляжаў мёртвы сын. Ды земскі суддзя Васіль Зянкевіч павёў сябе дзіўна. Сказаў, што мёртвага ўсё роўна з таго свету не вернеш, а таму трэба працягваць пасяджэнне. Забітага дахаты завязуць іншыя. І распараджэнне адпаведнае зрабіў. Толькі пазней, калі паспрабаваў Фёдар Міхайлавіч узбудзіць супраць забойцаў крымінальную справу, даведаўся, у чым прычына такой бессардэчнасці Зянкевіча: забойца Корсак быў зяцем земскага суддзі. Таму і пачаў Зянкевіч прымаць усе захады, каб ратаваць яго. І свайго дамогся. Справу павярнулі так, што ледзь не сам Ян Еўлашоўскі стаў ва ўсім вінаваты.

Адзінае, што заставалася Фёдару Міхайлавічу, — знайсці чалавека, які б здолеў ва ўсім сумленна і прынцыпова разабрацца. Выбар Ф. Еўлашоўскі спыніў на вядомым арыянскім прапаведніку Яну Ліцынію Намыслоўскім. Але і той, на жаль, засведчыў зусім не на карысць Фёдара Міхайлавіча. Таксама схіліўся да думкі, што бойку распачаў Ян.

Зрэшты, у гэтай гісторыі шмат незразумелага. Фёдар Міхайлавіч павінен быў бы хоць ва ўспамінах апраўдаць сына. Ды, можа, была такая прычына забойства, пра якую ён не хацеў, каб ведалі наступнікі?

Адно можна сказаць пэўна: пасля пахавання сына ў Фёдара Міхайлавіча пагоршылася здароўе (а хварэў ён яшчэ з 1566 года), і таму вымушаны быў развітацца з пасадай падсудка. А паколькі апошні запіс у дзённіку быў зроблены ў 1604 годзе (рукапіс абрываецца на сярэдзіне 55-й старонкі), дык даследчыкі меркавалі спачатку, што аўтар памёр у тым жа годзе. У крайнім выпадку, дабаўлялі яшчэ адзін год і годам смерці называлі 1605-ы. Але доктар гістарычных навук Ю. Капыскі знайшоў дакументы, якія дазволілі жыццё Ф. Еўлашоўскага "прадоўжыць" яшчэ на дзесяць год. Поспех спрыяў і А. Коршунаву. Дзякуючы яго росшукам, стала відочна, што Ф. Еўлашоўскі жыў яшчэ ў 1616 годзе. З'яўляўся крэдыторам Радзівілаў.

Магчыма, і тут яшчэ рана ставіць апошнюю кропку. Дарэчы, у "Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі" так і зроблена — годам смерці называецца 1617 год.

Семдзесят адзін пражыты год — нямала. Хаця, безумоўна, не колькасцю пражытых гадоў прыцягвае да сябе ўвагу Ф. Еўлашоўскі.

Пра такіх звычайна кажуць, што яны нараджаюцца на світанні. Не ў прамым сэнсе, а ў пераносным. Калі ў жыцці грамадства пачынаецца новая эпоха, высвечваецца на даляглядзе новы дзень, абавязкова неабходны людзі, якія б адчулі неабходнасць, патрэбнасць уласнай працы дзеля нашчадкаў. Ф. Еўлашоўскі гэта зразумеў, таму і стаў першым беларускім мемуарыстам. Ён інтуітыўна прыйшоў да неабходнасці пакінуць сведчанне пра свой час. А, значыць, і пра самога сябе, бо час і чалавек непарыўна звязаны, асабліва калі гэта не просты чалавек, а асоба.

А наконт інтуітыўнасці? Магчыма, тут і недакладнасць. Памятаеце, Фёдар Міхайлавіч лічыў, што ўсё, зробленае чалавекам, адбываецца не без Боскага ўдзелу. А калі чалавек сумленны, дык Бог ва ўсім спрыяе яму, клапоціцца, каб лёс паварочваўся да яго толькі лепшым бокам.

Магчыма і так...

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку АНІСКОВІЧУ Уладзіміру Ігнатавічу з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Калектыў выдавецтва "Юнацтва" выказвае глыбокае спачуванне намесніку дырэктара выдавецтва, пісьменніку Міхасю Паўлавічу ПАЗНЯКОВУ з прычыны вялікага гора — смерці маці.

Дзяржаўны камітэт Рэспублікі Беларусь па друку выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару выдавецтва "Юнацтва" ПАЗНЯКОВУ Міхасю Паўлавічу з выпадку напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Калектыў рэдакцыі тыднёвіка "Літаратура і мастацтва" выказвае глыбокае спачуванне фотакарэспандэнту Аляксею МАЦЮШУ ў сувязі са смерцю маці.

Калектыў часопіса "Нёман" выказвае глыбокае спачуванне Уладзіміру Георгіевічу МАШКОВУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці брата.

Калектыў выдавецтва "Мастацкая літаратура" выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы выдавецтва К.І.САНЖАРЭЎСКАЙ у сувязі з напаткаўшым яе горам — смерцю бацькі.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Аркадзю МАРЦІНОВІЧУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці сястры.

ЦІ БЫВАЕ СВОЕЧАСОВАЕ СПАЗНЕННЕ?

14 верасня — адкрыццё сезона ў Нацыянальным акадэмічным тэатры оперы. Сваё жыццё ў новым статусе — статусе "самастойнай юрыдычнай асобы" — калектыў пачынае панарамай прэм'ер мінулага сезона: "Князь Ігар" А.Барадзіна, "Сялянскі гонар" П.Масканьі, "Візіт Дамы" С.Картэса.

У кожнай з гэтых опер, зразумела, — свая гісторыя стварэння і сцэнічнага жыцця. Настолькі свая, што спроба неяк іх паяднаць у параўнанні ці параўнаць у аб'яднанні — штучная. Ці параўнаць усё ж такі можна? Каб, параўнаўшы, пераканацца, што самай парадаксальнай з іх і самай безабароннай перад публікай і перад часам акажацца опера беларускага кампазітара С. Картэса паводле вядомай п'есы швейцарца Ф. Дзюрэнмата "Візіт старой дамы" (лібрэта У. Халіпа). Таму хаця б, што творы яго хрэстаматыйных папярэднікаў, нягледзячы на хібы музычнай драматургіі, анахранізмы ў эстэтыцы гукапісу і да т.п., — абароненыя сваёй далучанасцю да сямейства опернай класікі. Таму хаця б, што новае ў сценах артадаксальнага музычнага тэатра заўжды ўспрымаецца насцярожліва і неадназначна. Зрэшты, да такой рэакцыі на свае оперныя творы С. Картэс прывучаны і загартаваны — і поспехам, і крытычнымі абгаварэннямі "Джардана Бруна", "Матухны Кураж"...

Спазняцца — дамская ўласцівасць. "Візіт Дамы" спазніўся — у тым сэнсе, што гатовая опера чакала сваёй пастаноўкі аж з тых часоў, як быў жывы аўтар яе першакрыніцы, драматург Ф. Дзюрэнмат. Спазнілася і гераіня оперы — Клара Цаханасьян, патрапіўшы ў родны горад Гюлен, калі жыхароў яго́ных выцягнуць з жабрацтва можна было ўжо толькі злачынным шляхам. Са спазненнем даведаўся крамнік Альфрэд Іл пра загубленую кветку свайго безразважнага кахання — дзіця... Спазніўся Іл на цягнік, які мог бы адвезці яго далёка — прэч ад раз'юшаных гюленцаў, прэч ад уласных успамінаў, якія цвеляць сумленне, прэч ад немінучага скanaння... Спазнілася Сумленнасць у правінцыйнае занядбанае мястэчка, дзе людзі мо й не ўспомняць, а як гэта — "людзьмі звацца", дзе праяданне "скарбаў" з дзіравага абшчыннага кошыка непазбежна вядзе да філасофіі люмпенаў з вялікай дарогі: "кашалёк — або жыццё".

Вядома, вядома: не ўсё гэтак спрошчана ўспрымаецца ў новым творы. Асабліва калі ўслухоўвацца ў музычны падтэкст, які тактоўна "дапамагае" дзейным асобам успомніць ідылію іх прыгожых юначых дзён, або ўстрывожыцца ў чаканні экспрэса з дзіўнаю назвай "Неўтаймоўны Раланд", або ўключыцца ў цынічны дыялог наконт кошту жыцця і сумлення... Дарэчы, мова кампазітара — дасціпная і даходлівая: трапныя інтанацыі ў рэчытатывах, шчодрая пачуццёвасць "настальгічных" эпізодаў былых закаханых, парадыйна-злавесныя, прасякнутыя танцавальнымі рытмамі, "калектыўныя характарыстыкі" абывацеляў-гюленцаў...

Зрэшты, пра новую оперу С. Картэса ўжо столькі напісана і сказана ў мінулым сезоне, што... Ці не час наведацца ў тэатр зноў, каб пераканацца: музычны кіраўнік "Візіту Дамы" Генадзь Праваторaў, рэжысёр Мікалай Пінігін, мастак-пастаноўшчык Зіновій Марголін ды ягоныя партнёры Людміла Ганчарова (касцюмы) і Сяргей Мартынаў (святло), хормайстар Ніна Ламановіч ды балетмайстар Алена Дзмітрыева-Лаўрыновіч дасягнулі рэдкаснага ўзору музычнага тэатральнага спектакля? Спектакля, у якім ёсць адметныя акцёрскія работы Нагімы Галеевай, Наталлі Рудневай, Рыгора Палішчука, Эдуарда Пелагейчанкі, Аркадзя Саўчанкі, Сяргея Франкоўскага, Алега Мельнікава, Віктара Чарнабаева і многіх іншых артыстаў, занятых у гэтай шматнаселенай оперы.

Ці то старэнькі будынак вакзала, ці то гатэль з сумнеўнай рэпутацыяй, ці то былы храм, з якога даўно сарвалі крыж і ператварылі ў нейкую пуню — парадаксальныя метамарфозы адбываюцца ва ўяўленні гледача з нязменнай на працягу спектакля сцэнічнай канструкцыяй. І гэты "кардонны" барс, якога цягае за сабою ў клетцы Клара, і гэтае натуральнае бензінавае фырчэнне зусім сапраўднага аўто, якім кіруе жывы шафёр... Гэтае спляценне праўдзівага і падманнага... Каму верыць? У што верыць? Ці, прыжмурыўшы па-брэхтаўску вока, глядзець на "полымя", якое ахоплівае дзіўную сцэнічную будыніну, і ўслухоўвацца ў апошні дыялог: "Прычым тут рэквіем? Каго мы адпяваем?.. Злачынцу Іла?.. — Нашае сумленне."

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымках — сцэны са спектакля "Візіт Дамы".
Фота А. ДЗМІТРЫЕВА

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х.Дунец	**(1932-35)**
І.Гурскі	**(1935-41)**
А.Куляшоў	**(1945-46)**
М.Горцаў	**(1947-49)**
П.Кавалёў	**(1949-50)**
В.Вітка	**(1951-57)**
М.Ткачоў	**(1957-59)**
Я.Шарахоўскі	**(1959-61)**
Н.Пашкевіч	**(1961-69)**
Л.Прокша	**(1969-72)**
Х.Жычка	**(1972-76)**
А.Асіпенка	**(1976-80)**
А.Жук	**(1980-86)**
А.Вярцінскі	**(1986-90)**

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Жана ЛАШКЕВІЧ, Алесь МАРЦІНОВІЧ, Барыс ПЯТРОВІЧ — *першы намеснік галоўнага рэдактара,* **Юрась СВІРКА, Віктар ШНІП** — *намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4449
Нумар падпісаны 12.9.1996 г.
Заказ 6067/Г

П 123456789101112
М 123456789101112

КУЛЬТУРА... ВЫМАГАЕ РАДАСЦІ

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

Сам Іван пакуль што характарызуе "Абібок" як праграму... адпачынку, якая імкнецца як мага наблізіцца да народа. Гэта значыць, бярэ да ўвагі і танныя попканцэрты, і сур'ёзныя выставы, і нашумелыя тэатральныя прэм'еры, або, напрыклад, візіт Мантсэрат Кабалье. Паводле Івана Пінігіна, "Абібок" ужо набывае, напрацоўвае сваю сістэму інфармавання пра культуру ды свецкае жыццё. Праграму глядзіць... элітная праслойка інтэлігентаў ды, як ні дзіўна, беларускія правінцыйнікі. Першым, як здаецца Івану, рупіць трапіць туды, дзе яшчэ не былі, другім — паглядзець на тое, куды наўрад ці трапіш...

Праграма пакуль што, мовім так, мінскага асягання. Бракуе тэхнікі. Шалёных грошай вымагае добрае абсталяванне. Як толькі з'явіцца колькі камераў, "Абібок" адразу пашырыцца, — бо мае ўжо па гарадах Беларусі нешта накшталт карпунктаў; інфармацыяй з ім дзеляцца, але ж і людзям нечым трэба дзячыць, хоць бы якой рэкламай, а рэкламадаўцы цяпер, сведчыць Іван, "зашыліся". Схаваліся. Бо ўсё так уздаражэла, што нават адваротную сувязь перадачы падтрымліваць не выпадае: робяць праграму тры чалавекі творчага персаналу і прадзюсер (для параўнання: "Намедни" з Парфёнавым, што выдае Масква гэтаксама раз на тыдзень, абслугоўвае амаль сорак чалавек). З восені нашы тры чалавекі творчага персаналу ды прадзюсер паспрабуюць менш забаўляць, інфармаваць шчыльней, аналізаваць, выходзячы пераважна з таго, як тэлевынік нашага культурнага тыдня.

"Абібоку" колькі месяцаў ад нараджэння: Іван ПІНІГІН, першы прадзюсер перадачы Наталля КУЗЬМІЦКАЯ, шэф-рэдактар Алена МУЛЬТАН

— Іван, а праграмы ж увогуле жывуць нядоўга...

— Нашу праграму складаюць навіны. Навіны будуць заўжды. Таму "Абібок" можа дажыць да сівой барады. Маёй. Праўда, пажадана толькі, каб эканамічная сітуацыя змянілася да лепшага не пры маёй ссівелай барадзе, а цяпер.

— А вось адна з вашых сталых абаяльных вядучых з'ехала ў Галівуд...

— Была такая непаўторная пара: Юля Высоцкая і Наталля Башава, я прыдумаў ім прозвішчы Забава ды Карусель... Усё не магу пазваніць Башавай і патлумачыць, што... мусім мяняць аблічча праграмы і быць — без Забавы, але і без Карусёлі... Дзесяць пар вядучых прaглeдзелі мы пасля ад'езду Юлі. Але каб навучыць драматычную актрысу працаваць з камерай, патрэбны год. Прырода надта рэдка дорыць нам вядучых, — каб прыйшоў, сеў у кадр і... адразу ўсё атрымалася. І мы мусім адмовіцца ад актыўных акцёрскіх гульняў у кадры. Як і ад гульні ўвогуле, хоць ідэя ў мяне была файная, — каб перадачу вялі двайняты! Мо хто й скрадзе ідэю, прачытаўшы... Цяпер "Абібок" будзе весці Алена Мультан. Яна — шэф-рэдактар, яна — у матэрыяле, сама пад сябе будзе рыхтаваць сюжэты і тэксты. Будзе тутэйшым Леанідам Парфёнавым. Пад яе пераглядаем і дызайн "Абібока", робім яго аўтарскай праграмай Алены. Яна, мая вядучая, гнуткая, падатная да навучання, мяркую, адна з лепшых тэлевізійных журналістак, якая можа працаваць з любой тэмай.

— У цябе, як высвятляецца, працуюць лепшыя людзі тэлекампаніі. Лепшы аператар Ігар Якімаў, лепшы рэпарцёр Аляксандр Выбарны, найлепшы прадзюсер Святлана Лунёва...

— А я імкнуся заўжды казаць прыемнае сваім калегам. Тэлевізійнікам. Усе сварацца на нас, на ТБ, забываючы, што тэлебачанне — праява нашай культуры, нацыі, яе свядомасці. Што ж мы хочам амерыканскага ахопу або французскага шыку, калі ў нас за шэсцьдзесят кіламетраў ад Мінска — толькі што не сярэднявечча сялянскае, а ў горадзе — разбітыя пад'езды ды сметнікі ля кветнікаў? Люблю Беларусь і — ненавіджу яе як вялікую губерню, чыё насельніцтва ўсё не патрапіць вызначыцца між вяртаннем цара-бацюхны ды бальшавікоў. Побыт нема крычыць пра нашу агульную культуру, — дык чаму, якім чынам тэлебачанне мусіць апынуцца па-за ёю? Колькі яшчэ часу міне — для культуры? Галівуд не ўтвараецца на падмурку мінскага губернскага смецця.

— Іван, твае бацькі — рэжысёры тэлебачання, брат — знакаміты купалаўскі рэжысёр. Ты пачынаў на БТ у дзіцячых праграмах. Гэта сям'я вызначыла табе твой лёс — тэлебачанне?

— Я іншага не ведаў дый не хацеў. Здавалася, звярну горы. Прыходзіў на работу ў такім гуморы, з такімі імпэтам, працаздольнасцю, што нават дыплом зняў... у трох серыях! Тэлеспектакль! "Галоўнае — рабіць як мага большы замах, а там ужо куды даляціць!" — так мяне жартам вучылі. Потым была армія. Потым — родная дзіцячая рэдакцыя і цыкл "Шукаем працоўныя таленты", гэткі правобраз цяперашніх шоў, толькі па рабочых прафесіях. Мы з рэдактарам Валерыем Кастручыным, а пазней — з маёй жонкай Тамарай Самавер (цяпер яна, натуральна, Пінігіна), зрабілі яго міжнародным. Сумеснае вытворчасці — з Малдовай, Літвой, Эстоніяй... Ніна Чайка запрасіла мяне ў "Крок". Дзе мяне і напаткала... несумяшчальнасць з часам. У нейкі момант зразумеў: зрабіў усё, што хацеў. Твары ў калідорах, размовы... Уяўляў, што чакае праз год, праз два... Я чалавек імпульсіўны, рэзкі, не трываю суму! ...Падарожнічаў з сябрамі па Еўропе, шмат хто з іх і жыве цяпер там, дзе падарожнічалі... А я прывязаны да аднаго і да радзімы, не сваё мяне прыгнятае. Нават калі там сябры. Тры гады ажыццяўлялі розныя дзёрзкасці на "Марс-TV", — правобразе сённяшніх незалежных студый. Супольна з Аляксандрам Яфрэмавым нават фільм зрабілі паводле трансляцый шоў "Міс Польшча" і "Міс Еўропа", утрох (!) арганізавалі гэтыя трансляцыі ў Беларусі. Заняліся былі пастаўкамі харчавання, але гэта надта заблытаны, крымінальны, суровы кшталт дзейнасці... Балазе, прафесія перамагла і прымусіла прыйсці да Андрэя ды Сяргея, (Астравуха і Равункова, кіраўнікоў тэлекампаніі "ФІТ" — **Ж.Л.**), папрасіцца ў справу... І яны — далі магчымасць займацца, чым хочацца мне. А колькі гадоў таму была магчымасць спраўджваць вялікія тэлежаданні, адкрываць любыя цыклы, — нават прыватная тэлекампанія магла запускаць нешта на нацыянальным канале па сваім жаданні ды разуменні...

— Тады і вызначылася пазіцыя твая і тваёй праграмы на БТ — адметная іронія?

— Самая адметная пазіцыя. Іронія ды пэўная адцягненасць, аддаленасць. Ніякіх сарказмаў ды трагічных інтанацый. Наша культуралагічная задача — прывучыць людзей бачыць у любой культурнай або мастацкай праяве перш-наперш станоўчае. Каб толькі ад гучання слова "культура" чалавеку радасна рабілася. У нас, скажам, няма ні бульварнага, ні элітнага тэатра, — значыць пра тое, што я асабіста не люблю аперэту і яе штампы, ніхто не павінен ведаць. І мы даём сюжэт на дваццаціпяцігоддзе нашай аперэты, інтэрв'ю з артыстамі, і артысты выклікаюць толькі павагу. Але я люблю джаз-рок. І ўжо калі надарыцца, дык здолею зрабіць так, каб джаз-рокавы канцэрт не застаўся незаўважаным...

З Іванам ПІНІГІНЫМ гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота Аляксея МАЦЮША і Віт. АМІНАВА